

**ŞAMAXI
TARİX-DİYARŞÜNASLIQ
MUZEYİ**

hazırlayan Fariz Xəlilli

**SHAMAKHI
HISTORY AND LOCAL LORE
MUSEUM**

by Fariz Khalilli

Ön söz

Azərbaycanın tarixi regionlarından biri Şirvan vilayətidir. Burada minillik tarixi əhatə edən Şirvanşahlardövləti (VI-XVI əsrlər) mövcud olmuşdur. Hələ II əsrdə yaşamış yunan coğrafiyaşünası Klavdi Ptolemeyin adını çəkdiyi Şamaxı şəhəri uzun müddət Şirvanşahlar dövlətinin paytaxtı olmuşdur.

Azərbaycanın bütün regionlarında Tarix-Diyarşünaslıq muzeyləri vardır. Lakin bu tip muzeylər regional xarakter daşdığından onların ekspozisiyası mövzu və tarixi ardıcılıq olmadan zəif eksponatlarla nümayiş olunur. 2008-ci ildə Şamaxı Tarix Diyarşünaslıq Muzeyinin yeni elmi ekspozisiyasının qurulması ilə əlaqədar layihəmiz bəyənilmiş və həyata keçirilməsinə başlanmışdır.

Bizim gördüyümüz bütün işlərin, o cümlədən texniki işlərin hansısa elmi mənası vardır. Belə ki, hər bir zal mövzuya uyğun olaraq boyanmış, informasiya panelləri həmin rənglərlə çap olunmuşdur. Yaşıl təbiəti simvolizə etdiyi üçün "Diyarşünaslıq", boz Şamaxıda evlərin ta qədimdən boyandığı xüsusi mineralın - "şirə"nin rəngini simvolizə etdiyi üçün "Şamaxı qədim dövrdə", süd rəngi Şirvanın "süd ölkəsi" adlandırılmasına əsaslanaraq "Şirvanşahlar dövründə Şamaxı" mövzusu üçün əsas rəng seçilmişdir və s. Muzeyin vitrinləri Şamaxı meşələrində bitən göyrüş ağacından düzəldilmişdir. Vitrinlərə və panellərə Muzeyin emblemi (Şirvanşahlar dövlətinin adını simvolizə edən "günbəz içərisində üz-üzə dayanmış iki şir ("Şirvan" "Şirlər ölkəsi" deməkdir) və onların arasında bir inək ("Şirvan" fars dilində "Süd ölkəsi" deməkdir) başı"nın təsviri) həkk edilmişdir.

Muzeyin foyesində Şamaxı kəndləri və Şamaxının tanınmış insanları haqqında məlumat bazası qoyulmuşdur. Azərbaycan kəndlərində və əyalət şəhərlərində komputerdən istifadə daha geniş yayılmadığından burada məlumatın çatdırılmasında touch screen və monitordan istifadə olunur. Bu, komputerdən istifadə edə bilməyənlərin də işini asanlaşdırır.

Zəngin flora (buradan Maykop çöküntüləri təbəqəsindən (25-35 milyon il əvvəl) daşlaşmış ağac tapılmışdır), fauna (Şamaxı cüyürü ilə məşhurdur), Astrofizika rəsədxanası (Şamaxı səması dünyada ən açıq səmalardandır), palçıq vulkanları (dünyadakı palçıq vulkanlarının 40 faizi Azərbaycandadır) haqqında məlumat və eksponatlar Muzeyin "Diyarşünaslıq" zalında nümayiş etdirilir. Burada Şirvanda yaşayan müxtəlif heyvanların və quşların müqavvaları, Şirvanda əkilib-becərilən bitkilərin herbariləri, müxtəlif minerallar və Şirvana məxsus süxurlar xüsusi vitrinlərdə qoyulmuşdur.

Orta əsr Şamaxı şəhərinin Avropalı səyyah-rəssamlar (Adam Oleari, Korneli de Breyn və s.) tərəfindən çəkilmiş rəsmlərinin reproduksiyası ekspozisiyanın ən maraqlı yerlərindədir.

Qədim insanlar Şirvanda Paleolit dövründən məskunlaşmışlar. Qobustan qayaüstü təsvirləri Şirvan regionunun və Azərbaycanın mədəni irsinin nadir nümunələrindəndir. Burada qədim insan qaya üzərinə tarix yazmış, incəsənət əsərləri yaratmışdır. Şamaxı şəhərinin qədim yerində isə bir neçə təbəqədə yaşayıb olub. Ən qədim təbəqə Kür-Araz mədəniyyəti sakinlərinin qəbirlərinin aşkar

Maket. Şamaxı XVII-XVIII əsrlərdə Avropalı səyyahların təsviri əsasında rəssam Salim İsmayılov hazırlamışdır.

olunduğu təbəqədir (e.ə. III-II minilliklər). Miflərdə olduğu kimi, arxeoloji tədqiqatlar da Şamaxıda həyatın Makedoniyalı İsgəndər dövründə canlandığını göstərir. Qədim şamaxılılar Makedoniyalı İsgəndərin pullarına oxşar pullar kəsmiş və istifadə etmişlər. E.ə. III-I əsrlərdə şamaxılılar Suriya və Fələstində hazırlanmış nəfis şüşə qablar idxal etmiş, sonralar I-III əsrlərdə onun istehsalını öyrənib tətbiq etmişlər. Şamaxı üzümü ilə tanınmış, buradan digər ölkələrə sonralar da olduğu kimi üzüm məhsulları və çaxır ixrac olunmuşdur. Qəbirlərin birindən aşkar olunmuş iri küpün içərisi çaxırla dolu olmuşdur. Şamaxılılar əcdad kultu ilə əlaqədar olaraq daş heykəllər düzəltmişlər. Yerli əhəngdaşından hazırlanan iri daş heykəllər kişilərə aid olub, əllərinin biri ürəyinin üzərində, biri isə kəmərinədir. Onların bəziləri qılınc və xəncərlə təsvir olunmuşdur. Şamaxılıların gildən (Azərbaycanda torpağa "Ana torpaq" deyilir) hazırladıqları qadın heykəlciklərinin qabarıq bədəni, yaş həddinə uyğun döşləri, əl-ayaqları, saç və hörükləri aydın təsvir olunmuşdur. Küp qəbirlər də ananın qarnını simvolizə edir və mərhum o dünyaya köçərkən sanki ananın qarnındaymiş kimi yola salınırdı. Ölünü ana

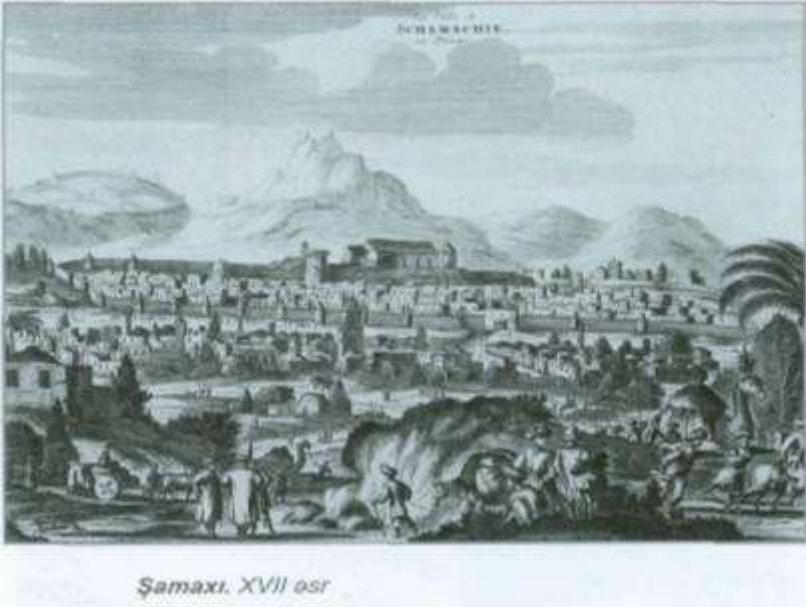
bətnindəki kimi çox bükülü şəkildə qəbirə qoyurdular. Antik və ilk orta əsrlərin bu maddi-mədəniyyət nümunələri "Şamaxı qədim dövrdə" zalında nümayiş etdirilir.

Şamaxı uzun müddət Şirvanşahlar dövlətinin mərkəzi olmuşdur. Şirvan şahlarının Sasani sülaləsinə qohumluğu çətirdi. Müsəlmanlar ilk dəfə Azərbaycana gələndə Şirvanşah Şəhriyar onlarla müqavilə bağlamışdı. Azərbaycan Respublikasında ən qədim məscid də Şamaxıdadır (743-cü il). Şirvan şahları elmi, ədəbiyyatı, mədəniyyəti himayə edirdilər. Şamaxıda zamanının "Şirvan Elmlər Akademiyası" yaradılmışdır. Burada Ömər Kafiəddin (təbib), Fələki Şirvani (astronom), Xaqani Şirvani (şair) kimi dahilər yaşayıb yaratmışdır. Şamaxı İslam dünyasında sufizmin mərkəzlərindəndir. O dövrün böyük sufiləri Şirvan xanəqahlarını ziyarət etmişlər (Pir Hüseyn, Diri Baba, Pir Mərdəkan, Avaxıl, Dədəgünəş xənəqahları). Dünyanın bütün yerlərinə yayılmış xəlvətlik sufi cərəyanı məhz Şamaxının Avaxıl kəndindən çıxmışdır. Hürufilik sufi məktəbinin əsas dayaq yeri də Şamaxı olmuş, türk dilində şeirlər yazan Nəsimi Şirvani bu cərəyanın böyük nümayəndəsi olmuşdur. Şamaxı İpək yolu üzərindəki mərkəz şəhərlərdən olduğu üçün Avropa, Hindistan, Rusiya, Çin, Orta Asiya, Yaxın Şərqi ölkələrindən bura ticarətə gəlirdilər. Şamaxı ipəyi ilə tanınır, burada qızğın ipək ticarəti aparılırdı. Bu minillik tarixdə Şamaxıda həyatın zəiflədiyi məqamlar (zəlzələlər, monqol yürüşlərinin təsiri ilə) da olmuşdur. Orta əsr Şamaxı şəhərində aparılan arxeoloji qazıntılar zamanı aşkar olunmuş saxsı məmulatı, metal, sümük və şüşə əşyalar, şirvanşah və xarici ölkələrin pulları, sufi əşyaları, əlyazma kitablar "Şamaxı Şirvanşahlar dövlətinin mərkəzi kimi" zalında nümayiş etdirilir. Azərbaycan qədimdən neft ölkəsi olduğu üçün burada orta əsrlərdə saxsı çıraqlar neftlə işləyirdi. Şamaxılı usta müxtəlif insan sifətlərini şirli dolçanın üzərində çox ustahqla işləmişdir.

Şirvanşahlar dövləti Səfəvi şahı Təhmasib tərəfindən 1538-ci ildə süquta uğradılır və Şirvan bəylərbəyliyi yaradılır. Şirvan şahlığı süqut etdikdən sonra Səfəvilər, Osmanlılar, Əfşarlar, Qacarlar, nəhayət Rus əsarəti zamanı Şamaxı ayaqlar altında qalmış, əhalisi azalmış, alimləri, sənətkarları, ağız dualılar yad ellərə getmişlər. Dünyanın çox yerinə yayılmış Şirvani nisbəlilər bu həqiqətdən xəbər verir. 1747-ci ildə Nadir şah öldürüldükdən sonra müstəqil Şirvan xanlığı yarandı. Şirvan xanlarının Şirvanın şahlıq dövrü sabitliyini və intibahını geri qaytarmaq cəhdləri feodal pərakəndəliyinə və rus istilasına qurban getdi. Xan ailəsinə Şamaxıda yalnız dəfn olunma icazəsi verən ruslar buranı vilayət, sonra quberniya mərkəzinə çevirdilər. "Şirvan Səfəvilər və Şirvan xanlığı dövründə" zalında orta əsr silahları, XVIII əsr rus topu, etnoqrafik əşyalar (Şirvanda ipəkçilik, misgərlik, dəmirçilik, xalçaçılıq, duluşçuluq, toxuculuq və s. sənət sahələri geniş yayılmışdı), dövrün pulları nümayiş etdirilir.

1820-ci ildə Şirvan xanlığı ləğv edildi. Rusiyanın müstəmləkə siyasəti, çar məmurlarının özbaşınalıqları geniş yayıldığından bəzən xanlıq dövrü həsrəti çəkiliydi. Rusiyanın müxtəlif yerlərindən Şirvana, yerli əhalinin torpaqları hesabına

molokanlar ("zərərli təriqətçilər") köçürülürdü. "Şirvan Çar Rusiyası dövründə" zalında XIX-XX əsrin əvvəllərinə aid xalq sənətkarlığı nümunələri, Avropa, Rusiya, Hindistan, Qacar, Osmanlı, Orta Asiyadan gətirilmiş ticarət malları, məişət əşyaları, xalçalar, Şirvan atlı milisinin bayrağı, dövrün pulları, möhürlər, əlyazmalar nümayiş etdirilir. 1902-ci ildə Şamaxıda zəlzələ olmuş, şəhər tamamilə dağılmışdır. Foto görüntülər və dövrün qəzet materialları zəlzələnin dəhşəti haqqında təsəvvür yaradır.

1918-1920-ci illərdə müstəqil Azərbaycan Respublikası mövcud olmuşdur. Müstəqilliyə gedən yol ağır olmuş, bolşeviklərin dəstəyi ilə erməni daşnakları digər yerlərdə olduğu kimi Şirvanda da etnik təmizləməyə başlamışlar. 13000-dən çox insan tələf olmuş, evlər yandırılmış, Şamaxı xarabazara çevrilmişdir. "Şirvan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə" zalında rəsmi soyqırım sənədləri, foto materiallar, silahlar, cümhuriyyət pulları və s. nümayiş etdirilir.

"Şirvan Sovet dövründə" və "Şirvan müstəqilik illərində" zallarında da müxtəlif müasir dövr eksponatları - fotomateriallar, rəsmi sənədlər, medal və ordenlər, Şamaxı zavod və fabriklərinin məhsulları, xalçalar, mədəniyyət xadimlərinin və müharibə iştirakçılarının əşyaları və s. qoyulmuşdur.

Şamaxı Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyinin Şirvan tarixindən bəhs edən filmi hazırlanmışdır. Diyarşünaslıq zalından Tarix zallarına keçid yerində filmin nümayişi üçün kinozal qurulmuşdur. Tamaşaçı (vizitor) tarix zallarına bu filmi izlədikdən sonra daxil olur. Filmdə Şamaxılı muğam ustası Alim Qasımovun ifa etdiyi "Şirvan şikəstəsi" və şamaxılı aktyor İlham Namiqkamalın səsləndirməsi ilə mətndən istifadə olunmuş, Şirvan tarixi haqqında ümumi məlumat verilmişdir.

Azərbaycanın regional muzeyləri içərisində ilk dəfə dünya muzey standartları əsasında tarixi ardıcılıq, işıq effektləri, iki dildə (Azərbaycan və ingilis) informasiya, elektron vasitələrdən istifadə edilməklə Şirvan regionun mədəni irsi yerli və xarici turistlərə təqdim olunur.

Preface

The Shirvan province is a historical region of Azerbaijan. The region is famed for the state of Shirvanshahs with its millennium old history (6-16 centuries). The Greek geographer Claudius Ptolemy who lived as far back as in the 2 century referred to the town of Shamakhi which had for long been the capital of the state of Shirvanshahs.

It should be noted that there are museums of local lore and history in all the regions of Azerbaijan. However, the museums of this type are of regional nature only, therefore their expositions often run counter to themes and historical sequence, so related exhibits are poor and non-representative. It was the arrangement of a new scientific exposition of the Shamakhi History and Local Lore Museum in 2008, that helped our project to win the recognition and start being implemented.

In all our initiatives, including matters of technical nature, we are guided by scientific principles. Thus, each museum room is painted in a color of themes, which is in accord with that of informations panels. "The Local Lore" symbolizes the nature - green; gray - the color of a special mineral spread in Shamakhi since time immemorial, the so-called "shire", following which the town was referred to as "Shamakhi in the ancient period", milk-colored Shirvan's "country of milk" a special color was selected to describe "Shamakhi in the times of Shirvanshahs", etc. Museum's showcases are made of ash-tree which is found in Shamakhi forest. The two face-to-face lions ("Shirvan" means "Country of lions") inside a dome as well a cow's head ("Shirvan" means "Country of milks", too) between them, as symbol of the Shirvanshahs state are engraved on showcases and panels of the Museum.

At the Museum's foyer there is a stand with names of prominent fires of Shamakhi and its villages. When adjusted for non-spreading of computers in Azerbaijani countryside and provincial towns and for lack of information, the locals have to apply touch screen and monitors. This, in turn, makes it easier for those unconversant with computer to perform their duties.

"The Local Lore" room of the Museum demonstrates samples of Flora - a petrified tree of Maykop period (25-30 mil years ago); Fauna - Shamakhi is famous for its roe; an Astrophysical Observatory (Shamakhi's sky is the world's clearest); Mud Volcanoes (40% of the world's mud volcanoes are located in Azerbaijan); stuffed animals and birds of Shirvan, herbariums of plants, samples of minerals and rocks typical for the region, etc.

One of the most interesting places of the exposition are reproductions of the pictires made by medieval European travelers who visited Shamakhi (Adam Olearius, Cornelius de Brain et al.).

Note that ancient people settled down in Shirvan since Palaeolith. Qobustan rock carvings are eloquent testimony to the cultural heritage of Shirvan region and Azerbaijan as a whole. The ancient man was successful in creating works of art on a rock. There are several layers which testify to the ancient sites in Shamakhi. The oldest one are burials of the Kura-Arax culture epoch. (III-II millenniums B.C.). Archaeological excavations are illustrative of the growth of social life in Shamakhi in the era of Alexander the Macedonian. Note that ancient Shamakhi residents minted and circulated coins similar to those minted in the Alexander period. In the 3-1 centuries B.C. Shamakhi residents imported Syria- and Palestine-made glassware" in the 1-3 centuries Shamakhi craftsmen learnt to manufacture the glassware themselves. Shamakhi was also famed for its grapes and related products; Shamakhi manufacturers exported their products to other countries. A wine-full pitcher was uncovered in one of burials. Owing to the cult of their forefathers, Shamakhi residents were engaged in manufacturing stone statues. Large statues made of limestone belonged to male; an arm of one statue was placed on heart; another - on belt. Some of them carried a dagger, others - a sabre.

Plaster cast. Shamakhi in 17-18 centuries, By painter Salim Ismayilov. on based of pictures of European pilgrimes.

Shamakhi residents also manufactured earthenware female statuettes (the land is called "motherland" in Azerbaijan) notable for protruding bodies and broad chests, with arms and legs, hair and plait. Note that pitcher graves symbolize mother's stomach, and the deceased as if passed away inside his mother's stomach. It was no mere coincidence that the deceased was put into the grave in a stooped posture.

Antique Period and Early Middle Ages artefacts are exhibited at "Shamakhi in the Ancient Period" room.

For a long span of time Shamakhi had been a center of the Shirvanshahs state. Note that Shirvan shahs went back to the dynasty of Sasanides. When Moslems arrived in Azerbaijan for the first time, it was Shirvanshah Shahriyar who entered into agreement with them. Also, the Azerbaijan's oldest mosque is located in Shamakhi (743). Shirvan shahs patronized sciences, literature, arts and culture as a whole. Of interest is the fact that "Shirvan Academy of Sciences" was set up in Shamakhi as well. Contributing to the prosperity of Shirvan were Omar Kifiaddin (physician), Feleki Shirvani (astronomer), Khagani Shirvani (poet) et al. Shamakhi was one of the centers of Sufizm in the Islamic world. Great Sufis of the reviewed epoch visited the Shirvan khanegahs (Pir Huseyn, Diri Baba, Pir Mardakan, Avakhil, Dedegunesh). The Sufi trend of khalveti spread across the world from the village of Avakhil. Also, Shamakhi was the center of the Sufi school of Hurufizm with prominent representative of this trend Nasimi Shirvani who created in Turkic. Shamakhi as a principal town at the Silk Road crossroads attracted trade traffic from Europe, India, Russia, China, Central Asia, Near East. Note that Shamakhi was notable for its silk articles and intensive silk trade. However, there were periods in the millennium-old history of Shamakhi where the town fell into decay as a result of earthquakes, Mongol invasions, etc. Highly glazed pottery, metal, bone and glassware, coins of Shirvanshah epoch and from other countries uncovered as a result of archaeological excavations in the medieval Shamakhi, Sufi period materials, manuscripts are exhibited at "Shamakhi as Center of the Shirvanshahs State" room. Note that oil was used in ceramic lamps in Shamakhi, for Azerbaijan was the world's oil center in the Middle Ages. Besides, Shamakhi craftsmen were skilful in depicting human faces on juqs.

It has to be kept in mind that the state of Shirvanshahs was destroyed by Tahmasibshah in 1538, following which there came up the Shirvan beglyarbey. After the collapse of the Shirvanshah' state Shamakhi underwent invasions of Safavides, Ottomans, Afshars, Qajars and finally Russians, its population decreased, scholars, craftsmen and religious figures left their land for other countries. It is Shirvan migrants worldwide that testify to this truth. After the murder of Nadir shah in 1747 there sprang up the independent Shirvan khanate. Attempts of Shirvan khans to restore stability and revive Renaissance of the Shirvanshah period ran across the feudal disunity and the Russian occupation. Russians gave their consent for the khan's family to be buried in Shamakhi only, and later transformed it, first, into the regional and later provincial center. Medieval weapons, canons of the 18 century, ethnographic materials (silkworm breeding, coinage, blacksmith's, carpet-making, weaving, etc.) are exhibited at "Shirvan during Safavides and the Shirvan khanate" room;

In 1820 the Shirvan khanate was liquidated. It was the Russian colonialist policy, arbitrariness of tsar officials that made locals to dream of the khanate epoch. Molokans ("bad sectarians") arrived in Shirvan from Russia and settled down on lands of local population. Handicrafts of the 19-earlier 20 centuries, hand-made goods, carpets, a banner of Shirvan cavalry, moneys of the period under consideration, manuscripts, etc. brought from Erurope, Russia, India, Persia, Ottoman Turkey and Central Asia are exhibited at "Shirvan in the period of Tsarist Russia" room. An earthquake occurred in Shamakhi in 1902, following which the town was fully destroyed. Photo-materials and newspaper materials of the reviewed period give a clear view of this natural calamity.

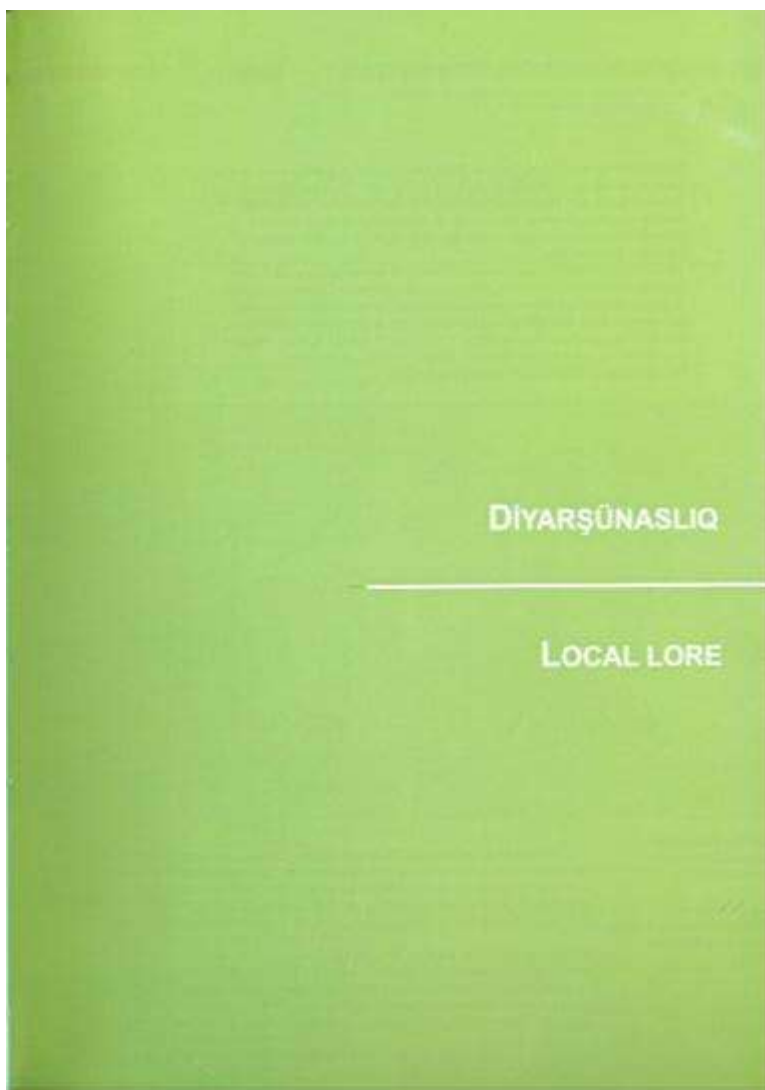
The years of 1918-1920 saw the independent Azerbaijan Republic. The path toward the independence was very hard, and Shirvan like other places of Azerbaijan underwent ethnic purging inflicted by Armenian Dashnaks with the support of Bolsheviks. Above 13,000 lost their lives, most houses burnt down and Shamakhi turned into ruins. Official documents, photo-materials, arms, ADR money, etc. are exhibited at the "Shirvan during the Azerbaijan Democratic Republic" room.

"Shirvan in the Soviet Period" and "Shirvan in the Independence Years" rooms are notable for photomaterials, official documents, medala and orders,

products of Shamakhi plants and factories, carpets, personal things of the workers of culture, participants of the war, etc.

A film narrating about the history of Shirvan has been prepared by the Shamakhi Local Lore and History Museum. A cinema room is placed on the juncture between a local lore room and a history room. After watching this film, a visitor enters a history room. The mugham "Shirvan shikestesesi" performed by Shamakhi mugham performer Alim Qasymov and texts scored for sound by Shamakhi actor İlham Namiqkamal are used in the film which provides general information about Shamakhi.

First ever in the history of Azerbaijani regional museums and in line with world museum standards, in consecutive order and using lighting effects and electronic means, in two languages (Azeri and English), the Museum introduces local and foreign visitors to the rich cultural heritage of Shirvan region.

Seyid Əzim Şirvani adına Şamaxı Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyi 1945-ci ildə Şamaxı Ölkəşünaslıq Muzeyi adı ilə təşkil olunmuşdur. Muzeyin ilk rəhbəri görkəmli filoloq alim Bilal İbrahimov olmuşdur. Bir neçə il ərzində muzeyə xeyli eksponat toplanılmış, 1948-ci ildə ilk ekspozisiya tərtib olunmuşdur. Sonralar muzeyə eksponatların cəlb edilməsində bütün Şamaxı ziyalıları yaxından iştirak etmişdir.

1950-2000-ci illərdə Şamaxıda arxeoloji tədqiqat aparən arxeoloqlar-Cabbar Xəlilov, Hüseyn Ciddi, Aləm Nuriyev, Şirzad Əhmədov muzeyə xeyli arxeoloji materiallar vermişlər. Muzeyin uzun müddət direktoru olmuş Firqiyyə Zamanova nəinki, Şamaxı və kəndlərindən, hətta Azərbaycanın hüdudlarından kənar da olan bəzi eksponatların, o cümlədən 1902-ci il Şamaxı zəlzəlesi ilə əlaqədar olan sənədlərin muzeyə cəlb edilməsinə nail olmuşdur. Hazırda muzey 7000-dən çox eksponata malikdir.

*Şamaxı Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyinin köhnə binası.
Old building of Shamakhi History and Local Lore Museum.*

The Seyid Azim Shirvani Shamakhi History and Local Lore Museum was founded in 1945 under the name of Shamakhi Local Lore Museum. The Museum's first director was prominent philologist Bilal Ibrahimov. Over a short period of time the Museum was replenished with a great number of exhibits, and the first exhibition was demonstrated in 1948. Subsequently, all Shamakhi intellectuals took part in replenishing the Museum's magazine. Archaeologists

Jabbar Khalilov, Huseyn Jiddi, Alem Nuriyev and Shirzad Ahmedov who carried excavations in Shamakhi over 1950-2000, provided the Museum with a great number of archaeological materials. Director of the Museum Firgiyya Zamanova was successful replenishing the Museum's magazine with exhibits not only from Shamakhi and its villages but also from outside of Azerbaijan, including the 1902 earthquake-related documents. At present, there are above 7,000 exhibits at the Museum.

MÖVZULARIN RƏNGLƏRLƏ TƏSNİFATI
CLASSIFICATION OF SUBJECTS IN COLORS

	Diyarşünaslıq Local lore	Diyarşünaslıq Local lore
	Şamaxı qədim dövrdə Shamakhi in ancient periods	Ən qədim dövrdən VI əsra qədər Prehistoric period - until VI century AD.
	Şamaxı - Şirvanşahlar dövlətinin mərkəzi Shamakhi - Center of Shirvanshahs State	VI əsr - 1538-ci il VI century AD - 1538 year
	Şamaxı Səfəvilər dövləti və Şirvan xanlığı dövründə Shamakhi in the periods of Safavids' State and Shirvan khans	1538 - 1820-ci illər 1538 - 1820 years
	Şamaxı Çar Rusiyası dövründə Shamakhi in the period of Tsar Russia	1820-1918-ci illər 1820-1918 years
	Şamaxı Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə Shamakhi during the Azerbaijan Demo- cratic Republic	1918-1920-ci illər 1918-1920 years
	Şamaxı Sovet İttifaqı dövründə Shamakhi during the Soviet Union	1920-1991-ci illər 1920-1991 years
	Şamaxı müstəqillik illərində Shamakhi in the years of sovereignty	1991-dən sonra after 1991 year

Rəsmi adı: Azərbaycan Respublikası

Paytaxt: Bakı

Dövlət dili: Azərbaycan dili

Əsas din: İslam

Pul vahidi: 1 manat = 100 qəpik

İxracın əsas maddələri: neft və neft məhsulları

Milli domen: az

Beynəlxalq telefon kodu: +994

Azərbaycan Respublikasının ərazisi 86,6 min kv.km-dir. Azərbaycan 44 və 52 dərəcə şərq uzunluq dairəsi, 38 və 42 dərəcə şimal en dairəsi coğrafi koordinatları arasında yerləşir. Bakı 40-cu paraleldə yerləşir. Azərbaycanın ümumi sərhədləri: cənubda İranla 765 km, Türkiyə ilə 15 km, şimalda Rusiya ilə 390 km, şimal-qərbdə Gürcüstanla 480 km, qərbdə Ermənistanla 1007 km; Sahil xəttinin uzunluğu 713 km-dir.

Official name: The Republic of Azerbaijan

Capital city: Baku

Main languages: the Azerbaijani

Main religion: Islam

Monetary unit: 1 manat= 100 qapiks

Main export articles: oil and oil products

National Domain: az

International telephone code: +994

Territory of the Republic of Azerbaijan: 86,6 thousand square kilometers. Azerbaijan is situated in the geographical coordinates of 44 and 52 eastern longitude, 38 and 42 northern latitude. Baku is situated in 40th parallel. Azerbaijan has common boundaries with: Iran in the south along the perimeter 765 km, with Turkey – 15 km, with Russia in the north – 390 km, with Armenia in the west 1007 km. The length of the coastal line is 713 km.

Şamaxı rayonu 1930-cu ildə təşkil edilmişdir. Sahəsi 1610 kv.km, əhalisi 87,4 min nəfərdir (01.01.2006). Mərkəzi Şamaxı şəhəridir. Böyük Qafqazın cənub-şərq hissəsində yerləşir. Səthi əsasən dağlıqdır. Niyal və Ləngəbiz dağ silsilələri buradan keçir. Ərazisinin maksimum hündürlüyü 2500 metrə çatır. İqlimi mülayim istidir. Orta temperatur yanvarda-4C +2C-yədək, iyulda 15-25C-dir. İllik yağıntı 300-800 mm-dir. Rayonun ərazisindən Pirsaat, Qozlu, Ağsu və s. çaylar axır. Çimli dağ-çəmən, qonur dağ-meşə, şabalıdı, boz-qonur, şorakətvari boz-qonur və s. torpaqlar yayılmışdır. Pirqulu Dövlət Təbiət Qoruğu buradadır. Rayonun iqtisadiyyatında üzümçülük, taxılçılıq və heyvandarlıq mühüm yer tutur.

Rayonda 72 ümumtəhsil məktəbi, 23 məktəbəqədər tərbiyə müəssisəsi, pədoqoji məktəb, Şamaxı Mədəni-Maarif Texnikumu, AMEA-nın Nəsrəddin Tusi adına Şamaxı Astrofizika Rəsədxanası və Şamaxı Geofizika Mərkəzi, 39 klub, 53 kitabxana, Seyid Əzim Şirvani adına Tarix və Diyarşünaslıq Muzeyi, Mirza Ələkbər Sabirin ev muzeyi, 44 tibb müəssisəsi və s. var.

Shamakhi region as administrative unit was founded in 1930. Area is 1,610 sq. km, population - 87,400 as of January 1,2006. Center is the town of Shamakhi. Located in the south-eastern part of Major Caucasus. Relief is largely mountainous; traversed by Niyal and Langabiz ridges. Maximum height of locality is 2,500 m. Climate is moderately warm. Average temperature of January is -4+2C; of July 15-25C. Annual precipitation is 300-800 mm. Rivers Pirsaat, Gozlu, Aksu etc. flow across the region. Vine- and cotton-growing take an important place in region's economy. The Pirqulu State Nature Reserve is located in Shamakhi. Pastures, plains; brown, grey-brown, salt-march grey-brown, etc. soils are widely spread. There are 72 comprehensive schools, 23 pre-schools, Shamakhi Culture-Education technical secondary school, the Nasiraddin Tusi Shamakhi Astrophysical Observatory and Shamakhi Geophysical Center, 39 clubs, 53 libraries, the Seyid Azim Shirvani History and Local Lore Museum, Mirza Alekber Sabir Museum, 44 medical facilities, etc.

*Qırqovul
Pheasant*

Şamaxının faunası zəngin olub, müxtəlif vətəni və ev heyvanlarla məskunlaşmışdır. Şamaxı meşələrində ayı, çöl donuzu, canavar, tülkü, Avropa dovşanı, meşəpişiyi, vəşəq, cüyür, daşlıq dəfəsi, qum siçanı, fən, kakək, qırqovul, göyərçin və s. vardır.

Rich in numerous fauna species, Shamakhi region is notable for its animal kingdom and domestic livestock. There are bears, wild boars, wolves, foxes, European hares, forest cats, lynxes, roes, rocky squirrels, sandy mice, snakes, partridges, pheasants, pigeons, etc.

*Çayran buynuzu
Gazelle horn*

Gölkəməni
Hollyhock

Şamaxı təbiəti
Shamakhi nature

Sarı sıldılıca
Spurge

Somaq
Sumac

Məyə özgülü
Medlar

Şamaxı təbiəti
Shamakhi nature

Yonca
Lucerne

Şamaxı diyarından aşkar olunan flora qalıqları Azərbaycanda ən qədim tapıntılardan hesab olunur. Geoloji axtarışlar zamanı Maykop çöküntüləri təbəqəsindən üzə çıxmış daşlaşmış ağac qalığı 35-25 milyon il əvvələ aiddir. Həmin tapıntı hal-hazırda Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin ekspozisiyasında nümayiş etdirilir.

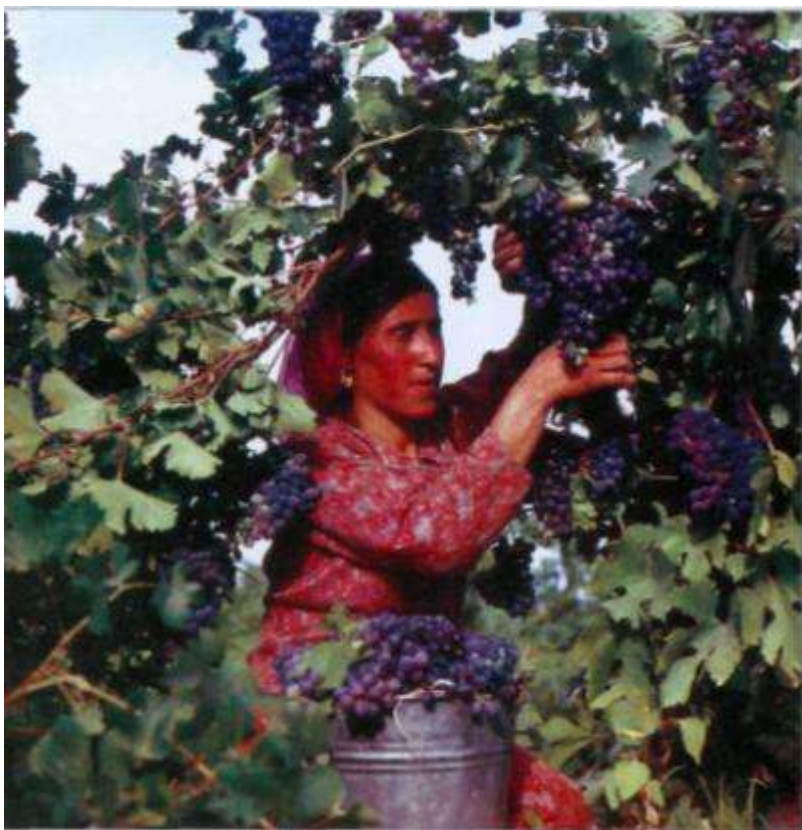

Flora finds of Shamakhi region are reputed to be the oldest in Azerbaijan. Discovered in Maykop stratum following the geological prospecting, petrified tree remains go back to 35-25 million years and are presently exhibited at the National Museum of the History of Azerbaijan.

Şamaxının florası çox zəngindir. Şamaxı meşələrində palıd, vələs, ardıc, saqqızağacı və s. var. Yüksək dağlıqda subalp və alp çəmənləri geniş yayılmışdır. Şamaxı üçün dağ-çöl və yarımsəhra bitkiləri də səciyyəvidir.

Şamaxı mərəndisi Azərbaycanın qiymətli süfrə üzüm sortudur. Əsasən Şamaxıda, qismən də Abşeron, Ağsu, İsmayılı və Gəncədə becərilir. Tənəyi güclü boy atır. Giləsi tünd-qırmızı yaxud tünd-yaşıldır. Tam yetişdikdə açıq-qara olur. Vegetasiya dövrü 154-180 gündür. Şirəsində 19,2 faiz şəkər, 5,3 qr/l turşu olur. Əkildikdən 4 il sonra məhsul verir. Tünd-şabalıdı torpaqlarda yaxşı inkişaf edir. Azərbaycanın üzüm sortları standartına daxildir. Şirvanşahı Azərbaycanın ən qədim, qiymətli şərab üzümü sortlarından biridir. Ən çox Şirvan zonasında yayılmışdır. Tənəyi orta qüvvədə boy atır. Tam yetişmiş gilələri qara rəngdə olur. Orta gec müddətdə yetişir. Şirəsində 25-26 faiz

şəkər, 6-7 qr/l turşu var. Hər hektardan 100-150 sentner məhsul yığılır. Şirvanşahi sortundan çox qiymətli kaqor tipli şərab hazırlanır.

Shamakhi flora is very rich. Widely spread in the Shamakhi woods are oak, hornbeam, chewing tree, etc. There are also Alpine and Sub-Alpine meadows high in the mountains. Typical for Shamakhi are mountain, field and semi-desert plants.

Shamakhi marandisi is a valuable sort of grapes. Mostly cultivated in Shamakhi, partly in Absheron, Agsu, Ismailly and Gyandja. Vine shoots up very strongly. Fruits are dark-red or dark-yellow. When ripened, they are light-black. Vegetation period is 154-180 days. Its juice contains 19,2% of sugar, 5,3 gr/l of sourness. It yields aged 4. Grows well on chestnut soils; cultivated as high quality grapes of Azerbaijan.

Shirvanshahi is the Azerbaijan's oldest and valuable sort of grapes. Widely spread in Shirvan area. Ripe fruits are of dark color. Its juice contains 25-26% of sugar, 6-7gr/l of sourness. 100-150 centners are collected from 1 he. Cahors wine is manufactured from Shirvanshahi sort.

Şamaxıda ayaq üstündə duran **ən yaşlı ağaclardan** biri Avaxıl kəndindədir. Bu ağac XIV əsrdə yaşamış xəlvətlik təriqətinin piri Ömər Avaxılı Şirvaninin müasiri hesab olunur. Dövrünün rəvayətlərinə görə, Pir Ömər həmin ağacın koğuşunda xəlvətə çəkilməmişdir. Görünür, hələ o vaxt ağac xeyli yaşlı imiş. Əsrlərlə çürüyüb bir hissəsi yerə tökülsə də yeni pöhrələr sayəsində ağac ömrünü davam etdirir. Həmin ağac hal-hazırda Avaxıl kəndində Ömər Sultan türbəsinin qalıqları arasındadır.

The oldest tree of Shamakhi region currently grows in the village of Avakhil. The tree is reputed to be contemporary to Omar Avakhili Shirvani, saint of Khalvati sect, who lived in the 14 century. According to a legend, Pir Omar secluded himself in a hollow of this tree-trunk. In all probability, the tree was elderly even in the reviewed period. A part of it rotted notwithstanding, the tree keeps on growing to produce new sprouts. At present, the tree is among remains of Omar Sultan tomb.

Şamaxının geniş yayılmış ev heyvanlarından biri qabayunlu və yağlıquyruq qoyun cinsi olan Şirvan qoyunudur. Xalq seleksiyası nəticəsində yaradılmışdır. Boyu, bədən quruluşu və ölçülərinə görə Qarabağ qoyunlarına çox oxşayır. Qoçları 55-65 kq, qoyunları 32-40 kq, yun qırımı isə müvafiq olaraq 1,9 kq-dan 2,45 kq və 1.4 kq-dan 1,7 kq-a qədər olur. Yununun xeyli hissəsi ölü tüklərdən ibarətdir. Süyüsünün hündürlüyü qoçlarda 64,4-69,8 sm, qoyunlarda 61,3-64,4 sm-dir. Şirvan qoyununun yüksək ət məhsulu verən Qala qoyunu tipi var. Yarımzərif və zərifunlu mələzlər almaq üçün Şirvan qoyununu Azərbaycan dağ merinosu və başqa merinoslarla çarpazlaşdırırlar. Bu cins qoyunlara Azərbaycanın şərq və mərkəzi rayonlarında, Kür çayının şərq sahili boyunca rast gəlmək olur.

Among the most spread domestic animals is Shirvan sheep in coarse wool and fat-tailed. Raised as a result of popular selection. By its structure, stature and dimensions, it is identical to Karabakh sheep. Weight of rams is 55-65 kg; that of sheep - 32-40 kg; shorn wool weighs 1,9 to 2,45 kg and 1,4 to 1,7 kg respectively. Note that a great portion of wool consists of dead hair. Height of ram is 64,4-69,8 cm; sheep - 61,3-64,4 cm. there is highly productive "Qala qoyunu" type in Shirvan. To obtain semi-fine and fine wool hybrids, Shirvan ram is interbred with Azerbaijan mountain merino. This species is found in the eastern and central regions of Azerbaijan, along the eastern bank of river Kur.

Şirvan ceyranı və cüyürü ilə həmişə tanınıb, bu heyvanların şəninə şeirlər yazılıb, təriflər deyilib, nəğmələr bəstələnib.

Şamaxıda ceyrana nisbətən cüyür geniş yayılmışdır. Şamaxılılar cüyürə bəzən əlik də deyirlər. Cüyür marallar fəsiləsindən olub, cütdırnaqlı, gövşəyən heyvandır. Yüngül və yaraşılıq bədəninin uzunluğu 150 sm, süyüsünün hündürlüyü 100 sm-ə qədər olur. Yaşlı cüyürün çəkisi 25-40 kq-dır. Erkəkləri üç, bəzən dörd çıxıntılı-buynuzlu, dişləri isə buynuzsuzdur. Rəngi yayda kürən, qışda isə boz olur. Avqust-oktyabr aylarında cütləşir. Boğazlıq dövrü 6 aydır. İki və ya üç bala doğur. 11-12 bəzən 16 ilə qədər yaşayır.

Shirvan has always been notable for its gazelles and roes. Poets wrote poems, songs, extolled them to the skies.

Note that roes are more than gazelles in Shamakhi. Sometimes locals of Shamakhi call them "elik" (deer). Roes belong to the deer family, Artiodactyla, ruminant. Length of slim, graceful body is 150 cm; height of adult is 25-40 kg. Bucks are horned; does are hornless. In summer, they are red-haired; in winter, grey-haired. They mate in August-October. Pregnancy period is 6 months. Give birth to 2-3 calves. Life expectancy is 11-12, sometimes 16 years.

Şamaxı faunası çöl quşlarının rəngarəngliyi ilə fərqlənir. Burada qədimdən müxtəlif çöl quşlarını ovlamış, onlarla bağlı rəvayətlər yaratmışlar. Şamaxı çəmənliklərində tez-tez rast gəlinən kəklik qırqovulkimilər fəsiləsinin bir növüdür. Şamaxılılar kəkliklərə bəzən daş kəkliyi də deyirlər. Kəkliyin bədəninin uzunluğu 35-37 sm, çəkisi 350-700 qramdır. Beli zeytunu və ya göyümtül-boz, yanları tünd zolaqlı, dimdiyi və ayaqları qırmızıdır. Seyrək kollu, daşlı yamaclarda məskən salır. Qışda dağ ətklərinə köçür. Torpaqda düzəltdiyi yuvaya 9-12, bəzən 14-17 yumurta qoyur. 23-25 gün kürt yatır. Bitkilərin yaşıl hissəsi, toxum və həşəratla qidalanır. Sayı keyli azalmışdır. Dövlət tərəfindən qorunur.

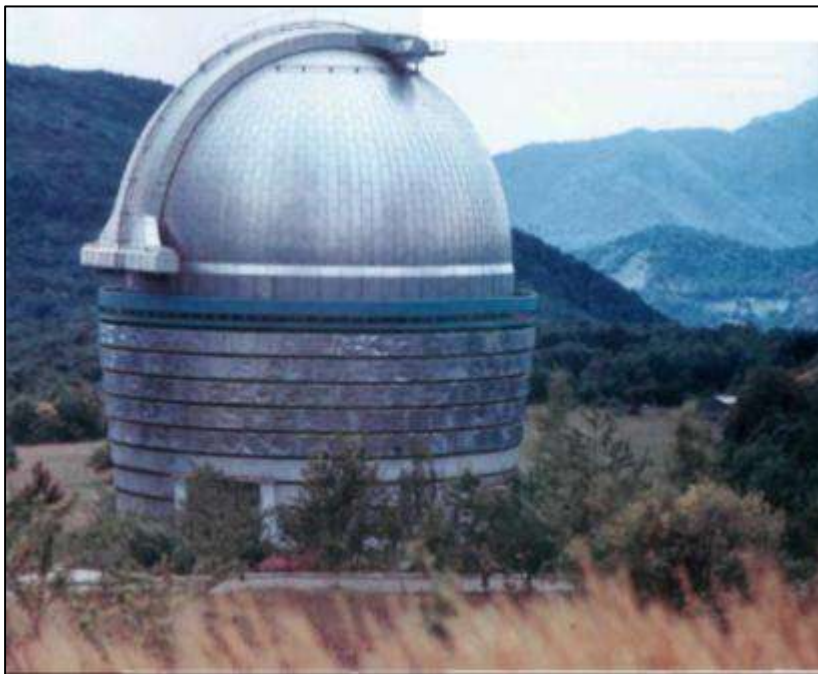

Shamakhi fauna is notable for variety of the bird kingdom. From time immemorial. Locals hunted for birds, and legends were told about them. Keklik, or partridge from the pheasant family, is often found in Shamakhi. Locals sometimes call it "dash keklik" ("stone partridge"). Length of partridge body is 35-37 cm; weight - 350-700 gr. Its waist is green-grayish; sides are dark striped; beak and paws are red. The partridge dwells in shrubs. In winter, the bird settles down along mountain slopes. The partridge lays 9-12, sometimes 14-17eggs in a nest. The bird feeds on vegetable diet, seeds and insects. For some time past, its population has appreciably dropped. Protected by the state.

Pirqulu qoruğu Böyük Qafqazın cənub-şərqində, əsasən Şamaxı rayonu və qismən Ağsu rayonu ərazisindədir. Sahəsi 4274 hektardır. Tipik dağ-meşə landşaftını qorumaq, nadir və qiymətli ov heyvanları və quşlarının sayını artırmaq, astronomik iqlimə mənfi təsir edən amillərin qarşısını almaq məqsədilə 25 dekabr 1968-ci ildə təşkil edilmişdir. 2003-cü ildə sahəsi 2753 hektar artırılmışdır. Hündürlüyü 800-2100 metr olan dağlıq sahəni əhatə edir. 30-dən çox ağac növünə

(pələd, fıstıq, vələs, qoz. göyrüş, ağcaqayın və s) rast gəlinir. Cüyür, çöl donuzu, ayı, tülkü. kəklik, qaratoyuq və s. var. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Nəsirəddin Tusi adına Şamaxı Astrofizika Rəsədxanası Pirqulu qoruğu ilə həmsərhəddir. Rəsədxana Pirqulu dağının şimal yamacında dəniz səviyyəsindən 1455 metr yüksəklikdədir. 1960-cı ildə yaradılmışdır. 1946-53 illərdə rəsədxana tikmək üçün yararlı ərazi seçmək məqsədilə Azərbaycanın müxtəlif rayonlarına ekspedisiyalar təşkil edildi. 1953-cü ildə Fizika-Riyaziyyat İnstitutu nəzdində yaradılmış astronomiya ekspedisiyası əvvəlki axtarışları da nəzərə almaqla Şamaxı Astrofizika Rəsədxanasının indiki yerini təsdiq etdi. Şamaxı Astrofizika Rəsədxanası üçün yerin seçilməsində və burada tədqiqat işlərinin təşkilində akademik Hacıbəy Sultanovun mühüm rolu olmuşdur.

Şamaxı Astrofizika Rəsədxanası 24,9 ha sahəni əhatə edir Əsas tədqiqat istiqamətləri günəş, ulduzlar və planetlər fizikası, asteroid komet və süni göy cisimləri dinamikasıdır.

The Pirqulu Nature Reserve is located in the south-east of Major Caucasus, primarily in Shamakhi and partly Aksu regions. Area is 4274 he. It was organized on December 25, 1968 with a view to protect typical mountain-forest

landscape; raise the number of valuable species of animals and birds, remove factors negatively affecting climatic conditions of the Reserve. It covers a mountainous area with heights ranging between 800 m and 2,100 m. above 30 species of plants (oak, pistachio, hornbeam, walnut, ash, birch, etc) are found here. Also, there are wild boar, bear, fox, partridge, etc. It should be noted that the **Nasraddin Tusi Shamakhi Astrophysical Observatory** is located in the Pirgulu Nature Reserve. The Observatory rises 1,455 m above sea level on the northern slopes of Mt. Pirgulu. It was founded in 1960.

Various expeditions were arranged in Azerbaijan 1946-1953 to find a place for Observatory building in 1953, the astronomical expedition under the Physical-Mathematical Institute made its choice on the current location of the Observatory. Greatly contributing to the Observatory creation was Acad. Haji Sultanov.

Note that the Shamakhi Astrophysical Observatory covers an area of 24,9 he. Major research directions are physics of sun, stars and planets; dynamics of asteroid, comets and artificial heavenly bodies.

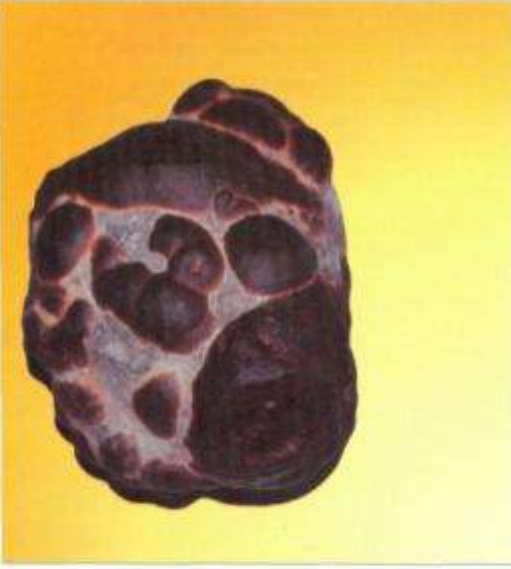

Şamaxıda yanar şist, bitum, gil. əhəngdəşi yataqları və çoxlu mineral və termal bulaqlar vardır.

Məlikçobanlı palçıq vulkanı eyni adlı kənddən 1,5-2 km cənub-şərqdə Qacano dərəsinin sol sahilində Şamaxıdan Göylərə gedən yolun kənarındakı dağın üstündə yerləşir. 1967-ci il 11 oktyabr tarixində axırını güclü püskürməsi zamanı 75 min ton kütlə kənara atmışdı. Vulkan lavası 4 ha sahəyə yayılmışdır. Şamaxı ərazisində digər bir palçıq vulkanı Çarhan kəndi yaxınlığında mövcuddur. Çarhan adlanan bu vulkanın 140-a qədər sopka, salz və qrifonu var. Çarhan vulkanından qaz, palçıq və neft çıxır.

There are numerous deposits of schist, bitumen, clay, limestone; mineral and termal springs in Shamakhi.

Mud volcano materials are deposited in the south-east 1.5-2 km away village of Melikchobanly on the left bank of Qacano gorge. Following the October 11, 1967 strong eruption, approx. 75. 000 tons of lava overflowed on the area on 4 he. There is also another mud volcano hear the village of Carhan. The volcano with the same name has about 140 mounds, salz and griffons. Carhan volcano throws out gas, mud and oil.

Meteoritden daş parça
Stone piece from meteorite

Müxtəlif daşlar
Different stones

Şıra (tabii bina boyası)
Shıra (natural building dye)

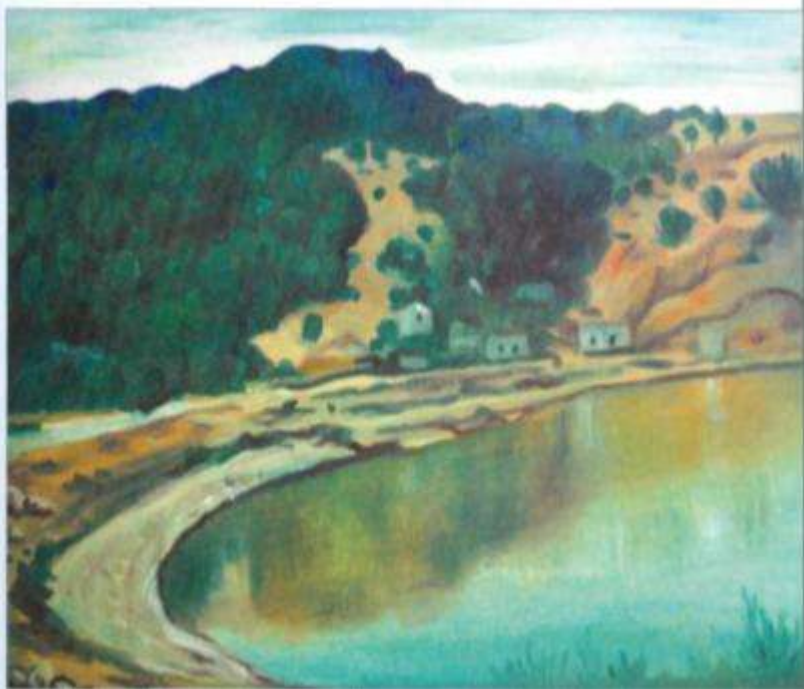

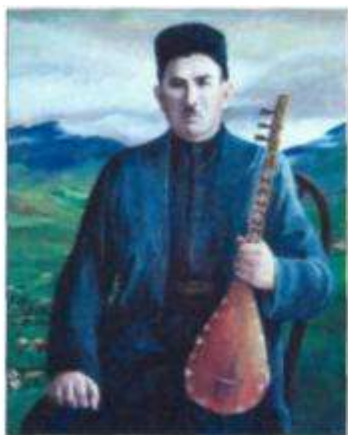

*Şamaxı dağları,
Rəssamı Ziyadkhan Əliyev
Shamakhi mountains,
Painter Ziyadkhan Aliyev*

*Çuxuryurd gölü, Rəssamı Bəybala Qarayev
Chukhuryurd lake, Painter Bəybala Qarayev*

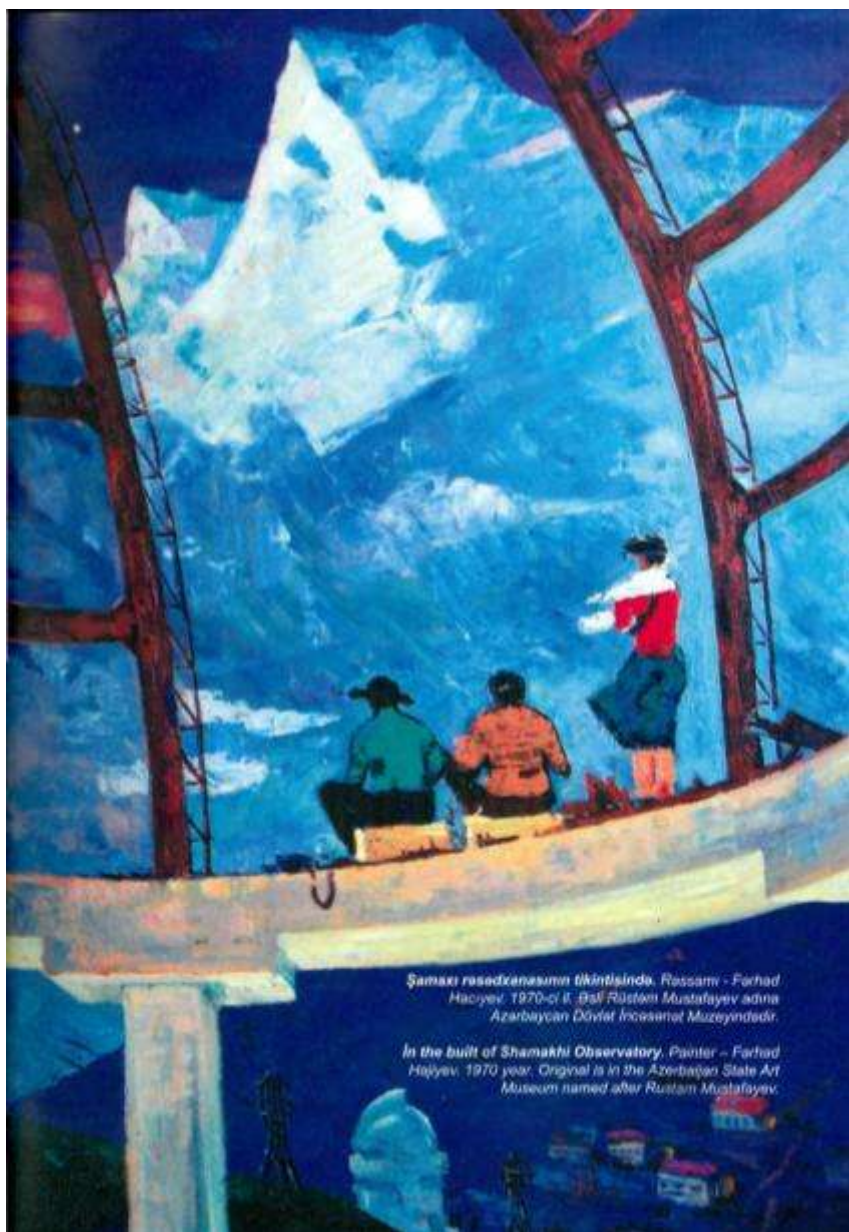
*Ashiq Bilal,
Rəssamı Rafael Əsədov
Ashiq Bilal,
Painter Rafael Asatov*

*Mahmud Ağa,
Rəssamı Nəcəfqulu İsmayılov
Mahmud Ağa,
Painter Nəcəfqulu İsmayılov*

*Seyid Azim Şirvani,
Naməlum rəssam
Seyid Azim Şirvani,
Unknown painter*

Şamaxı rəsədxanasının tikintisində. Rəssamı - Fərhad Hacıyev. 1970-ci il. Bəli Rüstəm Mustafayev adına Azərbaycan Dövlət İncəsənət Muzeyindədir.

In the built of Shamakhi Observatory, Painter – Farhad Hacıyev. 1970 year. Original is in the Azerbaijan State Art Museum named after Rustam Mustafayev.

ŞAMAXI QƏDİM DÖVRDƏ

SHAMAKHI IN ANCIENT PERIOD

*Daş qutu qəbir, ilk
Tunc dövrü.
Rəssamı Viktor
Kvaçidze*

*Stone Box grave;
Early Bronze Age.
Painter Victor
Kvachidze*

Şamaxı Tunc dövründə. Şamaxı rayonunda aşkar olunmuş ən qədim mədəniyyət izləri ilk tunc dövrünə - Kür-Araz mədəniyyətinə aiddir. Xınıslı abidəsində arxeoloji qazıntılar aparılarkən alt təbəqədən (qalınlığı 60-70 sm) ilk tunc dövrünün xarakterik saxsı qabları, daş və sümükdən əmək alətləri aşkar edilmişdir.

Son tunc ilk dəmir dövrünə (e.ə. II minilliyin sonu-I minilliyin əvvəlləri) aid maddi-mədəniyyət nümunələri Şamaxı rayonunun Çuxuryurd kəndindəki kurqanlardan aşkar olunmuşdur. Onların ümumi sayı 8-dir. Həmin kurqanların içərisində İki qardaş kurqanı daha məşhurdur. Məhrəmtəpə kurqanı isə Bağırılı kəndi

yaxınlığında yerləşir. Çöl-Göylər kəndi və Sabir qəsəbəsi yaxınlığında da son tunc ilk dəmir dövrünə aid kurqanlar qeydə alınmışdır.

Shamakhi in Bronze Age. Traces of the oldest culture discovered in Shamakhi region go back to the Bronze Age, Kura-Arax culture. Archaeological excavations on Khynysly monument found dishes, stone implements in the layer of 60-70 cm typical for the Early Bronze Age.

Finds of the Late Bronze-Earlier Iron Ages (end of the II Millennium-beginning of the I Millennium BC) were uncovered on barrows (8 kurgans) near the village of Chukhuryurd, Shamakhi region. Deserving attention are Kurgans of "İki gardash"(Two Brothers). Mahramtepe barrow is located near the village of Bagirly. Barrows of the reviewed period are also discovered near the village of Chel-Geylar and the settlement of Sabir.

QƏDİM DÖVR
E.ə. XIII-IV əsrlər
ANCIENT PERIOD
13-4th centuries BC

Ş. R. ƏRİVANİ ADINA SƏMƏDİ TƏRƏQİVƏRİNİN KÖMÜZƏYİ
AZƏRBAYCANIN TARİXİ MÜZƏYİ
AZƏRBAYCANIN TARİXİ MÜZƏYİ
AZƏRBAYCANIN TARİXİ MÜZƏYİ

İlk tunc dövrünə aid saxsı qab. Xınalı, dağ qəbir, Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi.

Early Bronze Age ceramic pottery. Xynalsky, stone box grave, National Museum of History of Azerbaijan.

Saxsı nehrə
Ceramic churn

Tayqurp saxsı su qabı
Ceramic can

Əhəngdaşından dənə daşı
Limestone quern

*Çaxmaqdaşından
əmək alətləri*
Flint tools

Figuratively, Azerbaijani poets Feleki Shirvani and Khagani Shirvani used Shirvan in their poems in the meaning of "Sharvan", i.e. "town of evil".

Author of the 10 century Mas'udi links the origin of Shirvan to the name of Sasanid ruler Anushirvan. Also, Abbasqulu aga Bakikhanov points out that the name of Shirvan came as a result of falling "Anu" out. Arab and Persian authors noted that medieval towns were named after Sasanid rulers to thus emphasize their antiquity and grandeur. In fact, these views are far from reality.

Some researchers are prone to associate toponym "Shirvan" with a name of "sar" or "shar" tribe and thus translate it as "country of sars" (a special emphasis is laid here on the name of Turkic-speaking Sarmat tribe).

"Shirvan" was first a name of the town, then province and finally the state. At present, no location of the town of Shirvan has so far been identified. It is either identified with Shabran, countryside near Shamakhi or a site near Siyazan. Al-Mukaddasi wrote about the town: "Shirvan is a large town on the plain. A Juma-mosque is located at a bazaar square. A river flows across the town".

Şamaxı. Yunan-roma müəlliflərindən coğrafiyaçı və astronom Klavdiy Ptolomey (70-147) "Coğrafiya dərsliyi" əsərində Qafqaz Albaniyasının 29 şəhər və yaşayış məntəqələrinin adlarını və coğrafi koordinatlarını vermişdir. Bu əsərin V kitabının XI fəsilində IV sırada "Göstərilən çay (Alazan çayı olduğu ehtimal edilir) və həmçinin Qafqazdan axan Alban çayı arasında" Mamaxiya (coğrafi koordinatları - 79°45' - 45°40') şəhərinin adı da çəkilir. Tədqiqatçılar Mamaxiya (bəzən Kamaxiya) şəhərinin müasir Şamaxı yaxınlığındakı Xınıslı abidəsində tədqiqatlar zamanı xarabalığı aşkar olunmuş şəhər yeri eyniləşdirir və onu Qədim Şamaxı adlandırırlar. Şəhərin adının baş hərfinin dəyişməsinə gəldikdə isə bu, yunan dilində cingiltili "ş" samitinin olmaması ilə izah edilir.

Bəzi ərəb mənbələrində Şamaxı şəhərinin adı X-XI əsrlərdə baş vermiş hadisələrlə əlaqədar Yəzidiyyə kimi çəkilir. XVII əsr türk tarixçisi Münəccimbaşının yazdığına görə Yəzidiyyə şəhərini 918-ci ildə Şirvan hakimi olan Əbu Tahir Yəzid saldırmışdır. V.F.Minorskinin fikrincə Əbu Tahir Yəzid ancaq keçmiş yaşayış məntəqəsini abadlaşdıraraq öz adı ilə adlandırmışdır.

XIV əsrin tarixçi və coğrafiyaşünas alimi Həmdullah Qəzvini Şirvan və Şamaxı haqqında danışarkən göstərir ki: "Şamaxı Şirvanın qəsəbəsidir. Beşinci iqlimə daxildir (tul dairəsi 82°30', ərəz dairəsi 40°39'). Ənuşirvan adına tikdirmişdir. Havası istiyyə maildir. O, (Şirvanın) qalan yerlərinə nisbətən ən yaxşısıdır.

Xalq arasında olan əfsanəyə görə Şamaxı iki adın birləşməsindən əmələ gəlmişdir. Bu məlumata görə kəlmənin birinci hissəsi "Şah", yəni "böyük", ikinci hissəsi isə "Mah", yəni "şəhər" sözlərinin birləşməsindən əmələ gələn "Şah mah-ı", yəni "Böyük şəhər" deməkdir.

Hüseyn Ciddi Şamaxı (Kamaxiya) adını türkdilli kimak tayfaları ilə əlaqələndirir. XI əsr müəlliflərindən biri kimakları İrtiş çayı sahilində gördükdən sonra onların bura qədimdə gəldiklərini qeyd edir. Əl-İstəxri kimakların hun, xəzər və qıpçaqlar kimi türk tipinə aid olduğunu göstərir. V. Bartold kimakın türk dilindəki "iki oymaq" olduğunu qeyd edir.

*Daş sütun altlığı, Xırslı, III-IV əsrlər
Stone base colonnade, Khynysly, 3-4th century*

Shamakhi. In his work "Geography" ancient Greek geographer and astronomer Claudius Ptolemy (70-147) provided names and geographical coordinates of 29 towns and populated localities of Caucasian Albania. Chapter XI of Book V points out that "between the mentioned river (Alazan is probably meant) and the river Alban which flows across Caucasus" there is a town of Mamakhiya (geographical coordinates $79^{\circ}45'$ - $45^{\circ}40'$). Researchers are inclined to link Mamakhiya (sometimes Kamakhiya) to ruins of a town at the site of Khynysly near modern Shamakhi; some of them identify it with ancient Shamakhi. As for capital letter of the name, it is explained as being due to the lack of voiced consonant "sh" in Greek.

Owing to developments that occurred in the 10-11 centuries, some Arab sources mention Shamakhi as "Yazidiyya". According to the Turkish historian of the 17 century Munadjimbashi, it was Shirvan ruler Abu Tahir Yazid who founded the town of Yazidiyya in 918. As viewed by Minorsky, Abu Tahir Yazid just reconstructed the already existing populated locality by giving his name to it.

Touching upon Shirvan and Shamakhi, historian and geographer of the 14 century Hamdullah Qazvini noted: "Shamakhi is a settlement of Shirvan. It is pertaining to the fifth climatic zone (longitude $82^{\circ}30'$ and latitude $40^{\circ}39'$). It was built in honor of Anushirvan. Weather tends to be warm. It is the best as compared with other places of the province (Shirvan)".

According to popular belief, the name of Shamakhi stems from combination of the two words: "Shah", i.e. "great": and "mah", i.e. "town". In other words, it sounds like "Shah mah-i", i.e. "big town".

In turn, Huseyn Jiddi tends to associate the name of Shamakhi (Kamakhiya) with the Turkic tribe of Kimaks. Author of the 11 century, witnessing

Cabbar Xəlilovun Xınıslıda arxeoloji tədqiqatları
Archaeological excavations in Xınısly by Jabbar Khalilov

Xınıslı müasir Şamaxı şəhərindən 1-1,5 km şimal-qərbdə qədim yaşayış məskəni və qəbristanlıqdır. 1958-ci ildən arxeoloji qazıntılar nəticəsində zəngin maddi-mədəniyyət nümunələri, pul dəfinəsi və s. aşkar edilmişdir. Yaşayış məskəni müxtəlif təbii və siyasi hadisələrlə əlaqədar dəfələrlə öz yerini dəyişmişdir. Mədəni təbəqənin alt qatları Kür-Araz mədəniyyətinə aiddir. Gil qablar, daş və sümükdən alətlər, silahlar buranın ilk tunc dövründə böyük yaşayış yeri olduğunu göstərir. E.ə. VI-V əsrlərdə Xınıslı iri yaşayış məskəninə çevrilmiş, e.ə. I minilliyin sonlarında isə şəhər kimi formalaşmışdır. Eramızın ərəfəsində şəhər tamamilə dağıdılaraq xarabalığa çevrilmişdir. Müxtəlif formalı zövqlə bəzədilmiş saxsı məmulatı, incə şüşə qablar, metal məmulatı şəhərdə sənətkarlığın Ön Asiya, Roma və qonşu ölkələrdən gətirilmiş bəzək əşyaları, şüşə qablar və s. isə geniş iqtisadi və mədəni əlaqələrin inkişafını göstərir. VI əsrdə Sasanilərin şimala hərbi yürüşləri zamanı Xınıslı dağıdılmışdır. Qəbiristanda xeyli daş qutu qəbir tədqiq edilmiş, sasanı pulu, möhür, şüşə, gümüş, saxsı qab tapılmışdır. Xınıslıda yaşayış izləri müsəlmanların Azərbaycana fəthinə qədər mövcud olmuşdur.

Khynysly is an ancient populated locality and cemetery located in the north-west, 1-1,5 km from Shamakhi Archaeological excavations started since 1958 to uncover numerous patterns of material culture. Note that the site often shifted due to various natural and political developments. Lower layers are pertaining to the Kura-Arax culture. In the 6-5 centuries BC Khynysly was a large populated locality to turn into a big town in the 1 millennium BC. In the 1 century A.D. the town was destroyed and turned into ruins. Illustrative of the high level of economic and cultural relations of the town are valuable finds, including graceful glassware, metal goods, and earthenware brought from Front Asia, Rome and neighboring countries. Khynysly was again destroyed in the 6 century after Sasanids marched northwards. Archaeologists discovered a great number of stone graves, Sasanid coins, glassware, silver articles, etc.

...Albanlar 60 min piyada və 22 atlını silahlandırırlar. Bu qədər çoxsaylı qoşunla onlar Pompeyə qarşı çıxmışdılar... Albanlar cida və ox-yayla silahlanırlar. Onlar dəmir zireh və böyük, uzunsov qalxan gəzdirir, həm də iberiyalılar kimi vəhşi heyvan dərisindən dəbilqə qoyurlar... (Strabon. Coğrafiya, XI, IV, 5)

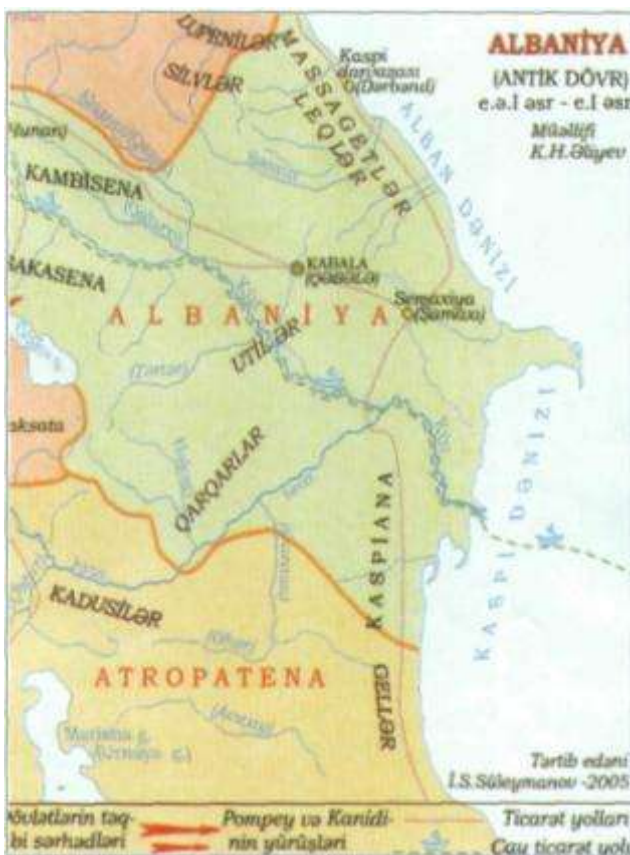
Albaniya və albanlar. E.ə. IV- eramızın VII əsrlərində Azərbaycanın əsasən şimal vilayətlərini əhatə edən ölkənin və onun xalqının antik mənbələrdən məlum olan adlarıdır Bu mənbələrə görə alban tayfaları cənubda Araz çayı və Talis dağlarından şimalda Böyük Qafqaz sıra dağlarının şimal-şərq ətəklərində olan ərazidə məskunlaşmışdı. Bu ərazidə başqa tayfalar da - kaspi, uti, aynian, anariak, savdey, qardman, her, gel, leq, didur, çilb, lpin və b. yaşamışdır. Onlar Yaloylutəpə və küp qəbirləri mədəniyyətlərinin sahibləri olmuş, vahid dövlət yaratmışlar. Albanlar Qavqamelada Makedoniyalı İsgəndərə qarşı III Daranın tərəfində döyüşmüşlər. E.ə. II əsrdə Albaniyanın hökmdarı Aran olmuşdur. Uzun müddət hakimiyyət onun nəslinə - Aranşahilərə mənsub olmuşdur. Bu sülalədən olan hökmdarlardan Oroys Pompeylə, Zober Roma sərkərdələri Pompey və Kanidi Krass ilə vuruşmuşlar. B.e. I əsrdə Albaniyada hakimiyyətə Parfiya Arşakilərinin kiçik qolu I Vaçe, Urnayr, I Vaçaqan, Mirhavan, Satoy, Asay, Arsvaqen, II Vaçe və Mömin III Vaçaqan gəlmişdir.

Albanians have 60, 000 strong infantrymen and 22,000 strong horsemen to oppose Pompey... They are armed with pikes and bows. They are armored and carry iron oblong shields, and wear, like Iberians, helmets made of skins of wild animals (Strabo, Geography, XI, IV, 5).

Albania and Albanians.

According to ancient sources, it is the name of the country and its residents who lived in the 4 century BC - 7 century AD largely in the northern regions of

Azerbaijan. Albanian tribes are said to have settled down on the area stretching from river Arax and Talysh Mountains in the south to slopes of Major Caucasus ridge in the north-east. Note that other tribes also resided on this area, including Caspians, Utiis, Aynians, Anariaks, Savdeys, Gardamans, Hers, Gels, Legs, Didurs. Chilbs, Lipins, etc. The culture of Yaloylutepe is associated with these tribes who succeeded to create a unified state. Albanians sided with Darius III who fought against Alexander the Great. King Aran ruled over Albania in the 2 century BO For a long historical period the country was governed by his successors Aran-Shahids. Representatives of this family - Oroys fought against Pompey; Zober against Crass. In the 1 century AD Albania was ruled by representatives of Parthyan Arshakides - Vache I, Urnayr, Vachagan I, Mirhavan, Satoy, Asay, Arsvagen, Vache II and Momin III Vachagan.

Arxeoloji qazıntılar zamanı müxtəlif formalı qablarla yanaşı **zoomorf saxsı məmulatı** da aşkar edilmişdir. Bunlar heyvan formalı, heyvan təsvirli qablardan və heyvan fiqurlarından ibarətdir. Bu saxsı məmulatı əhalimin dini dünyagörüşlərini inanclarını və mənəvi həyatlarını işıqlandırmğa müəyyən qədər şərait yaradır. Maral, ev heyvanları, quş və digər formalı zoomorf qablar Xınıslı, Ovculu, Şərgah, Poladlı və digər abidələrdən aşkar edilmişdir. Şamaxı ərazisindən aşkar edilmiş zoomorf təsvirli qabların üzərində əsasən yapma və cızma naxışlarla ilan, qoç, quş və dəvə təsvirləri həkk edilmişdir.

Archaeological excavations also revealed **zoomorphic earthenware**. These include animal-shaped dishes and vessels which makes it possible to identify religious views, beliefs and spiritual life of the population. Roe-,domestic animals-, bird-shaped zoomorphic dishes were discovered on Khynysly, Ovchulu, Shergah, Poiadly and other monuments. Zoomorphic dishes discovered in Shamakhi area are encrusted with snakes rams, birds and camels.

Tarixi Azərbaycan ərazisində ölümlər müxtəlif qaydada dəfn edilirdi. Bəzi yaşayış yerlərinin bir neçə qəbiristanı olmuşdur.

Torpaq qəbirlər geniş yayılmış ən sadə və qədim qəbir tiplərindəndir. Əsasən dördbucaq və oval formadadır. Ölümləri qəbirə az və ya çox bükülü halda

qoyurdular. Adətən qəbirin ölçüləri böyük götürülür, bəzən eni 2 metr, uz. 4 metr olurdu. Qəbirə məişət əşyaları və qurbanlıqlar da qoyulurdu. Torpaq qəbirlər Şamaxıda Xınıslı və Çıraqlı abidələrindən aşkar olunub.

Quyu qəbirlər. Şamaxı rayonundakı Xınıslı abidəsində aşkar olunmuş quyu formalı qəbirlərdə meyiti və avadanlığı yerləşdirdikdən sonra onun üstünə ağac düzərək torpaq örtmüşlər. Tədricən ağaclar çürümüş və qəbir narın torpaqla dolmuşdur. Quyu qəbirlər e.ə. IV-I əsrlərə aid edilir.

Küp qəbirlər. Tarixi Azərbaycan ərazisinin şimalında geniş yayılmış qəbir tiplərindən olub. Mil-Qarabağ, Şirvan düzlərində və dağətəyi bölgələrdə, Kür çayı sahillərində qeydə alınmışdır. Küplərdə dəfn etmə adəti e.ə. I minilliyin ikinci yarısında başlanmış. eramızın VIII əsrinə qədər davam etmişdir. Təsərrüfat küplərindən çox da fərqlənməyən qəbir küpləri bəzən məhz dəfn məqsədilə düzəldilirdi. Adətən ölüün başı küpün ağzı tərəfdə qoyulurdu. Küpün içinə mərhuma məxsus xırda əşyalar, ərafına isə iri gil qablar və qurbanlıqlar düzülürdü. Küpün ağzı küp qırığı, yastı daş və ya çiy kərpiclə örtülürdü. Küpün ağzı tərəfində şər qüvvələrdən təmizlənmək məqsədilə tonqal qalanırdı. Küplərdə adətən tək bəzən qoşa və hətta üç nəfər dəfn olunurdu. Küplər çox vaxt ağız hissəsi şimal-qərbə, oturacağı cənub-şərqə tərəf olmaqla böyrü üstə basdırılırdı. Azərbaycan Respublikasının şimal hissəsindəki küp qəbirləri cənub hissəsindəki küp qəbirlərinə nisbətən daha zəngin avadanlığa malikdir. Lakin cənubun küp qəbirləri şimaldakından qədimdir.

Daş qutu qəbirlər öz forma və quruluşuna görə müxtəlif istiqamətli olur. Başqa qəbirlərdən fərqli olaraq bu qəbirlərin əksəriyyəti dağ üstündə və ya dağ döşündə yerləşir. Belə yerlər əsasən subasarlardan qorunmaq məqsədilə seçilirdi. Xınıslı yaşayış yerində tədqiq edilmiş daş qutu qəbirləri eramızın IV-VII əsrlərinə aid edilir

Daş qutu qəbir, Xınıslı
Stone box grave, Khynysly

The dead were buried differently on the territory of historical Azerbaijan. Some populated localities had several cemeteries.

Mound graves were widely spread in the reviewed period and reputed to be the simplest type of this sort. These are mostly quadrangular and oval-shaped. The deceased was put in the grave half-or full-bent. Dimensions of the grave were 2 m wide and 4 m long. The grave was filled with utensils and offerings. Mound burials were uncovered near Khynysly and Chiragly monuments.

Well graves were uncovered near Khynysly and had a well-shaped form. Following a burial ceremony, the graves were covered with trees and filled up with earth. In due course, trees rotted and the grave was covered with loose earth. Well graves go back to the 4 BC. -1 centuries AD.

Jug graves. The point is about the type of burial grounds widely spread and identified in Mil-Karabakh and Shirvan plains and foothills, along the banks of river Kura. The jug burial tradition goes back to the second half of the I Millennium B.C. to last till 8 century AD. Essentially similar to household jugs, these ones were sometimes manufactured for burial procedure only. As a rule, head of the deceased was placed at jug's orifice. The jug was also filled with personal things of the deceased, while dishes and offerings were placed around it. The orifice of the jug was closed up by a piece of tile and the bottom rested on flat stone or raw brick. A bonfire was made at the orifice of the jug to fight back evil spirits. As a rule, one, sometimes two and in rare cases three deceased were buried in the jug. In most cases, the orifice looked north - west; sedentary posture south - east. Jug burials in the northern part of Azerbaijan are noted for richer ornamentation than those in the southern part. Note that southern jug burials are older than the northern ones.

Stone box graves were differently shaped and intended. As distinct from other graves, this type was located on top of a mountain or its slopes. This was done to protect them against floods. Stone graves discovered in Khynysly region go back to the 4 - 7 centuries AD".

İdeologiya. Antik və ilk orta əsrlərdə Şamaxı əhalisinin dini dünyagörüşü barədə təsəvvürlər yaşayış yeri və qəbirlərdən aşkaredilən maddi-mədəniyyət nümunələrinə əsasən bərpə olunur. Əhalinin mənəvi həyatı və dini ideologiyası daha çox saxsı məmulatında izlənilir. Antropomorf və zoomorf saxsı məmulatı, qablar üzərindəki müxtəlif məzmunlu naxışlar dulusçu-ustaların bədii yaradıcılığını deyil, həm də inanclarını göstərir. Daş möhürlər üzərində təsviredilmiş mifik süjetlər, müxtəlif işarələr də əhalinin dini dünyagörüşünü əks etdirir. Əhalinin dini-ideologiyasına əvvəlki dövrlərin inancları ilə yanaşı yeni inanclar da daxil olmuşdur. İbadət üçün məbədlər mühütn rol oynayırdı. Antik müəlliflərdən Strabon albanlar

haqqında bəhs edərkən onların Helios (Günəş), Zevs (səma) və daha çox Selena (Ay) tanrısına sitayiş etdiklərini bildirir. Müqəddəs yerləri və məbədləri kahinlər idarə edirdi. Məbəd torpaqlarını onlara tabe olan kişi və qadınlar becərir, torpaqdan və sənətkarlıqdan əldə olunan gəlirlər isə məbədə verilir. Alban məbədlərində insan qurbanvermə adəti də mövcud olmuşdu.

Antik dövr abidələrindən aşkar edilmiş **antropomorf saxsı məmulatı** heykəlciklərdən və qablardan ibarətdir. Antropomorf saxsı məmulatının böyük əksəriyyəti qadını əks etdirir. Xınıslıda aşkar olunmuş kiçik gil heykəlciklərin hündürlükləri 20 sm-ə qədərdir. Bəzi fiqurlarda boyunbağı və qolbaqların qabarıq təsvirləri, geyimin sxematik cizgiləri verilmişdir. Çox zaman baş, əl-ayaq hissələri sınımış halda olur. Bunu dəfn adəti ilə əlaqələndirirlər. Gil antropomorf fiqurlar antik və ilk orta əsrlərdə istifadə olunmuşdur. Həmin heykəlcikləri Qobustan qayaüstü rəsmləri ilə müqayisə etdikdə onların Bərəkət ilahəsinin obrazını canlandırdıqları görünür. Bu büt-heykəlcikləri evdə saxlayır, səyahətə çıxanda özləri ilə aparırdılar.

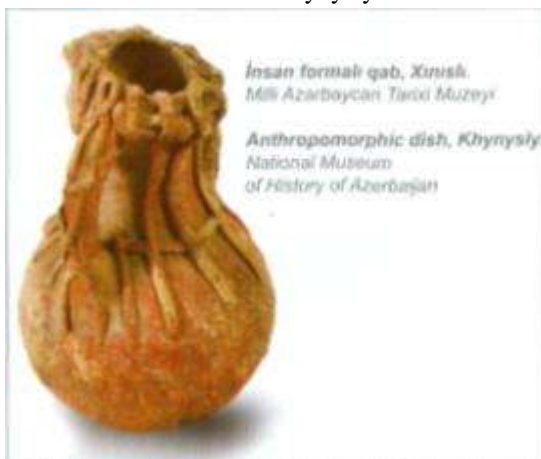
Antropomorf qablardan birinin yanlardan iki qulpu qadının qollarını, onlar arasındakı qab ağzı qadının başı formasındadır. Qadının burnu çıxıntılı, gözləri batıq və ağzı kəsiklə təsvir olunub. Qulaq tərəfləri sırğanı təsvir edən dairəvi yapmalarla bəzədilmişdir. Başının ətrafı isə saç düzümünü əks etdirən lentvari yapmalarla əhatələnmişdir.

Ideology. Beliefs and religious convictions of Shemakha residents in the ancient times and Middle Ages were identified on the basis of material and cultural artifacts uncovered in dwellings and burial grounds of the town. Spiritual life and religious convictions of the population become apparent in highly glazed pottery. Decorations and patterns made on earthenware anthropomorphic and zoomorphic delft-ware are illustrative of not only artistic manner and style of potters but also their world outlook and beliefs. Mythical plots and various pictures depicted on stone seals are also reflective of population's religious conceptions. As is seen from material and cultural artifacts, previous beliefs and convictions were supplemented with new ones. It should be noted that temples played an important role in divine services. Touching upon Albanians, ancient historian Strabo reported that they

worshipped various deities, including Helios (sun), Zeus (heaven) and most frequently Selene (moon). It was priests who led holy places and temples. Note that temple lands were cultivated by the flock while land and handicraft incomes were used to meet temple needs. Human offerings were also practiced in Albanian temples.

Anthropomorphic ceramics pertaining to the classic period is composed of statuettes and dishes. Anthropomorphic ceramics primarily consists of female figurines. Height of statuettes discovered in Khynysly is 20 cm. some

figurines are notable for schematic depictions of necklaces and bracelets, garments, etc. In many cases, parts of head, legs and arms proved to be broken which is explained as being due to funeral traditions. Note that anthropomorphic figurines go back to ancient and medieval centuries. When comparing these figurines with Gobustan rock carvings, it becomes apparent that they

personified images of fertility deity. These statuettes and idols were kept at home or taken for the long journey. On anthropomorphic dishes there are woman's hands in the form of handles and orifice of the vessel in the form of woman's head. Woman's nose juts out with her eyes pressed in and mouth cut off.

Xınıslı dəfinəsi 1958-ci ildə üzüm plantasiyaları salmaq məqsədilə təpəlik sahədə təsərrüfat işləri aparılarkən Xınıslı yaşayış yeri ilə birlikdə aşkar edilmişdir. 300-dən çox gümüş sikkə tədqiq olunmuşdur. Sikkələr Roma (denari), Afina (5 tetradraxma), Frakiya (3 tetradraxma), Vifiniya (7 tetradraxma), Pont (1 tetradraxma), Selevki (76 tetradraxma), Arşaki (161 draxma) və yerli bənzətmə alban (72 ədəd) pullarından ibarətdir. Dəfinədə ən qədim pul Lisimaxın (e.ə. 323-281) Frakiyada zərb edilmiş tetradraxma, ən sonuncu isə III Fraatın (e.ə. 70-58) Arşaki draxmasıdır. Dəfinənin e.ə. təqribən birinci əsrin III rübündə basdırıldığı ehtimal olunur. Sikkələrlə yanaşı, gümüş bəzək əşyasının bir parçası (5,52 qr), yastı gümüş lövhə (58,74 qr), gümüş külçə (29,96 qr) da tapılmışdır. Külli miqdarda bənzətmə alban sikkələri ilk dəfə Xınıslı dəfinəsində aşkar edilmişdir. Bu sikkələr əsasında əvvəllər ayrı-ayrı yerlərdən tapılmış naməlum pulları müəyyənləşdirmək mümkün

olmuşdur. XİNİSLİ dəfinəsi hələ eramızdan əvvəl Azərbaycanda yerli sikkələrdən kəsildiyini, geniş pul əmtə tədavülünün olduğunu göstərir.

Khynysly treasure was discovered in 1958 following the vine-growing work on a hill near the site. The treasure consists of 300 silver coins, including Roman dinars; Athens tetradrahma (5); Thrace tetradrahma (3); Vifinia tetradrahma (7); Arshakid drahma (161); Albanian coins (72); Pont tetradrahma (1); Seleucid tetradrahma (76). The oldest coin was the one minted in Thrace (Lycemach, 323-281 BC); the latest was the one minted by Fraat III Arshakid (70-58 BC.) The treasure is believed to be hidden in the third quarter of the 1 century BC. Also, the treasure included a fragment of an adornment (5,52 gr); a plane silver board (58,74 gr); a silver nugget (29,96 gr); It was for the first time that a huge quantity of Albanian coins was discovered in the Khynysly treasure. This find enabled explores to identify previously unidentified coins discovered in different places. The Khynysly treasure is evidence that local coins were minted and widely spread Azerbaijan in the centuries BC.

Selavki sikkaları, Xınıst
Seleucid coins, Khynysly

Tunc bıçaq, Xınıst
Bronze knives, Khynysly

Tunc bazək oğyası, Camcamli
Bronze decoration, Jamjami

Dəmir nızə ucu, Camcamli
Iron spearhead, Jamjami

Tunc düymələr, Meysarı
Bronze buttons, Meysarı

*Şüşə bədə, Xınısh
Glasses, Khynysly*

*Şüşə bədə, Xınısh
Glasses, Khynysly*

*Şüşə atırqabı, Xınısh
Glass perfume bottle, Khynysly*

Saxsı üçayaqlı vaz, Xınıslı
Ceramic three-legged vase, Khymsly

Saxsı qif, Nuran (Ağsu)
Ceramic funnel, Nuran (Aksu)

Zoomorf (qusformalı) matra, Xınıslı
Zoomorphic (bird shaped) matralar, Khymsly

Sasanilər Şirvanda. 224-cü ildə İranın Fars vilayətinin Sasan nəslindən olan Ərdəşir Babəkan Arşaki hökmdarı VArtabanı məğlub edir. 226-cı ildə Ərdəşir İran şahənşahı elan olunur və Ktesifon paytaxt seçilir. Ərdəşirin oğlu I Şapur 262-ci

*Gümüş cam, Xınıslı.
Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi
Silver can, Khynysly.
National Museum of History of Azerbaijan*

ildə ona tabe ərazilər arasında Azərbaycanın (Adurbaden və Albaniya) da adını çəkir. Sasanilər zərdüştlüyün və onun ehkamına çevrilmiş atəşpərəstliyin mövqeyini dövlət dini kimi möhkəmləndirir, xristianlığa qarşı mübarizə aparırdılar. Onlar şimaldan gələn türk tayfalarının hücumlarının qarşısını almaq üçün Kaspi keçidini həm istehkam, həm də canlı qüvvə baxımından möhkəmləndirməyə çalışırdılar. Dərbənd, Çıraqqala, Gilgilçay, Beşbarmaq və s. qala-istehkamlar, sədlər məhz bu məqsədlə inşa edilmişdir. Sasanilər bu ərazilərdə inanıb etibar etdikləri farsdilləli tatları yerləşdirir, onlara hər cür imtiyazlar yaradırdılar. Çünki, yerli hakimiyyət Sasanilərin

hakimiyyətinə qarşı şimal tayfalarından vaxtaşırı istifadə edirdi.

Şamaxı Bizansla müqayisədə Sasanimeyilli qüvvələrin mərkəzlərindən biri idi. Burada atəşpərəstlik xristianlığa nisbətən daha geniş yayılmışdı. Şamaxılılar Sasani şəhərləri ilə yaxından ticarət aparır, oxşar sənətkarlıq nümunələri yaradırdılar. Xınıslıdan aşkar olunmuş gümüş nimçənin içərisində Sasani şahı I Şapurun təsviri vardır. Təsvirdə Şapur geri qanrılıra qədər əlindəki oxla ceyran nişan almışdır. Bu nadir tapıntı Şamaxıda varlı və hakim təbəqənin Sasani tərəfdarı olduğunu aydın göstərir. Müasir Şamaxıda yaşayan tat əhali məhz həmin dövrdə İranın müxtəlif bölgələrindən bura köçürülmüşdür. Sonralar tat əhalinin bir qismi xristianlığın qriqoryan məzhəbini qəbul etmiş, erməni kilsəsinin təzyiqi və təsiri ilə XIX əsrin sonlarından erməniləşmişlər.

Sasanilərin hakimiyyətinin son illərində Şirvan hökmdarı Şəhriyar idi. O, Suraka bin Amrın başçılıq etdiyi müsəlman qüvvələrinin bu bölgəyə hücumu zamanı onlarla sülh müqaviləsi bağladı. Şəhriyar Qafqazın şimalından alan və

xəzər hücumlarının qarşısını kəsməyi, müsəlmanlar da xərac almamağı öhdələrinə götürdülər.

Sasanides in Shirvan. In 224, native of Sasanid tribe from Iran's Fars province Ardashir Babekan inflicted a defeat on Arshakid ruler Artaban the Fifth. In 226, Ardashir was proclaimed Shahinshah of Iran with Ktesifon as its capital. Ardashir's son Shapur the First mentioned in 262 Azerbaijan (Adurbaden and Albania) among regions he reigned over. Sasanides consolidated positions of Zoroastrianism and fire-worship as state religion, strengthened the struggle against Christianity. To repel attacks of Turkic tribes from the north, they applied efforts to reinforce the Caspian passage with fortifications and armed forces. Derbend, Chirakkala, Gilgilchay, Besh-barmag, etc. fortresses were built with that end. Sasanides placed Persian-speaking tribes, specifically Tats, on the area, created all favorable conditions for them to resist. The reason was that the local authorities availed themselves of the tribes which regularly revolted against the Sasanid rule.

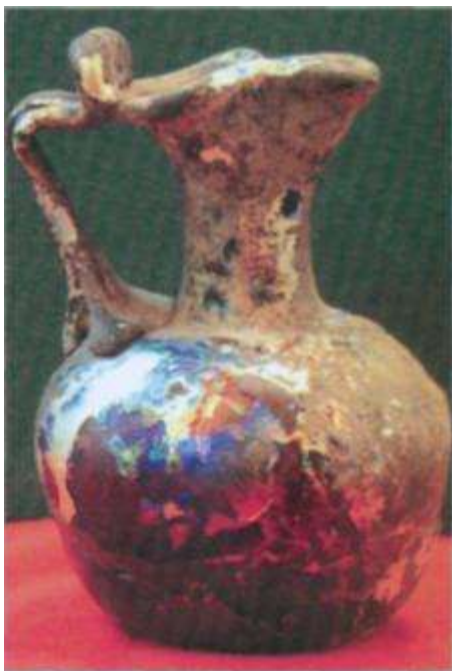
As compared with Byzantine, Shamakhi was one of the centers of pro-Sasanid forces. The fire-worship was more widely spread here as compared with Christianity. Shamakhi residents maintained brisk trade relations with Sasanid towns, manufactured similar handicrafts. Inside a silver cup uncovered in Khynysly there is a picture of Sasanid Shah Shapur the First. The picture shows Shapur leveling a bow at a deer. That's an evidence of Shamakhi nobility's support to Sasanides. Note that the current Tat population of Shamakhi is offspring of those having once been resettled here from different parts of Iran. Subsequently, a part of the Tat population adopted Gregorianism and under pressures and influence of the Armenian church became Armeniized in the end of the 19th century.

In the last years of the Sasanid rule the region was governed by the Shirvan ruler Shahriyar. During the offensive of Moslem army under the command of Suraka bin Amr against this region, he was successful in contracting a peace treaty. Shahriyar was committed to preventing invasions of Alans and Khazars from the north of Caucasus, while Moslems pledged not to levy tributes.

Ticarət. Arxeoloji tədqiqatlar nəticəsində aşkar edilmiş xeyli sayda gətirilmə əşyalar, müxtəlif növ sənətkarlıq nümunələrinin varlığı Şamaxıda ticarətin inkişaf etdiyini göstərir. Qədim Şamaxıda ticarətin inkişaf etdiyini göstərən digər mühüm göstərici pulların tapılmasıdır. Ticarət əlaqələri nəticəsində pula olan tələbatı ödəmək üçün Qafqaz Albaniyası şəhərlərində Makedoniyalı İsgəndərin dirhəmlərinə oxşadılmış yerli pullarda kəsilmişdir. Xınlıslı torpaq qəbirindən aşkaredilmiş lövhəşəkilli sancaq (fibula) ticarət əlaqələrini göstərən maraqlı tapıntılardandır. Budaq üstündə oturmuş vəziyyətdə və yandan təsvir edilmiş qartalşəkilli fibulanın daxili hissəsi tuncdan, sancağı dəmirdən, üzəri isə

qızıl təbəqəsindən hazırlanmışdır. Roma incəsənəti üçün səciyyəvi olan bu cür fibulalar Şimali Qara dəniz şəhərlərində və Mərkəzi Avropada aşkar edilmişdir.

Şüşə istehsalı II-III əsrlərdən başlayaraq Azərbaycan ərazisində şüşə istehsalına da başlanmışdı. Övvəllər isə şüşə qablar və bəzək əşyaları Yaxın Şərq ölkələrindən idxal olunurdu. Şamaxılı ustalar şüşə məmulatı istehsalına yiyələndikdən sonra eramızın birinci əsrlərindən başlayaraq bir çox şəhərlərində şüşə muncuqlar, artıq III əsrdən başlayaraq müxtəlif formalı şüşə qabların istehsalına başlanmışdır. Arxeoloji tədqiqatlar nəticəsində şüşədən zay məh-sulların, bir çox şüşə qabların formaları saxsı qablarla oxşarlığı onların yerli istehsal olduğunu təsdiq edir. Şüşə qablar əsasən yaşıl, mavi, yaşımtil-mavi, göy və ağımtil rənglərdə hazırlanırdı. Şüşə məmulatı kiçik formalı ətir və dərman qablarından, piyalə, qədəh və digər formalı qablardan ibarətdir. Antik dövr şüşə məmulatı istehsalının əsas mərkəzlərindən biri Şamaxı idi. Arxeoloji qazıntılar nəticəsində Şamaxının Xınıslı, Şərgah, Quşçu, Çıraqlı yaşayış yerlərindən xeyli sayda şüşə qablar aşkar edilmişdir.

Şüşə qab. Xınıslı.
Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi
Glass, Khynysly.
National Museum of History of Azerbaijan

Trade. Archaeological excavations found that the trade was highly developed in Shamakhi, as evidenced by numerous finds of handicrafts, implements of production, etc. another convincing example of the trade development is money. To meet growing needs in money circulation, local coins were minted in the towns of Caucasian Albania after the pattern of Macedonian dirhams. Of interest is a fibula discovered in a Khynysly grave. An internal part of the eagle-shaped fibula is made of bronze, its pin-of iron, external part-of gold. Typical for roman art, fibulas of this type were discovered in the Black Sea coast and Central Europe.

Glass production started on the territory of Azerbaijan since the 2-3 centuries. Note that glassware was initially manufactured in the countries of the Near East. Shamakhi glass masters were engaged in manufacturing beads in the 1 century A.D. Since the 3 century they started manufacturing various glassware. Archaeological excavations showed that glassware was largely of local production, as is seen from its similarity with earthenware. Glassware was small sized to include fragrance and medicine vessels, drinking bowls, wine-glasses, etc. glassware was largely green, blue, yellowish and whitish. Shamakhi was one of the centers of glass production in the ancient period. Numerous glass-works were discovered in Khynysly, Shargah, Gushchu, Chiragly and other villages of Shamakhi

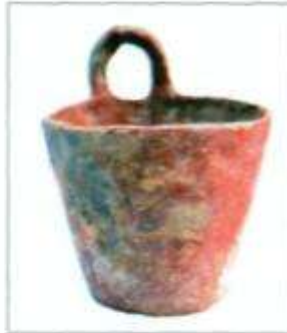
Saxsı çöbək, Udulu
Ceramic chbmk, Udulu

İki qulplu iri çaxır qabı və çaxır qabının
bir hissəsi, Qubalı
A two-handle wine vessel and part of
wine remainder, Qubaly

Üzəri daraqlanmış və basma naxışlı ağzı
aymıl su qabları, Xınılı, Şargah
Ceramic cans with combed and pushed
decorations, Khyryly, Shargah

Saxsı Şirvan tipli qab, Jorqanlı
Ceramic shirvan type vessel, Jorqanlı

Üzərində Heyat ağacı
tasvir olunmuş ağzı
aymıl dolça, Xınılı
Ceramic vessel with Life-
tree decoration, Khyryly

Əqiq muncuqlar
Agate beads.

Balıqqulağı və pasta muncuqlar
Cockleshell and paste beads

Tunc atlı figuru. Cəmcəmli
Bronze cavalrman figure. Jamjami

Tunc ulduz formalı bəzək əşyası Dəmirçi
Bronze starshaped decoration, Dəmirçi

Tunc üzük, Dəmirçi
Bronze ring, Dəmirçi

Tunc qolbağ, Dəmirçi
Bronze bracelet, Dəmirçi

Daş heykəllər. Daşloma sənətkarlığı Azərbaycanda qədimdən yayılmışdır. İlk smək alətləri daşdan hazırlanmış. İlk incəsənət əsərləri daş üzərində həkk olunmuşdur. Antik və ilk orta əsrlərdə Qafqaz Albaniyası ərazisində yerli əhəngdaşından əhəlinin dünyagörüşü əsasında daha çox kiçik formalarında daş heykəl-bütlər hazırlanırdı. Onlar qədim türk balbalanını xatırladır, formə və ölçüsünə görə fərqlənirdi. Xınıslı, Çıraqlı və Ağdam heykəl-bütləri çox iri, Qaribül (Tovuz) heykəl-bütləri orta, Nərgizavə (Ağsu) heykəl-bütü isə kiçik ölçülüdür.

Stone Idols. Stone processing art was spread in Azerbaijan from times immemorial. According to local residents, statues-idols (male frequently) were made of local limestone in the antique and early medieval periods. They were alike ancient Turkic balbals though varied in form and dimensions. Balbals discovered in Khynysly, Chiragly and Agdam were very great; statues discovered in Garibly (Tovuz) were of medium size; a figure from Nərgizavə (Ağsu) was small.

Lüləklil saxsı su qabı, Xınıslı
Ceramic can with muzzle, Khynysly

Şirvan tipli saxsı qablar, Xınıslı
Ceramic pottery Shirvan type, Khynysly

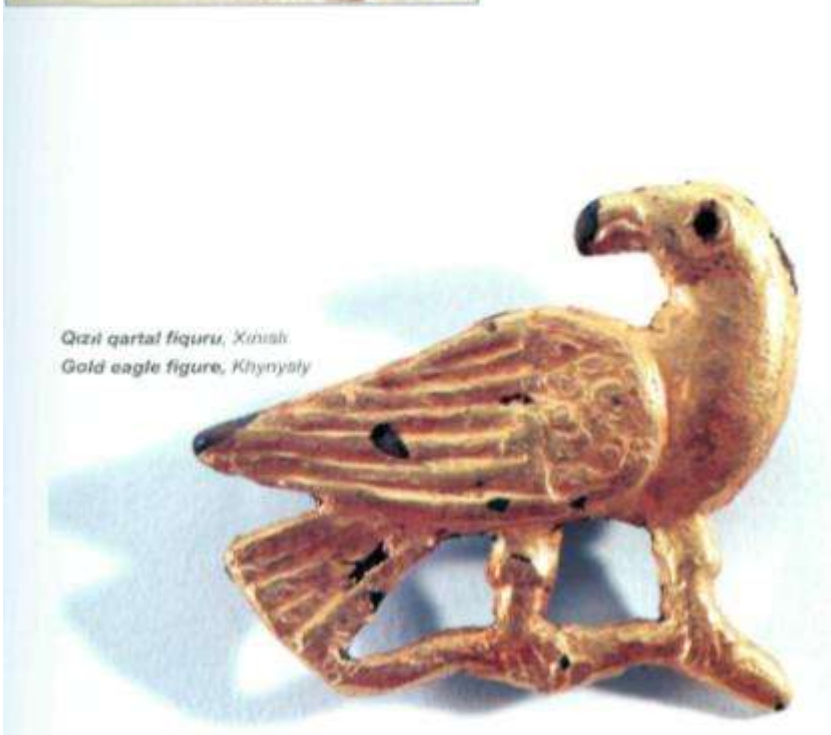
Saxsı qapaqlar, Xınıslı
Ceramic lids, Khynysly

Dördqaplı iri saxsı su qabı, lüləklil
saxsı su qabı, Xınıslı
Ceramic jug with four handle and
ceramic can with muzzle, Khynysly

Tunc qartal figuru, Şargah
Bronze eagle figure, Shargah

Qızı qartal figuru, Xınısh
Gold eagle figure, Khynyaly

**ŞAMAXI - ŞIRVANŞAHLAR
DÖVLƏTİNİN MƏRKƏZİ**

**SHAMAKHI - CAPITAL OF
SHIRVANSHAHS STATE**

*Şirvanşah Ferrux Yasarın dövləngəsi.
Əslİ Türkiyə Cümhuriyyəti Əsgəri Muzeyində saxlanılır.*

*Shirvanshah Farrux Yasar's helmet.
An original is kept at the Askeri
Museum, Turkey.*

Dekorativ qalkan.

*Əslİ XIX əsrdə orta-əsr qalkanlarına oxşadılaraq
düzəldilib, Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyində
saxlanılır.*

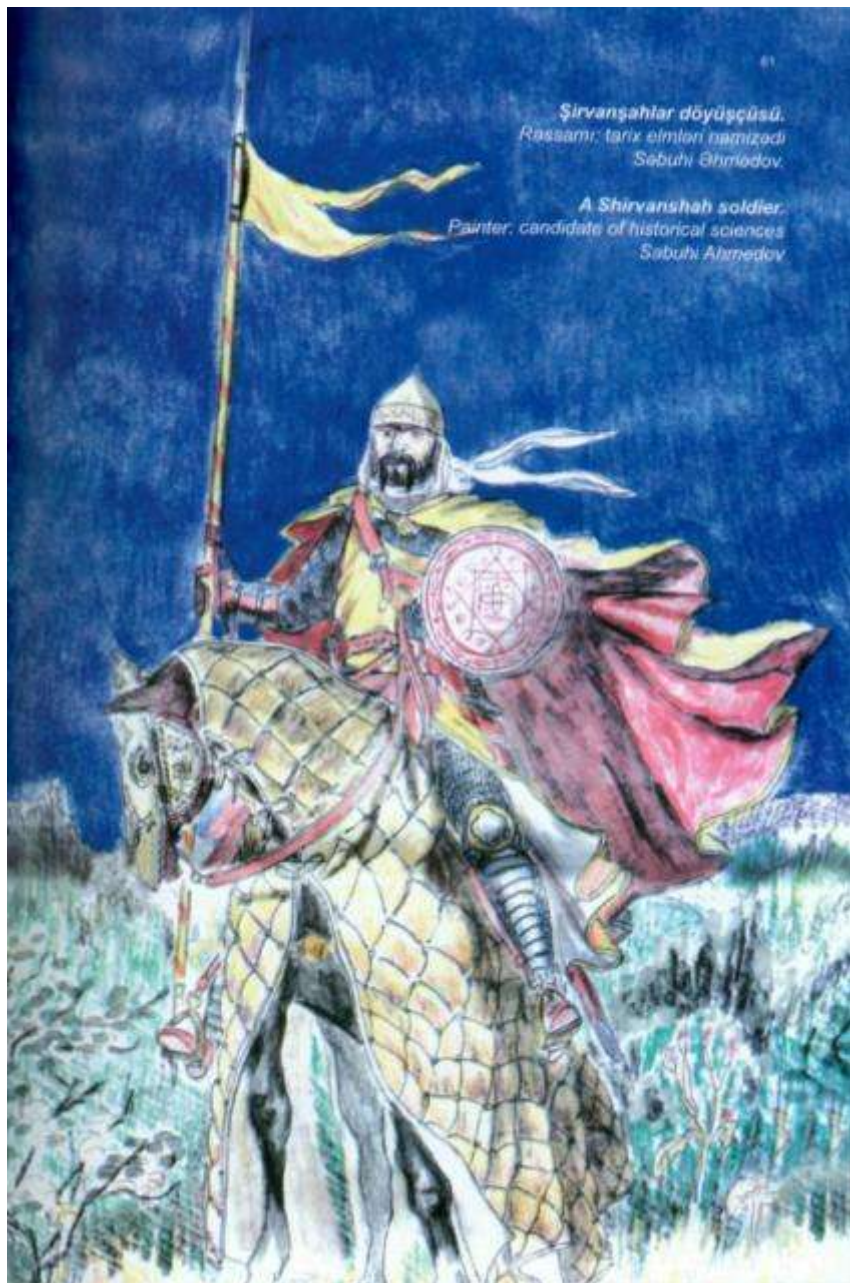
*Üzərində yazılıb: Əsmilətinəmərimləm 1311-1312 (1893-
94). Səlib Altın Əliqan Güləm Əliqan müqərrəb.
Yək rü çü aştəb, digər rü çü məti nə.
Həməçün fələk müdaxirə rübəri çərs əmədə
Mühamməd Əliqan ibn Əliqan Əliqan.
Nəsurin müəlləh yə fəhri qərib (Koranic əyət)
İn ləhker əmədə əsəndən jəngü
Həməçün dəən hələz əmədə fəykal sofi bəkerd.*

A decorative shield.

*An original is made after the pattern of medieval
shields and currently kept at the National
Museum of History of Azerbaijan.*

*An inscription is on its surface: Əsmilətinəmərimləm
1311-1312 (1893-94). Əsmir is Səlib Altın Əliqan
Güləm Əliqan müqərrəb.
Yək rü çü aştəb, digər rü çü məti nə.
Həməçün fələk müdaxirə rübəri çərs əmədə
Mühamməd Əliqan ibn Əliqan Əliqan.
Nəsurin müəlləh yə fəhri qərib (Koranic əyət)
İn ləhker əmədə əsəndən jəngü
Həməçün dəən hələz əmədə fəykal sofi bəkerd.*

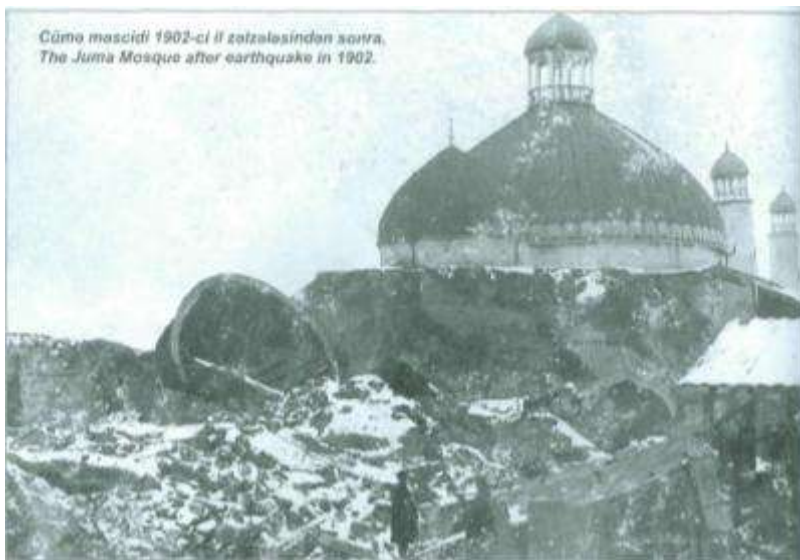
*Şirvanşahlar döyüşçüsü.
Rəssamı, tarix elmləri namizədi
Səbuh Əhmədov.*

*A Shirvanshah soldier.
Painter, candidate of historical sciences
Səbuh Əhmədov.*

Ən qədim məscidlərdən biri Şamaxı şəhərindəki **Cümə məscididir**. Dövrümüzə qədər gəlib çatmış Cümə məscidi 1902-ci ildə Jozef Ploşko və memar Zivərbəy Əhmədbəyovun layihəsi ilə qədim məscidin özülü üzərində tikilmişdir.

Şamaxı Cümə məscidi nəinki VIII əsr İslam memarlığının qədim tarixi baxımından, həm də yaxşı plan həllinə görə Cənubi Qafqazın görkəmli dini tikililərindəndir. Müsəlmanlar birinci dəfə şəhərdə çox da böyük olmayan və mehrabı Məkkəyə istiqamətləndirilmiş məscid inşa etmişdilər. Şamaxı məscidinin günbəzi yerli təbii əhəng daşı ilə taxta parasız inşa olunmuşdu.

Şəriət qanununa görə, qədim məscidlər yenisi ilə əvəz ediləndə mümkün qədər əvvəlkinin plan həllini saxlamaq lazımdır. Bu baxımdan XX əsrin əvvəllərində qədim məscidin özülü üzərində inşa edilmiş Şamaxı Cümə məscidinin ilkin planını təyin etmək mümkün olmuşdur. Uzunluğu 47 metr, eni 28 metrə çatan düzbucaqlı formalı məscidin nəhəng zalı kvadratşəkilli 3 sərbəst hissəyə bölünərək bir-biri ilə arasındakı geniş keçidlərlə əlaqələndirilir. Məscidin belə plan həlli müəyyən dərəcədə məşhur ərəb məscidlərini - həmin dövrdə (VIII əsr) inşa edilmiş Dəməşqdəki Əməvi və Kordovadakı Böyük məscidi yada salır. Belə plan quruluşuna malik olan məscidləri mərkəz xətti boyunca memarlıq və konstruksiyasına xələl gətirmədən hər iki istiqamətə genişləndirmək olar.

1926-cı ildə Cəmil Aleksandroviç-Nasifi Şamaxıdan 13 kilometr aralıda yerləşən qonşu Ağsu kəndində hələ 1918-ci ildə ermənilər tərəfindən yandırılan və dağıdılmış bir məscid xarabalığı aşkar etmişdir. Həmin məsciddə aparılmış tədqiqatlar

göstərir ki, onun da memarlıq planı Şamaxı Cümə məscidi ilə eynidir. Məscidin inşa olunma dövrü VIII əsrdə Şirvanı və Dağıstanı fəth edərək İslamı yayan xəlifə Validin qardaşı Əbu Müslümün hakimiyyəti illərinə təsadüf edir. Cəmil Aleksandroviç-Nasifi məscid divarlarındakı müxtəlif hörgü qalıqlarına əsaslanaraq onun çox qədim olması və müxtəlif dövrlərdə bərpa edilməsi nəticəsinə gəlmişdir. Doğrudan da Şamaxı və Ağsu məscidləri eyni dövrdə tikilib. Onlar Şirvan abidələri qrupuna daxil olub islam memarlığının nadir nümunələridir. Bu məscid interyerlərinin bilavasitə analoqu yoxdur.

Zəlzələdən sonra yaradılmış xüsusi komissiya şəhərin belə çox dağıntıya məruz qalma səbəblərini araşdırdı. Elə o zaman Tiflisdən gəlmiş geoloq Şahqulu Qacar ərəb yazılarına əsasən Cümə məscidinin əsasını müsəlman tarixi ilə 126-cı illə bağlamışdı. Beləliklə, demək olar ki, Şamaxı Cümə məscidi 743-cü ildə tikilmişdir və təkcə Cənubi Qafqazda deyil, həm də Yaxın Şərqdə, Dərbənddə inşa edilmiş məsciddən sonra (733-34) ən qədim məsciddir.

One of the oldest mosques of Shamakhi is Juma-meschid. It was built in place of the former oldest mosque in 1902 to comply with the design of Joseph Ploshko and Ziverbek Ahmedbekov.

The mosque is one of the most prominent religious erections of South Caucasus both from the Islamic architecture of the 8 century standpoint and wonderful architectural treatment of the building. It was the first mosque of this type built in

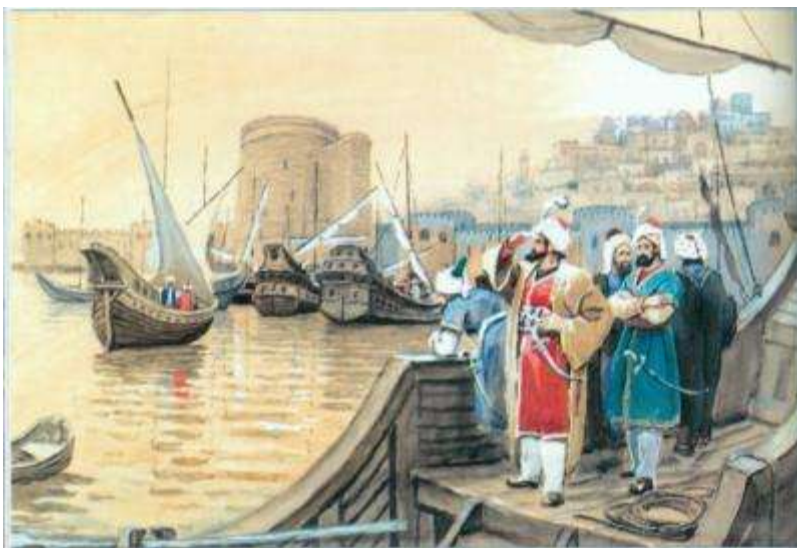

Shamakhi with its mehrab looking toward Mecca. Note that gunbaz (dome) was built using local unbroken limestone.

Under Sharia, when building a new in place of the previous one it is essential to preserve the architectural treatment as it was before. That said, it became possible to identify an initial design of Juma Mosque. With length of 47 m, width of 28 m, the central hall of the mosque is divided into 3 square-shaped parts with wide passages between them. Such a treatment of the mosque is reminiscent of the design of the famous Amavi Mosque in Damascus (8 century) and Great Mosque in Cordoba. The design of mosques of this type makes it possible to widen them in two directions without prejudice to their architecture and construction.

In 1926, Jamil Aleksandrovich Nasifi discovered near the village of Agsu, 13 km from Shamakhi ruins of a mosque burnt and destroyed by Armenians in 1918. Excavations found that the design of the mosque is identical to that of Juma Mosque. The date of the mosque construction goes back to the reign of Abu Muslim, brother of caliph Valid who conquered Shir-van and Daghestan in the 8 century. Proceeding from masonry patterns of the mosque walls, Nasifi came to the conclusion that the mosque had been built very long periods. Indeed, the Shamakhi and Agsu mosque were built in one and the same period; these mosques are brilliant examples of Islamic architecture. In fact, its interiors are inimitable.

A special commission was set up after the earthquake to investigate reasons of catastrophic destruction of the town. Geologist Shahgulu Kad-jar explored Arab inscriptions in Juma Mosque to infer that the foundation of the mosque goes back to 126 Hegira. In other words, the Shamakhi Juma Mosque was built in 743 and is the oldest mosque not only in South Caucasus but also the Near East after the Derbent mosque (733-734).

Azərbaycan Şirvanşahlar (Məzyədilər) dövləti (861-1538). 510-cu ildə alban Arşaqilər sülaləsinin Sasanilər dövləti tərəfindən ləğvi qədim Şirvan torpağında, Şabrançay və Gilgilçay hövzələrində «şirvanşah» titullu hakimlərin idarə etdiyi yeni qurumun təşəkkülü üçün zəmin yaratdı. Mənbələr Sasanilərdən vassal asılılıqda olan ilk Şirvanşahlar haqqında məlumat vermir. Ərəb işğalından sonrakı dövrdə ərəb valisinə tabe olan yerli hakimlərin idarə etdiyi Şirvan 861-ci ildə mənşəcə ərəb Məzyədilər sülaləsi nümayəndəsi Heysam ibn Məzyədin idarəsinə keçir. Qədim «şirvanşah» titulu qəbul etmiş Heysəmin qardaşı Yəzid qonşu Layzan vilayətini ələ keçirərək, «layzan-şah» titulu qəbul edir. Əsas şəhəri Şamaxı (Yezidiyyə) və Bakı (1191-ci ildən) olmuşdur. 917-ci ildə Layzanşah Əbu Tahir Yəzid Şirvanşahların dövlətinin zəifləməsindən istifadə edərək. Hər iki dövləti birləşdirir və «şirvanşah» titulu ilə Şirvan taxtına sahib olur. XI əsrin sonunda 869-cu ildən Haşimilər (Suləmilər) sülaləsinin idarə etdiyi Dərbənd əmirliyi də Şirvanşahlar dövlətinə qatılır. 1538-ci ilədək eyni sülaləyə - Məzyədilərə mənsub «şirvanşah» titullu hökmdarlar tərəfindən idarə olunmuşdur, Həmin il Səfəvi hökmdarı I Təhmasibin Şirvanı işğal etməsi ilə Şirvanşahların çoxəsrlik hakimiyyətinə son qoyulmuşdur.

Azerbaijan State of Shirvanshahs (Mazyadids) (861-1538). Disintegration of the Albanian dynasty of Arshakides in 510 by Sasanides led to the appearance of a new formation in the land of ancient Shirvan, in the basin of rivers Shabbranchay and Gilgilchay ruled by Sasanide governors under a title of "Shirvanshahs". Sources provide no information about the first Shirvanshahs subordinated to Sasanides. Following the Arab conquests, in 861 Shirvan came to be ruled Haysam ibn Mazyad with an ancient title of "Shirvanshahs" who represented the Arab dynasty of Mazyadides. Simultaneously, a brother of Haysam - Yazid captured a neighboring region of Layzan and adopted a title of "Layzanshah". Principal towns were Shamakha (Yezidiye) and Baku (since 1191). In 917 Layzanshah Abu Tahir Yazid, making use of the weakening of Shirvanshahs, united the both states and took a Shirvan throne with a title of "Shirvanshah". Later 11 century the Derbend emirate ruled by a dynasty of Hashimites (Sulemids) since 869 joined Shirvanshahs. Prior to 1538, the state of Shirvanshahs was ruled by representatives Mazyadides; the same year Safavid ruler Tahmasib I conquered Shirvan and thus put an end to centuries-long reign of Shirvanshahs.

ŞİRVANŞAHLARIN ŞƏCƏRƏSİ (861-1538)

MƏZYƏDLƏR

Yusif ibn Məzyəd oğlu Şeyxəli (?-911)
Aslısından və Şirvan hakimi

Şirvan Elmlər Akademiyası. XII əsr Şirvanşahların paytaxtı Şamaxıda elm

və ədəbiyyatın intibah dövrü olmuşdur. Bu dövrdə Şamaxı Dar əl-Ədəbində (Akademiya) Kafiəddin Osman kimi həkim və filosoflar, Fazil Fəridəddin və Fələki Şirvani kimi astronomlar, Xaqani və İzzəddin Şirvani kimi şairlər təhsil almış, dünya şöhrəti qazanan əsərlər yaratmışlar. Tibb və əczaçılıq elminin yüksək inkişaf səviyyəsi Xaqaninin şeirlərindən və arxeoloji qazıntılar zamanı aşkar olunan şüşə dərman qabları, əczaçılığa aid şüşə cihaz qırıqlarından görünür. Fələki Şirvaninin səma cisimləri, xüsusilə Ay haqqındakı mülahizələri astronomiya elminin inkişafından xəbər verir. Onun şeirlərindən məlum olur ki, Şamaxı astronomları hələ XII əsrdə Ay üzərində elmi tədqiqatlar aparmış,

*Khagani Shirvani. Rəssamı Fəxrəddin Əliyev
Khagani Shirvani. Painter Fakhraddin Aliyev*

müxtəlif səmavi təsirlər nəticəsində Ayın səthində arasıkəsilmədən dəyişikliklər əmələ gəldiyini müəyyən etmişlər. Xaqani Şamaxı astronomlarını "on fənn ilə doqquz fələk sirrindən xəbərdar" şəxsiyyətlər kimi qiymətləndirir. Əmir Əhməd Razi isə Fələki haqqında belə yazmışdır: "Elm dəryasında onun fikri kimi fələk, şeir dünyasında onun nəzmi kimi mələk olmamışdı". Şamaxıda arxeoloji qazıntılar zamanı aşkar olunmuş saxsı məmulatı üzərindəki naxışların əsasən simmetrik həndəsi naxışlar və səma cisimləri təsvirindən ibarət olması maraqlıdır. Bu, astronomiya elminin Şamaxı dulusçularına təsirinin nəticəsidir.

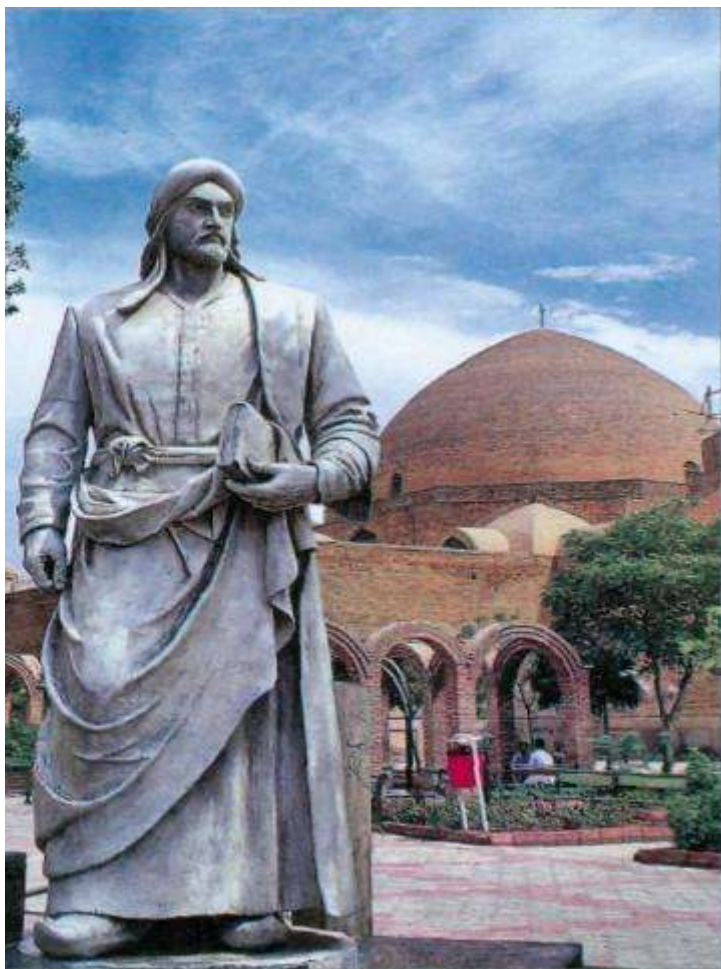
Əfzələddin Xaqani Şirvani 1126-cı ildə Şamaxı şəhərində anadan olmuş, 1199-cu ildə Təbrizdə vəfat etmişdir. Qəbiri Təbriz yaxınlığındakı Şairlər qəbristanlığındadır. Azərbaycan intibah ədəbiyyatının ən görkəmli şairlərindən biri olan Xaqani Şirvani qəsidə janrını yüksək sənətkarlıq zirvəsinə qaldırmışdı. O, ilk dəfə olaraq Azərbaycan ədəbiyyatında poema yazmışdır. Xaqani yaradıcılığının mərkəzində insan və onu əhatə edən real həyat həqiqətləri, xeyirlə şərin mübarizəsi, dərin hümanizm duyğuları durur.

Xaqani dövrün savadlı adamlarından biri olan əmisi Kafiəddin Ömər ibn Osmanın himayəsi altında Qurani, dilçilik, ədəbiyyat, fəlsəfə, riyaziyyat və başqa elmləri öyrənmişdi. Hələ kiçik yaşlarından şeir yazmağa həvəs göstərən Xaqani tezliklə Şirvanşahlar sarayına dəvət olunur. Elə bu vaxtdan da Xaqani təxəllüsünü götürür. Çox keçmədən saray həyatına davam gətirə bilməyən şair İraqa, Məkkəyə səyahət edir. Həbsxanaya düşür. Dərbənddə, Gəncədə yaşamış, nəhayət, 1176-cı ildə Kəbəyi ziyarət etdikdən sonra bir daha Şamaxıya dönməmişdir. Təbrizdə yaşayan şair müxtəlif hökmdarların saraylarından göndərilmiş dəvətləri qəbul etmir. Bütün bunlar şairin yaradıcılığında dərin iz buraxır.

Xaqaninin bugünkü nəsilərə 17 min beytlik lirik şeirlər divanı, «Töhfətül-İraqeyn» poeması və nəsrə yazdığı məktublar yadigar qalmışdır. Şirvanşah Mənuəddin, Axsitana, Eldəniz hökmdarı Qızıl Arslana, həmçinin yaşadığı dövrün mühüm hadisələrinə, yadellilər üzərində qələbələrə bir sıra şeirlər həsr etmişdir. Ömrünün sonuna qədər insanlığa, haqqa, düzgünlüyə sadıq qalan, şahlardan, xaqanlardan nəfsinin qulu olan acgöz, zülmkar hakimlərdən uzaqlaşmış alimlərlə, müdriklərlə ülfət bağlayan Xaqani bütün insanlığı humanizmə səsləyir.

Shirvan Academy of Sciences. The capital of Shirvanshahs state Shamakhi saw upsurge of sciences and literature in the 12 century. Suffice it to recall names of physician and philosopher Kafiaddin Osman, astronomers Faridaddin and Feleki Shirvani, poets Khagani and Izaddin Shir-vani who created world famous works and poems. High level of medicine and pharmaceuticals found its parallel in the works of Khagani and medical glassware uncovered as a result of archaeological excavations. Feleki Shirvani's concepts of heavenly bodies, particularly Moon, contributed to the development of astronomy. His poems pointed out that as far back as in the 12 century Shamakhi astronomers carried out Moon-related scientific-research work and identified incessant changes on its surface. Emir Ahmed Razi characterized Feleki as follows: "He was inimitable both in science and versification". Archaeological excavations in Shamakhi uncovered glazed pottery with symmetric geometrical lines and heavenly bodies which is indicative of the influence of astronomy on Shamakhi potters' creative work.

Afzaladdin Khagani Shirvani was born in 1126 in the Shamakhi. Died in 1199. Tabriz, and buried at the Poets' Cemetery. One of the most prominent poets of Azerbaijan Renaissance literature, Khagani Shirvani was successful in

Afzaladdin Şirvaninin heykəli və Qubad (Göy) məscidi. Təbriz, Cənubi Azərbaycan

*Statue of Khagani Shirvani and Kubad (Blue) Mosque
in Tabriz, South Azerbaijan*

raising the genre of qasida to the highest ever level. He authored the first poem in the Azerbaijani literature. Forming the pivot of Khagani's creative work was man and real life circumstances; struggle between the good and the evil; profound humanistic ideas.

Patronized by his native uncle, one of the most educated intellectuals of the epoch Kafiaddin Omar ibn Osman, Khagani was successful in studying Koran, linguistics, literature, philosophy, mathematics and other sciences. He got down to writing verses since his childhood, and soon after he was invited to the courtyard of Shirvanshahs under the pen-name Khagani. However, the poet was fed up with court life and headed first for Iraq and then to Mecca. As fate willed, he was imprisoned; later on, he lived in Derbend and Ganja. In 1176 he made a pilgrimage to Kaaba and never returned to Shamakhi. As resident of Tabriz, the poet turned down repeated invitations from different courtyards, and this left its profound imprint on poet's creativity.

The Khagani's poetical heritage includes 17,000 beyts' divan of lyric verses, poem "Tohfatul-Iraqeyn" and letters in prose. He dedicated some of his poems to Shirvanshah Minuchihr, Ahsitan, Eldeniz ruler Qyzyl Arslan, as well as momentous events of his epoch, victories over foreign invaders, etc. Till the end of his life he called for humanism, justice; condemned cruelty, mercenary-minded shahs and rulers; sympathized with scholars and intellectuals.

Pir Hüseyn xanəgahı.
XIII-XIV əsrlər. Hacıqabul.
Rəssamı – İvan Şeblykin.
1934-cü il. Milli Azərbaycan
Tərixi Muzeyi.

Xanəgah of Pir Huseyn.
13-14 century. Hajigabul.
Painter – Ivan Sheblykin. 1934
year. National Museum of
History of Azerbaijan.

Pir-Mardəkan türbəsi.
XII əsr. Göylər.
Rəssamı – Qəzənfər Xəlilov.
1949-cü il. Milli Azərbaycan
Tərixi Muzeyi.

Tomb of Pir-Mardakan.
12 century. Goyler.
Painter – Qazanfer Xalilov.
1949 year. National Museum
of History of Azerbaijan.

Diri Baba türbəsi.
Mərzə. XIV-XV əsrlər

Tomb of Diri Baba.
Maraza. 14-15 century.

İbn al-Əsir Şamaxılılar haqqında: "Qünca sənimaq lazəmdir, bizə ölüməndə qurtuluş yoxdur, döyülmək və şərafət ölmək hər şeydən yaxşıdır".

İbn al-Asir about Shamakhis: "Whether or no, we can't eventually avoid death, so we'd better hold out here and at least we'll find an honourable death..."

Monqollar. Çingiz xanın başçılığı altında Ali Monqol xaqanlığı quran monqollar 1220-ci ildə Azərbaycana kəşfiyyat xarakterli ilk yürüş etdilər. Azərbaycan əhalisindən güclü müqavimət gördükləri üçün Marağa, Ərdəbil, Sərab, Xoy, Salmas, Naxçıvan, Beyləqan, Şamaxı şəhərlərində güclü dağıntılar törətdilər.

Monqollar Şamaxıya hücum edərkən yerli sakinlər şəhərlərini inanılmaz dözümlü və iradə ilə müdafiə edirdilər. Amansız düşmən Şamaxını ələ keçirmək üçün bütün vasitələrdən istifadə edirdilər. Onlar şəhəri yandırıcı ox yağışına tutur, mancanaqlarla qətran dolu qablar tullayırdılar. Şamaxının müdafiəçiləri qəhrəmanlıqla döyüşdülər. Lakin monqollar 1222-ci ildə Şamaxını ələ keçirdilər.

1231-ci ildə monqollar ikinci dəfə Azərbaycana hücum etdilər. Cənubi Azərbaycan ələ keçirildi, Marağa qarət olundu, Gəncə, Şəmkir şəhərləri xarabalığa çevrildi, Bakı və Tovuz ələ keçirildi. 1239-cu ildə Dərbəndin zəbt olunması ilə bütün Azərbaycan monqollar tərəfindən istila edildi. Monqolların ikinci yürüşündə əsas məqsəd zəbt etdikləri ölkələrdə, o cümlədən Azərbaycanda möhkəmlənmək idi. Odur ki, onlar qələbə əldə etdikdən sonra Monqolustana qayıtmadılar və yeni ərazilərdə möhkəmləndilər.

1239-1256-cı illərdə Azərbaycan Ali Monqol xaqanlığının təyin etdiyi canişinlər tərəfindən idarə olunurdu. Monqol istilası Azərbaycanın taleyi üçün

fəlakətli oldu: yüz minlərlə insan qətlə yetirildi, əsir alındı, şəhər həyatı tənəzzülə uğradı, ticarət fəaliyyəti kəskin surətdə azaldı.

Mongols, who created their state headed by Chin-gizkhan attempted in 1220 their first reconnaissance campaign to Azerbaijan. They ravaged and destroyed Maraga, Ardebil, Saray, Khoyn, Salmas, Nakhchivan, Beylagan and Shamakhi.

When the Mongolians attacked on Shamakhi, the residents defended their city with an unbelievable fortitude. The efforts the enemy spent in order to make an incursion by means of the ladders were vitiated. Then the Mongolians climbed showering the city with fiery arrows and hot pitch pots. The defenders of Shamakhi were fighting heroically. The Mongolians captured Shamakhi in 1222.

In 1231, the Mongol army invaded Azerbaijan for the second time. South Azerbaijan was concurred, Maraga ravaged, Gyandja and Shamkir destroyed. In capturing Der-bend in 1239, Mongols completed the conquest of Azerbaijan.

Purpose of the second campaign of Mongols was to consolidate themselves on captured territories. Having gained victory, they declined to return to Mongolia, settled down on conquered lands. In 1239-1256, Azerbaijan was ruled by governor-generals of great Mongol cagans.

The Mongol yoke had catastrophic consequences for Azerbaijan: hundreds of thousands of people were killed and taken prisoners, town life came to decline, trades sharply dropped.

Pir Hüseyn Xanəgahı. Xanəgah kompleksinə türbə, məscid, karvansara və yardımçı tikililər daxildir. Bu kompleks Azərbaycanın görkəmli alim-filosofu Pir Hüseynin qəbri ətrafında yerləşmişdir. Buradakı tikililərin çox hissəsi Şirvanşah Gərşasbın oğlu Fəribürz və II Axsitanın oğlu II Gərşasbın vaxtında tikilmişdir. Xanəgah şeyxlərinin xalq arasında nüfuzuna görə Elxani və Qızıl Orda hökmdarları Azərbaycanın elmi-fəlsəfi fikir tarixində mühüm rol oynayan Pir Hüseyn xanəgahını dəfələrlə ziyarət etmişlər. Minarənin giriş qapısı üzərindəki daş kitabədə monqolların xanəgaha vəqfləri, oranın abadlaşdırılmasına fikir vermələri haqqında məlumat vardır. Kitabələrdə minarənin memarları Şəmsəddin Məhəmməd ibn Əbülabbas və Mahmud ibn İbrahim adları qeyd olunmuşdur. Xanəgahın zəngin təsərrüfatı, kitabxanası, xəzinəsi olmuşdur. Şirvanşah I Xəlilullah dövründə burada bərpə işləri aparılmışdır.

Xanəgahın kaşıları. Pir Hüseyn türbəsinin al-əlvan, yazılı-naxışlı kaşı bəzəkləri xanəgaha xüsusi gözəllik vermişdir. Xanəgahın kaşıları bu dövr memarlıq abidələri içərisində ən zəngini hesab olunur. Hazırda Sankt-Peterburqun Dövlət Ermitajı, Gürcüstanın İncəsənət muzeyi, Nizami Gəncəvi adına Azərbaycan Ədəbiyyat Muzeyində, eləcə də Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyində mühafizə olunan bu

kaşılar əsasən dördkünc frizdən və paneli təşkil edən çoxlu kiçik səkkizbucaqlı ulduz və xaçvari hissələrdən ibarətdir. Müxtəlif məsələlərdə (qabarıq, batıq) verilən nəbati ornament motivləri və ərəb əlifbasının nəsx xətti ilə yazılmış yazılar bu kaşılardan əsas bəzək xüsusiyyətlərini təşkil edir. Ağ, yaşıl, firuzəyi, mavi rənglərlə boyanmış bu kaşılardan üzərindəki nəbati naxışlar, yarpaq, gül, çiçək, qıvrım budaqlardan təşkil edilmiş yazılarda isə şer və Qurandan bəzi ayələr verilmişdir.

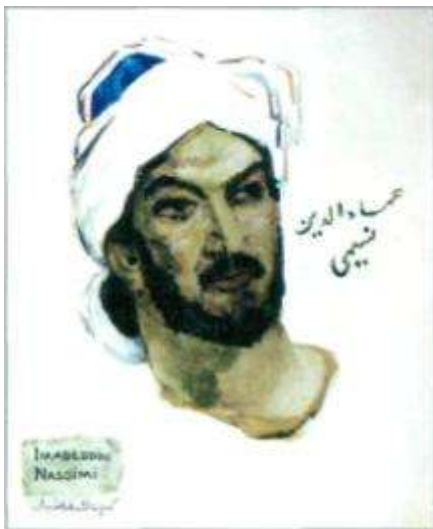
Khanagah of Pir Huseyn. Khanagah complex includes a mausoleum, a mosque, a caravanserai and auxiliary structures. The complex was built around a grave of the well-known Azerbaijani scholar and philosopher Pir Huseyn. A greater portion of Khanagah structures was erected during the reign of Shirvanshah Gershasb-Feriburz and Gershasb II, son of Ahsitan II. In considering Khanagah's sheiks influence on broader masses, rulers of Ilkhanids and the Golden Horde repeatedly visited Pir Huseyn Khanagah which played a particular role in the history of scientific-philosophical thought of Azerbaijan. A stone engraving over an entrance to the minaret tells about vakfs allocated for Khanagah by Mongols, about their care for Khanagah improvement. The engraving also mentions names of architects of Shamseddin Mohammed ibn Abulabbas and Mahmud ibn Ibrahim minarets. Note that Khanagah had a rich library, treasury and economy. During the reign of Shirvanshah Khalilullah I, a restoration work was carried on here.

Tiles of Khanagah. Many-colored, patterned and glazed tiles added a particular beauty to Khanagah of Pir Huseyn. Of the greatest interest are Khanagah tiles of the reviewed period. Currently kept at the Hermitage in St.-Petersburg, Georgian Museum of Arts, Museum of Literature of Azerbaijan, as well as the National Museum of History of Azerbaijan, these tiles are of quadrangular form. Major components of tile decoration are vegetation ornament and Naskh inscriptions. Verses and fragments from the Koran are inscribed in the vegetation

ornament performed against the white, green, turquoises and blue background inscriptions.

Hürufilik. Banisi, Şihabəddin Fəzlullah Nəimi hicri 740-cı (1339) Astarabadda anadan olmuşdur. O, gənc yaşında ikən zahiri elmləri əxz etmiş, batini elmlərlə maraqlanmışdır. Odur ki, Şeyx Həsən adlı bir islam aliminə bağlanmışdır. Nəimi Azərbaycan və İrənin bir çox şəhərlərini gəzmiş, hicri 788-ci ildə (1386) yaratdığı hərfələrin sirrinə əsaslanan Hürufilik təriqətini Təbrizdə yaymağa başlamışdır. Sonra İsfahana getmiş, orada ardıcıları ilə əhatələnmişdir. Əmir Teymurun təqiblərindən qurtarmaq üçün Şirvanda məskunlaşmışdır. Lakin, şəriətə uyğun olmayan təlqinləri üzündən Şamaxıda həbs olunmuş, hicri 796-cı ildə (1394) zilqədə ayının 6-da Şirvanşah I İbrahim qazısı Bayəzidin fitvası ilə Əlincə qalası ətrafında ayaqlarına ip bağlanaraq küçələrdə sürülmüşdür. Müridləri cəsədini Əlincə qalası ətrafında dəfn etmişlər. Fəzlullah Nəiminin fars dilinin gürqan ləhcəsi ilə yazdığı "Cavidannamə", "Növmnamə", "Məhəbbətnamə" adlı nəsr əsərləri vardır. "Ərşnamə" əsəri isə nəzmlə, fars dilində yazılmışdır.

İmadəddin Nəsimi. Əslən azərbaycanlı (şamaxılı) olan, Şirvanda Fəzlullah Nəimiyə intisab edən İmadəddin Nəsimi (1369-1417) müəlliminin ölümündən sonra gizlənməyə ehtiyac duymadan fəaliyyətini açıq şəkildə həyata keçirərək genişləndirdi. O, Anadolunu, Suriyanı, İraqı gəzərək ətrafına topladığı insanlara hürufiliyi təlqin etdi. Hətta Anadolu bəylərindən bir qismi onun təsiri altına düşdü. Şeyrləri, Nəsiminin təsir gücünü çox artırır. Nəsiminin açıq söyləmək istəmədiyini inancı Nəsimi söyləməkdən və yaymaqdan çəkinmədi. Nəsimi inancına görə Hələb şəhərində şəriət alimlərinin fitvası ilə dərisi soyularaq cəzalandırıldı. Qəbiri Hələb şəhərindədir. İmadəddin Nəsiminin təsiri ilə hürufilər nəinki fars dilində, həm də Azərbaycan türkcəsi ilə çox əsərlər yazdılar. Onun Divanı və

İmadəddin Nəsimi.
Rəssamı Mikayıl Abdullayev
İmad-ad-din Nasimi.
Painter Mikayil Abdullayev

"Müqəddimətül-Həqayıq" əsərləri vardır. Nəsiminin Anadoluda irşad fəaliyyəti göstərən Rəfii adlı xəlifəsi olmuşdur. Rəfiinin türk dilində yazılmış "Bəşarətnamə" və "Gəncnamə" məsnəviləri vardır.

Hurufizm. Founder of this trend, Shihabeddin Fazlullah Naimi was born in 740 Hegira (1339) in As-tarabad. From his earliest years he felt drawn to spiritual teachings, and it was not astonishing that he became a disciple of Sheikh Hasan, Islamic theologian. Naimi made the round of towns of Azerbaijan and Iran, and in 788 Hegira (1386) he started disseminating in Tabriz fundamentals of Hurufism, a teaching based on ulterior sense of letters. Then he bent his steps to Isfahan where he settled down together with his followers. Later on he had to move to Shirvan to escape Emir Timur's persecution. However, he was imprisoned in Shemakha for propagandizing ideas, inconsistent with Sharia, and in 796 Hegira (1394) on zilqe 6th, on the fitva (decree) of Qazi Bayezid, Shirvanshah Ibrahim I's retainer, he was roped and dragged around the fortress of Alindja. His murids buried his body near the said fortress. Fazlullah Naimi created prosaic works in Gurgan dialect of Farsi, including "Javidannameh", "Novmnameh", "Mohabbatnameh". He wrote poetic work "Arnameh" in Farsi.

Imadeddin Nasimi. Native of Shemakha and follower of Fazlullah Naimi in Shirvan, Imadeddin Nasimi (1369 - 1417) did not consider it necessary to make secret of his convictions after his teacher's murder. He openly advocated ideas of Hurufism in Anatolia, Syria, Iraq, etc. Even a part of Anatolia nobility fell under his influence. Propaganda effect of Nasimi's activity was enhanced by his poetical gift. While Naimi did not risk expressing his views openly, Nasimi did not take the trouble of concealing his views. As a result, Nasimi appeared before the court of Sharia proponents and was executed through stripping the skin off. His grave is located in the town of Haleb. It was Nasimi's influence that urged Hurufites to write their works not only in Farsi but Azeri Turkic as well. Nasimi wrote "Divan" and "Muqaddimatul - Haqayıq". Nasimi was succeeded by certain Rafi in Anatolia. Rafi was the author of mesnevi "Besharetnamə" and "Gyandjnameh" written in Turkish.

*Navahı palçıq vulkanı,
1891-ci il, Adolf Markovun əsəri*

*Navahy mud volcano,
1891 year, by Adolf Maroof*

*Saxsı yağdan. Şamaxı
Ceramic lamp (yağdan). Shamaklı*

*Saxsı qolyanlar. Şamaxı
Ceramic cigarette-holder.
Şamaxlı*

*Saxsı çirəq. Şamaxı
Ceramic lamp (çirəq). Shamaklı*

*İki şirli şamdan. Bütün gözlərə xüsusi kanal vasitəsilə neft daxil olurdu. Şamaxı
A large candle-stick. Şamaxı*

*Şirli saxsı çirəq. Şamaxı
Glazed ceramic lamp (çirəq). Şamaxı*

Şirli qabın ağız hissəsi. Şamaxı
Mouth fragment of glazed vessel.
Shamakhi

Şirli qabın oturacağı. Şamaxı
Seat fragment of glazed vessel. Shamakhi

Şirli qapaq. Şamaxı
A glazed lid. Shamakhi

Sümük əşyalar.
Şamaxı
Bone things.
Shamakhi

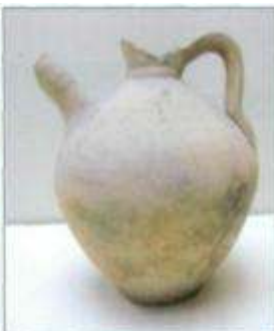
Üzərində 6 insanın sifəti təsvir olunmuş
şirli dolça. Şamaxı
A glazed can with six men face.
Şamaxı

Şüşə qolbaqların hissələri.
Şamaxı
Fragments of glass bracelets.
Shamakhi

Saxsı matra, lüləklİ dolça. Şamaxı
Ceramic matra, can with spout. Shamakhi

Zay məhsul - su qabı. Şamaxı
Spoil product - can. Shamakhi

Saxsı cam, miniatür qapaq. Şamaxı
Ceramic basin, miniature lid. Shamakhi

Saxsı iri kuzə. Şamaxı
Ceramic large jug. Shamakhi

Biymiş kərpiclər, saxsı tünq. Şamaxı
Brick, ceramic water pipes. Shamakhi

Tunc Şirvan küleyanı XIII əsrin əvvəlində (1206) Şirvanda hazırlanmışdır. Açıq rəngli tunc küleyanı bir-biri ilə sax şəklində bağlı olan üç ünsürdən ibarətdir: inək, inəyi aman buzov və dolqanın dəstəyi funksiyasını daşıyan kiçik şir fiquru. İnəyin ağızında küleyəndəki mayenin tökülməsi üçün dişlik açılmışdır. Hər üç fiqurun üzərini bəzəyən insan, heyvan rəsmləri, nəbəli təsvirli naxışlar vardır. İnəyin boğazında və başında naqq olunmuş yarımda qeyd edilir: "Bu, bir dəstəyə, Yaradandan köməklə hazırlanmış inək, buzov və şirdir. Ruzbeh ibn Əfrudun ibn Burzinin sifarişidir. Onun sahibi olan şah - Ruzbeh ibn Əfrudun ibn Burzine eşq olsun. Rəssam ibn Məhəmməd ibn Abdullah Qasim düzəltdiydir, 603-cü ilin məhərrəm ayında" (avqust-sentyabr, 1206). Şirvan küleyanı Sankt-Peterburqda Dövlət Erimitajında saxlanılır.

Shirvan bronze water-carrier was manufactured earlier 13 century (1206) in Shirvan. Made of light bronze, it consists of related elements – a cow that feeds a calf and a small figure of lion serving as handle. In the mouth part there is a hole for pouring a liquid. On each figure there are depictions of humans and animals, as well as a vegetation ornament. On head and neck of the cow there is an inscription "Made with the help of Allah. To order for Ruzbeh ibn Afrudin ibn Burdin. God bless his master Shah Ruzbeh ibn Afrudin ibn Burdin. Manufactured by painter ibn Mohammed ibn Abdullah Qasim in 603, Məhərrəm month, 1206, August-September". The vessel is kept at the State Hermitage, St.-Peterburg.

Tunc zoomorf açar yeri və qoş fiquru. Şamaxı
Bronze zoomorphic key piece and bird figure. Shamakhi

Mis həvəng
Şamaxı
Copper pestle.
Shamakhi

Dəmir gavahtı - ağac xışan hissəsi, küləng, dəhrə hissəsi və balta. Şamaxı
Iron of wooden plough, pick, fragment of hook and axe. Shamakhi

Təsəvvüf elm ilə əməl etməyə səy göstərməkdir... Elmi murada çatmaz. Murada çatmaq üçün elm, ibrət görmək üçün göz, yola girib məqsədə çatmaq üçün vasitə, iman ağacı kölgəsində rahat xəlvət tapmaq üçün qəlbi-səlīm və tabi-müstəqim gərəkdir.
Seyid Yəhya Şirvani. "Şifail-əsrar", 8b.

Azərbaycanda sufizim. Azərbaycan islam ilə qarşılaşan ilk bölgələrdəndir. Sufizmin bura gəlməsi də elə ilk dövrlərdə olmuşdur. Sufizim tarixində adına rast gəldiyimiz bir çox görkəmli sufi Azərbaycanda yaşamış, bir sıra məşhur təriqət burada meydana çıxmışdır. Azərbaycan sufizmi Əbu Səid Əbulxeyrin müridləri tərəfindən əsas qoyulan təkyələrə geniş yayılmışdır. Sührəverdiliyin təsiri ilə əbhərilik. Zahidilik, xəlvətlik və səfəvilik təriqətləri yaranmış, işraqilik, əxilik və hürufilik kimi mühüm fəlsəfi və mistik hərəkatlar ortaya çıxmışdır. Bununla yanaşı, Babakuhi Bakuvi, Əfzələddin Xaqani, Nizami Gəncəvi, Mahmud Şəbüstəri, İmadəddin Nəsimi, Qasım Ənvar və s. yüzlərlə sufi-şairin vətəni olan Azərbaycan, təsəvvüf fəlsəfəsi, tarixi və ədəbiyyatı baxımından mühüm mədəniyyət mərkəzi kimi təsirlərini əsrlərlə dünyanın hər tərəfinə yaymışdır.

Xəlvətlik təriqəti XIV əsrin əvvəllərində Pir Ömər Avaxılı əş-Şirvani tərəfindən Şamaxıda qurulmuş, sührəverdilik-əbhərilik-zahidilik xəttinin təsəvvüfi-fəlsəfi baxışları əsasında formalaşmışdır. Şirvanşah I Xəlilullah bu təriqəti himayə etmiş, məşhur filosof, xəlvətlik təriqətinin ikinci piri Seyid Yəhya Şirvanini (XIV əsrin sonu, Şamaxı - 1466, Bakı) Şamaxıdan Bakıya dəvət edərək sarayının yaxınlığında xəlvəti təkyəsi qurmasına şərait yaratmışdır. Azərbaycanın islam-türk mədəniyyət anlayışı Bakı xanəqahından xəlvəti xəlifələri, müridləri vasitəsilə daha uzaqlara yayılmışdır. Dədə Ömər Rövşəni və İbrahim Gülşəni ilə Şirvandan Qarabağa, oradan Təbrizə - Uzun Həsənin sarayına yol alan xəlvətlik Azərbaycanın hər bölgəsində, Osmanlıda, Misirdə rəğbət görmüşdür. Seyid Yəhyanın

*Seyid Yahya Şirvaninin silsilanamesi.
 Rəssamı – Mehmed və Hülya Rəhim.
 Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi*

*Silsilaname of Seyid Yahya Shirvani.
 Painter – Mehmed and Hülya Rəhim.
 The National Museum of History of Azerbaijan*

*Seyid Yahya Şirvaninin
 "Şifail-əsrar" əsərindən*

*From "Şifail-Asrar"
 by Seyid Yahya Shirvani*

xəlvəti müridləri üçün tərtib etdiyi viridlər əsrlərlə dünyanın hər yerində oxunmuş, zikr olunmuşdur.

Sufizm in Azerbaijan. Azerbaijan is one of the first regions to have adopted Islam; Sufism also appeared in the reviewed period. Many representatives of Sufism (Sufi) lived in Azerbaijan; some well known Tarikates (Sufi orders) came up in this region. The Azerbaijani Sufism was widely spread thanks to cells, based by Murides of Abu Seid Ab-ulkheir. Under the influence of Suhreverdia order there appeared Tarikates of Abhariya, Zahidiya. Halvatiya and Safaviya; there also appeared such philosophical and mythical trends as Ishragiya, Ahiliya and Hurufism. A native land of hundreds of poets - Sufiis (Babakuhi, Bakuvi, Afzaledin Hagani, Nizami Gyandjevi, Mahmud Shabustari. Imameddin Nasimi, Gasym Anvar and others), as one of the well known cultural centers of Sufi philosophy, history and literature, throughout centuries influenced the world's countries.

Tarikat of Khalvatiya was created by Pir Omar Avahili ash-Shirvani in the 14 century in Shamakhi and based on mystical and philosophical views of Sufi orders Suhreverdiya, Abkhariya, Zahidiya. Shirvanshah Khalilullah patronized the order and having invited Seyid Yahya Shirvani (end of 14 century, Shamakhi - 1466, Baku) from Shamakhi to Baku, he created conditions for his secret cell. A notion of Islamic-Turkic culture of Azerbaijan was spread far beyond the limits of the country thanks to the activities of secret Caliphs and Murids of Khanagahs located in Baku and Shamakhi. Ideology of Khalvatiya Dede Omar Rovshani and Ibrahim Gulshani enjoyed respect. Prayers (virids) compiled by Seyid Yahya for Murids of Khalvatiya Tarikat were read throughout the world.

Xelvati şeyxinə məxsus sufi papağı. İstanbul, Türkiyə.
A Sufi head-dress, İstanbul, Turkey

Üzərində dua yazılmış güməyi. Şamaxı.
Pearl decoration with prayer, Şamaxı

Üzərində dua yazılmış mis qırıxaç.
Şamaxı
Copper prayer plate,
Şamaxı

Şamaxı mədrəsələrində tədris olunmuş ərəb təbibii
Zəhravinin tibb əsərindən bir vərəq.
Bu vərəqdə tibb alətləri təsvir olunub. Əsl Məhəmməd
Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutundadır.

A page from a medical treatise by Arab physician
Zahravi taught at a Şamaxka mədrəsə. The page de-
scribes medical instruments. An original is kept at the
Məhəmməd Füzuli Mənsuqatları İnstitutu

Ağac rəhil üzərində Molla Fənaninin fiqh
(İslam hüququ) əsəri.
Avaxlı İsməddin
əfəndinin kitabxanasındadır.

A fiqh (Islamic law) work by Molla Fənan
on wood.
Kept at the library of Avaxlı-efəndi
İsməddin-efəndi

Xəlifə əl-Əmin adına hicri 179-cu ildə (miladi 995-ci il) Medinet-us-Salam (Bağdad) şəhərində zərb olunmuş gümüş sikkə

A copper coin minted in honor of caliph al-Amin, Hicri 179 (miladi 995) in the town of Medinet-us-Salam (Baghdad)

Tabrizdə zərb olunmuş Çingizlərə aid anonim gümüş dirham

An anonymous copper dirham minted in Tabriz and pertaining to Chingizides

Tabrizda Calairi Sultan Bhmadin adına zorb olunmuş gümüş dirham

A copper dirham minted in Tabriz in honor of Jelairide Sultan Ahmed

Şirvanşah II Axsitan və Xalifa əl-Müstəsimin adına zorb olunmuş mis fəlsələr

Copper fəls minted in honor of Shirvanshah Ahsitan II and caliph al-Mustasim

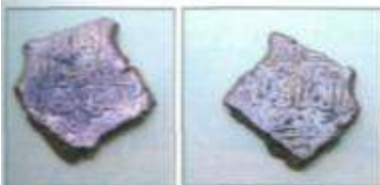

Şirvanşah II Fəriburzun adına zorb olunmuş mis fəlsələr

Copper fəls minted in honor of Shirvanshah Fəriburz II

Şirvanşah Gərğəş bīn Fərruxzad və Xalifa an-Nasirin adına zorb olunmuş mis sikkə
A copper dirham minted in Tabriz in honor of Jelairide Sultan Ahmed

Copper coins minted in honor of Shirvanshah Garğəsh bīn Farruxzad and caliph an-Nasir

Şirvanşah III Fəriburz və Xalifa əl-Müstəsimin adına zorb olunmuş mis sikkələr

Copper coins minted in honor of Shirvanshah Fəriburz III and caliph al-Mustansir

"Şamaxı keçmiş şöhrəti və varidatı üçün yalnız özünün bol ipəyinə borcludur. Onun əyalətlərində hasil edilən qiymətli ipək məhsulu indi də Şamaxının keçmiş əzəmətini yaşadır. Məhz elə bunun sayəsində də o, Şimali İran şəhərlərinə nisbətən üstünlük qazanmışdı. İpək Şamaxı fabriklərinin məhsullarına qibtə hissi oyatmaqla, onu məşhur ticarət mərkəzinə çevirmişdir"

Samuil Qmelin.

Şamaxıda ticarət. İpək ticarətində son orta əsrlərdə Şirvan və onun paytaxtı Şamaxı şəhəri mühüm yer tuturdu. Mənbələrin məlumatına görə Şamaxı təqribən 100-200 hektar sahəni tuturdu, burada 5-10 min ev var idi. Şamaxı o zamanlı ipək təchizatının mərkəzi anbarına çevrilmişdi. İpək almaq üçün dünyanın hər yerindən buraya tacirlər axışıb gəlirdi. Venesiya və Genuya tacirləri hələ XIII-XIV əsrlərdən Şamaxıya ayaq açmışdılar. Ölkənin digər əyalətlərindən hər il buraya külli miqdarda xam ipək daşınırdı. Şamaxı şəhərinin iqtisadi qüdrətinin artmasında onun bu dövrdə Azərbaycanın şimal əyalətlərini əhatə edən geniş ipəkçilik rayonunun başlıca satış bazarına çevrilməsi həlledici rol oynamışdır. Şirvan ipəyi orta əsr Şərqi ipəkçiliyinin ən möhtəşəm mərkəzlərindən olan Bursada böyük şöhrət qazanmışdı. Şirvan özünün bir sıra sənət məhsulları, xüsusən xalça, yun parça istehsalı ilə də məşhurlaşmışdı. XV əsrin ikinci yarısından etibarən rəsmi diplomatik tapşırıqlar alan Şirvan tacirləri elçi sifəti ilə tez-tez Moskva çar sarayının qonağı olurdular. Şirvandan Rusiyaya digər mallarla yanaşı, külli miqdarda xam ipək və ipək parçalar ixrac olunurdu. XV əsrdən etibarən Ağ dəniz-Volqa-Xəzər su yolunun bərqərar olması ilə əlaqədar olaraq Rusiya və Qərbi Avropaya xam ipək Şamaxıdan ixrac olunmağa başlamışdır. Bakı şəhəri Xəzər dənizinin baş limanına, Şamaxı şəhəri isə ipək ticarətinin əsas tranzit məntəqəsinə çevrilmişdi. Rusiya ilə Şirvan arasında ilk ticarət münasibətləri slavyan torpağında çox əvvəllər "Şamaxeyka" adı ilə məşhur olan Şirvan ipəyi üzərində pərvəriş tapmışdı.

"It was silk solely that once brought fame and riches to Shamakhi. Silk clothes manufactured in its districts keep on glorifying this town. For the reason above, it gained the upper hand over northern Iranian towns. In exciting envy, products of Shamakhi factories furthered the town's transformation into the famous trade center"

Samuel Gmelin.

Trade in Shamakhi. In the Middle Ages, it was Shirvan and its capital Shamakhi that played a crucial role in the silk trade. According to some sources, Shamakhi occupied approx. 100-200 hectare area to include 5.000-10.000 houses. In the period under consideration, Shamakhi was reputed to be the center of silk-weaving. Merchants from ail over the world thronged here to purchase its products. Since 13-14 centuries, merchants from Venice and Genoa used to visit this land. It was no mere coincidence that a great quantity of raw silk was transported here from other regions of the country. Greatly contributing to the growth of economic might of Shamakhi was the fact that the town became the basic sale market of silk products in the northern regions of the country. Suffice it to say that Shamakhi silk products earned immense prestige at Bursa, medieval center of oriental silk production. Since the second half of the 15 century, Shirvan merchants in the capacity of diplomats repeatedly visited Moscow to meet with tsar. Note that Shirvan was also famed for its carpets and woolens. Along with other goods, a great quantity of raw silk and silk cloth was exported to Russia. Over this same period, owing to the restoration of Mediterranean-Volga-Khazar water way, the raw silk was exported from Shamakhi directly to Russia and the Western Europe. The town of Baku turned into the main Caspian port, and the town of Shamakhi into principal transit route of silk product. It was the famous Shirvan silk known under the title of "Shamakheyka" that gave impetus to the development of Russian-Shirvan trade relations.

Avropalı səyyahlar Şamaxıda
European pilgrimages in Shamakhi

ŞAMAXI SƏFƏVİLƏR VƏ
ŞİRVAN XANLIĞI
DÖVRÜNDƏ

SHAMAKHI IN THE
PERIOD OF SAFAVIDS AND
SHIRVAN KHANATES

*Şirvanda Osmanlı-Safavi döyüşləri,
Asafinin "Şücaatnâme" əsərindən
Ottoman-Safavid fights in Shirvan, from
"Shujaatname" by Asafi*

*Dəmir enli ağzılı qılınc. XIX əs.
Iron wide-mouthed sword. 19th centur*

*Dəmir qaşka. 1850-1925-ci illər istifadədə olub.
Iron draught. 1850-1925 year*

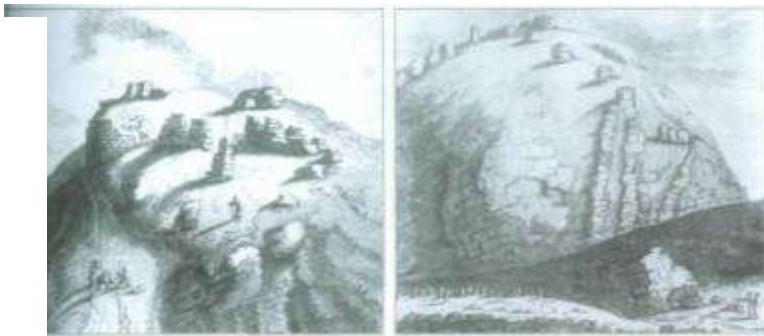
*Dəmirli daşlar. Qala müdafiəçiləri bu daşları düşmənlərə
qarşı istifadə etmişlər, XVI-XVIII əsrlər
Round stones. Defenders of the castle have used these
stones against enemies. 16-18th centuries*

*Xəncər qını. Üzəri naxışlarla.
XIX əs.
Dagger scabbard with decoration.
19th century*

Gülüstən qalası Şamaxı şəhərinin şimal-qərbində, Qız qalası dağındadır. IX əsrdən mövcud olduğu ehtimal edilir. Qalanın ön istehkamı dağın yamac hissəsində, narınqalası isə zirvəsində tikilmişdir. Xaqani, Arif Ərdəbili və başqaları əsərlərində Gülüstən qalasını təənnüm etmişlər. Qala şərq, şimal və qərb tərəfdən uçurumla əhatə olunmuşdur. Burada istehkamın divar və bürclərinin xarabalıqları qalır. Gülüstən qalası xalq arasında Qız qalası adı ilə məşhurdur. Mənbələrdə XI əsrin əvvəllərində Yəzidiyyə şəhərinin adı ilə birlikdə çəkilir. XI-XVII əsrlərdə Şirvan şahlarının müdafiə qalası və iqamətgahı olmuşdur. Odlu silahların meydana gəlməsi və yayılması ilə Gülüstən qalası müdafiə əhəmiyyətini tədricən itirdi. Arxeoloji qazıntılar nəticəsində Gülüstən qalasının saray kompleksinə daxil olan bina qalıqları, IX-XII əsrlərə aid çoxlu maddi-mədəniyyət nümunəsi aşkar edilmişdir. Gülüstən qalasına su saxsı tünqlərlə gətirilirdi. Gülüstən qalasının yeraltı gizli yolu olmuşdur.

Buğurt qalası xalq arasında Qalaybuğurt adlandırılır. Şamaxı şəhərindən 20 km şimal-qərbdə, Qəleybuğurt kəndi yaxınlığındakı dağın zirvəsindədir. Arxeoloji qazıntılar Buğurt qalasında XI-XIII əsrlərdə yaşayış olduğunu göstərir. Qalada bəzi divar və bürclərin, o cümlədən yaşayış binalarının xarabalığı qalmışdır. Evlər yonma daşlardan tikilmişdir. Mənbələrdə XV əsrin sonundan adı çəkilir. 1509-cu ildə I Şah İsmayıl Şirvana hücum edərkən Şirvanşah II İbrahim Şeyxşah Buğurt qalasında müdafiə olunmuşdu. 1537-ci ildə Şirvanda baş vermiş üsyan zamanı Şirvanşah Şahrux və saray əyanları Buğurt qalasında gizlənməyə məcbur olmuşdu. 1538-ci ildə Səfəvi qoşunları Əlqas Mirzənin başçılığı ilə Şirvana hücum etdi. Buğurt qalasına çəkilən Şahrux və vəkil Hüseyn bəy bir neçə ay Səfəvilərə müqavimət göstərmişdi. Həmin dövrdə Şirvanşahların xəzinəsi də Buğurt qalasında saxlanılırdı. Səfəvi-Osmanlı müharibəsi zamanı osmanlılar Buğurt qalasını ələ keçirib özlərinin dayaq məntəqələrindən birinə çevirmişdilər. Qaladan XVII əsrin axırlarına kimi müdafiə məqsədi ilə istifadə olunmuşdur.

Gulistan fortress is located in the north-western part of Shamakhi town on Mt. Giz-galasi. The fortress is said to go back to the 9 century. Foundation of the fortress rests on the slope of the mountain; watch-tower is located on top of the

mountain. Khagani, Arif Ardebili and other poets extolled the fortress of Gulistan in their works. The fortress is edged with precipices from the north, east and west. Ruins of the foundation, walls and tower are still extant. The fortress is referred to as "Giz galas/" ("Maiden's tower") among popular masses. It is mentioned by the 11 century sources equally with the town of Yezidiyye. In the 11-17 centuries, it was defensive works and head quarters of Shirvashahs. As firearms appeared to spread widely everywhere, the fortress of Gulistan lost its importance. Archaeological excavations found remains of gates, numerous material-cultural patterns, which formed the palace complex of Gulistan. Water was brought to the fortress with earthenware pitchers. There was also an underground secret passage to the fortress.

Bugurt gala is called among popular masses as Galaybugurt. Located 20 km away from Shamakhi. in the northwest, on top of a mountain near the village of the same name. Archaeological excavations found that Bugurt gala's history goes back to the 11-13 centuries. Some walls and towers, including ruins of dwelling houses, are still extant. Note that the houses were built of surface-tooled stone. Some sources mention the end of the 15 century. In 1509, when Shah Ismail attacked Shirvan. ruler Shirvanshah II Ibrahim Sheikhshah was taking shelter in the fortress. During the uprising of 1537 in Shirvan, Shirvanshah Shahruh and his courtiers had to hide themselves here. In 1538, Safavi army headed by Alqas Mirza assaulted Shirvan. Shahruh and his commander offered resistance to Safavids within several months. Note that in the reviewed period Shirvanshah's treasure was also kept in the fortress. During the Safavi - Ottoman war, Ottomans succeeded in capturing Bugurt gala and turning it into their strong point. Till the end of the 17 century, the fortress was used for defense purposes.

Səfəvilik təriqəti XIV əsrin əvvəllərində Şeyx Səfiəddin Ərdəbili tərəfindən qurulmuş, sührəverlilik-əbhərilik-zahidilik xəttinin təsəvvüfi- fəlsəfi baxışları əsasında formalaşmışdır. Hülakü xanları və Əmir Teymur bu təriqətin şeyxləri ilə dost münasibətdə olmuş, onların irşad fəaliyyətlərinə şərait yaratmışdır. Lakin, səfəvilik Şeyx Cüneydin dövrün siyasi proseslərinə fəal müdaxiləsindən sonra parçalanmışdır. Təriqətin bir qolu olan qızılbaşlıq ideologiyasının tərəfdarları nəticədə Azərbaycan Səfəvilər dövlətini (1501-1736) qurdular. Siyasətə qoşulmayan səfəvilər isə bayramilik adı ilə irşad fəaliyyətlərini davam etdirdilər.

1500-cü ilin payızında Səfəvi şahı I İsmayıl öz qoşunu ilə Şamaxını ələ keçirdi. Şirvanşah Fərrux Yasar Cabanı adlı yerdə öldürüldü. Onun oğlu Şirvan qoşunlarının qalıqları ilə geri çəkilərək Gülüstan qalasında gizləndi.

1538-ci ildə Səfəvi şahı I Təhmasibin dövründə Şirvanşahlar dövlətinin müstəqilliyinə son qoyuldu. Şamaxı yeni inzibati ərazi bölgüsünün - Şirvan bəylərbəyliyi mərkəzinə çevrildi. Şirvan bəylərbəyi Abdulla xan Ustacılı

dövründə Şirvan yenidən xarici tacirlərin alış-veriş üçün gəldiyi iri ticarət mərkəzinə çevrildi.

XVI əsrin sonlarında Osmanlılar Lələ paşanın rəhbərliyi ilə Şirvanı ələ keçirdilər. Özdəmiroğlu Osman paşa Şirvanın hakimi təyin olundu. Osman paşadan sonra növbə ilə Həsən paşa, Mahmud paşa və Əhməd paşa Şirvanı idarə etmişlər.

1607-ci ildə Səfəvi şahı I Abbas Şirvanı ələ keçirdikdən sonra buranı qızılbaş bəylərbəyləri idarə etmişlər. Nadir şah qədər Şirvanda Zülfiqar xan, Yusif xan, Ərəb xan, Fərəcxan, Mehralı xan kimi qızılbaş sərkərdələri bəylərbəyi olmuşlar.

1734-cü ildə Nadir xan Əfşar Şamaxını ələ keçirdi. O, Şamaxını yer üzündən silmək istəyirdi. Odur ki, şəhəri bütünlüklə dağıtdı. Şamaxıdan bir qədər cənubda, düzdə yerləşən Ağsu kəndində yeni qala tikdirərək bütün əhalini ora köçürdü.

Tarikat of Safaviya was created earlier 14 century by Sheikh Safi-addin Iskhak Ardebili and based on mythical and philosophical teachings of Suhreverdiya, Abkhariya, Zahidiya. Hulaguid khans and EmirTeymur maintained friendly relations with Sheiks of the order and created favorable conditions for their activity; however, after interference of Sheikh Junaid into political processes, the order split. One part of Tarikat under the influence of Gyzylbash ideology created the Azerbaijani state of Safavids (1501-1736); another part adopted a new name of Bayramilik and did not interfere into politics to keep on its propaganda activity. in autumn 1500 the Safavid shah Ismail I and his troops captured Shamakhi.

Abdulla xan Ustaxi ingilis səyyahı Antonio Cenkinsonu qəbul edir.
Rəssamı – Qəytay Sadiqzadə.
Müli Azərbaycan Tarixi Muzeyi
Abdulla xan Ustaxi receives the English traveller Antonio Jenkinson.
Painter – Qeytəy Sadiqzadəh.
The National Museum of History of Azerbaijan.

Özdəmiroğlu Osman paşa Şamaxı qalasında. Asafinin "Şücaatnəmə" əsərindən.

Özdəmiroğlu Osman paşa in Shamakhi Castle. From "Shujaat-nəmə" by Asafi.

Shirvanshah Farrukh Yasar was killed in Jabani and his son had a narrow escape and hid himself in Gulustan fortress together with the remainders of his troops.

At the time of the reign of Tahmasib I Safavid in 1538 an end was put to the power of the Shirvanshahs. After it Shamakhi became the center of the newly - established self-reliant "Shirvan beylerbeyi" (beyler-beylik - province). At the time of the beylerbeyi Abdulla khan Ustajli foreign commercial links were redeveloped and expanded.

In the end of the 16th century the Ottoman soldier Lala Pasha seized Shirvan and Ozdemiroglu Osman pasha was designated the ruler over it. Next to Osman pasha, Hasan pasha, Mahmud pasha. Ahma pasha in succession reigned over Shirvan.

In 1607 Shah Abbas I invaded Shirvan and since that time on Shirvan began to be ruled over by the Gyzylbash beylerbeks. Up to Nadir shah out of the Gyzylbash beylerbeks Zulfigar khan, Yusif khan, Arab khan, Faraj khan, Mehrali khan and others were beylerbeks of Shirvan-

In 1734 Nadir khan Afshar with his army captured Shamakhi and wiped it off the world map by levelling the entire town to the ground. Th^ survived residents were forcibly moved to Agsu village that was situa' not far from Shamakhi.

Adam Oleari Şamaxıda. <...> [Şamaxıda 1637-ci il] fevralın 5-də mən bizim bir neçə adamla birlikdə bazarın yaxınlığında yerləşən, quruluşca çox yaxşı tikilmiş və hansısa fəlsəfə məktəbinə (Philosophish Collegium) bənəzəyən, çoxlu giriş və hücrəsi olan bir [binanın] həyətindən keçdik. Burada əllərində kitab tutmuş bir çox gəzişən və ya oturmuş yaşlı və azyaşlı adamları gördükdə buranın nə olduğunu soruşub öyrəndik ki, bu mədrəsədir (Madresa) yəni Gimnaziya və ya Akademiyadır...

<...> Binaya tamaşa edərkən, bizi buradakı açıq otaqlardan birində dərs keçən bir nəfər yanına çağırdı. Onlar bu adamı müdərriş, yəni professor və ya müəllim - deyə çağırırdılar. O, əlimdəki ... qamış çubuğu görüb onu məndən istədi. Çubuğun üstündə ərəb hərifləri ilə onların, demək olar, həmişə işlətdikləri, "bismillah rəhman rəhim" kəlmələri yazılmışdı. O, çubuğu diqqətlə nəzərdən keçirdi və özünə götürmək istədi. Dedi ki, sabah mənə bundan daha yaxşısını gətirəcək. Mən çubuğu ona vermək istəmədikdə, o, həmin yazıdan "ALLAH" sözünü tərtəmiz yondu, yonqarı isə bir-bir yığıb kağızın arasına bükdü və dedi: hər yerə toxunan çubuğun üstündə ALLAHIN adını gəzdirmək olmaz!

<...> Ertəsi gün yenə Mədrəsəyə getdim, 8 dyüm böyüklüyündə səma qlobusunu özümlə götürüb başqa bir sinifə yollandım, çox mehribanlıqla qarşılandım. Orada professorlar (Maderis) sevinc içində təəcübləndilər ki, biz almanlarda astronomiya biliklərinə hörmətlə yanaşırlar və indi gördükləri qlobusdan onlarda da var. Çünki onlar da astrolyabiyanın istifadə yollarını bilir və bunu öz şagirdlərinə də

öyrədirlər. Onlar mənim qlobusumu əllərinə alıb onun üstündəki işarələr üzrə bir-birinin ardınca bütün ulduzları, xüsusilə 12 zodiakı taparaq ərəbcə onların adlarını söylədilər... Elə həmin günlərdə mən başqa bir yerə - yaşadığım mehmanxananın yaxınlığında olan bir məscidə getdim ki, gördüm onlar öz cavanlarını və uşaqlarını necə və hansı üsulla oxudurlar. Uşaqlar divarların dibi ilə dövrə vurub oturmuşdular. Molla isə bir neçə yaşlı adamla ortalıqda geniş bir yerdə əyləşmişdi. Sonuncular məni görün kimi çağıraraq yanlarında əyləşdirdilər. Molla gözəl hərfələrlə yazılmış Quranı əlində tutmuşdu. Orada həm də Mүнәccim Xəlil adlı 65 yaşlı qoca, hicazlı bir ərəb astronom da vardı. O, bəzi şagirdlərə ərəb dilində Evklidi öyrədirdi. Mən içərisindəki təsvirlərə görə bu əsəri tanıdıqda və hələ kifayət qədər öyrənmədiyim yerli dildə bəzi qeydlərimi bildirdikdə, bu, qocanın çox xoşuna gəldi; qoltuğundan çox da böyük olmayan mis üstürlabını çıxarıb məndən soruşdu: "Bu alət barəsində anlayışın varmı?" Mən onun bəzi hissələrini izah edərək söylədim ki, belə bir şey məndə də var. Qocə çox xahiş etdi ki, mən öz üstürlabımı ona göstərim. Evə gedib üstürlabımı və qlobusumu gətirdim. Hamı bunlara baxıb xeyli heyrtləndi. Onlar bu üstürlabı mənim özümün düzəltdiyimi bildikdə, qoca mүнәccim xahiş etdi ki, mən bütün bu işi necə yaxşı və düzgün kəsib düzəltməyimi ona göstərim; çünki onların üstürlabının dairəvi cizgiləri və dərəcələri əl ilə xeyli qaba qoyulmuşdu. Mən ona dərəcələri göstərən cizgiləri tez və incə oymağın, dərəcələrə bölməyin bəzi üsullarını öyrətdikdə, qoca mənə necə razılıq edəcəyini bilmədi. O tez-tez mehmanxanaya gəlib mənə

baş çəkirdi. Bir dəfə yanıma gəldikdə, süfrəyə bükülüb meyvə və hazırladığı bütün xörəkləri də gətirdirdi; beləliklə, otağında əməlli-başlı bir qonaqlıq düzəltdi. Qoca mүнәccim təkidlə bir neçə dəfə məni qonaq apardı. Ancaq o, arzu edirdi ki, mən tezliklə onun dilini öyrənəm və ya o mənimkini öyrənsin ki, bir-birimizi yaxşı anlaya bilək...Özünün bu cür hazırlıqlı olması nəticəsində o, demək olar ki, bütün Asiyadakı yerlərin hamısının uzunluq və en dairələrini mənə dedi; həmçinin kağız üzərində çəkdiyi bir neçə parçadan ibarət coğrafi xəritəni göstərdi; bu məlumatları qismən öz müşahidələrim əsasında yoxladıqda tamamilə düzgün olduğunu yəqin etdim.

Adam Olearius in Shamakhi. On February 5, 1637, together with several men I came up to the courtyard of a building near bazaar which had numerous entrances and rooms and bore a resemblance to Philosophical Collegium. We saw scores of people, young and elderly who with books in their hands, were sitting or

walking up and down; we were told that it was medrese, i. e. gymnasium or academy...

When reviewing the building, one of the teachers called us. Pupils titled him as "mudarris", i.e. professor or teacher. He saw a cane in my hands and asked me to give it to him as saying that tomorrow he would bring the better one. He scraped a word "ALLAH" off the cane and warned: one ought not to bear a name of ALLAH on the cane that touches everything!

Next day I came to the medrese again with a 8-inch celestial globe in my hands. This time I visited another classroom which welcomed me heartily. Maderis (professors) were amazed to learn that we, Germans, treated astronomical knowledge so respectfully, however, they returned to have such a globe either as saying they were capable of handling the astrolabe, and taught their pupils to handle it properly.

They took my globe and named all the stars on it, particularly 12 signs of the zodiac, in Arabic...

One of these days I happened upon a mosque near a place I stayed. I meant to know how they teach their children and youth and what methods they used. The children were sitting along the walls of the mosque with a mullah in the center and several elderly people around him. The latter invited me to join them. The mullah was holding Koran in his hands. Among them there was 65-year old Munejjim Khalil, Arab astronomer from Hijaz who taught pupils the Euclid's theory in Arabic. When I explained him that I was aware of this theory, he felt very pleased and took out an astronomical instrument as asking: Do you know what is it? -Ito'd him that I had something of this sort too. The old man asked me to show him my instruments. I had to go home and return with the instruments and the globe. All those present were amazed, especially when I said that manufactured them personally. I acquainted him with the whole process to a nicety. The elderly was pleased very much and used to visit me at the inn frequently. One day he paid a visit with a table-cloth full of fruits and viands. Several times he invited me to be a guest of him. He dreamt of learning my language and me of learning his in order to understand each other better...He was so kind that outlined a geographical map of many places in Asia indicating their length and scale. When I collated them with my sketches, I made certain that all of them were absolutely correct.

*Xurcan, palaz (kilim) toxmuşlu
Saddle-bag, palaz (kilim)*

*Heybe
Heybe (national bag)*

*Səfər çayniki, mis
Journey tea-pot, copper*

*Çivi
Səki*

*At halları və nal
məxləri, dəmir.
Dəmirçi*

*Nails of horse-
shoes and horse-
shoe, iron.
Dəmirçi*

*At baxövü, dəmir
Horse fetters, iron*

*Səmiş, mis
Səmiş, copper*

Āḡac
Plough

Gavahn
Plough

Nehra
Churn

Kişi geyimi
Manekenin üzerinde:
deri papaq,
atlas şalvar və köynək,
qurşaq (cecim).

Manekenin ətrafında:
gümüş kəmərlər,
çarıq,
mütəkka.

Men garments
On the mannequin:
Fur cap,
atlas trousers and shirt,
walst-band (jejm).

Around the mannequin:
Silver belt,
bast sandel (charig),
cushion (mutakka).

Şamaxı mədrəsəsi. Hacı Ağa Ələsgər Kərbəlayi Ağa Səfəroğlu 1740-cı ildə Şamaxı şəhərində "Şirvan mədrəsəsinin tarixi" əsərini yazmışdır. Hacı Ağa Ələsgər özü 8 il bu mədrəsədə oxumuş, 5 il xəlifəlik (müəllim köməkçisi) və 20 ilə yaxın müəllimlik etmişdir.

Şamaxı mədrəsəsi 1312-ci ildə Şeyx Əbu Talib Zakirşahın təşəbbüsü və pulu ilə tikilmiş, 2 kiçik binadan ibarət olmuşdur. 1718-ci ildə vəqf pulu hesabına mədrəsə üçün 2 korpusdan ibarət yeni bina tikilir. Birinci binada tələbələrin yaşaması üçün 1, 2 və 4 nəfərlik 156 hücrə (otaq), ikinci binada 64 tədris otağı olmuşdur. Mədrəsənin geniş həyəti, bağı, bulağı, çarhovuzu, kiçik məscidi, vəqf torpağı vardı. Mədrəsənin öz rəsədxanası və əczəxanası, dövrünə görə zəngin kitabxanası olmuşdur. Firdovsi, Cami, Nizami, Xaqani, Sədi, Hafiz, Dəhləvi, Nəvai, Füzuli və başqalarının əsərlərindən ibarət kitabların sayı 8567 cilddən ibarət olub. Tələbələr ayrı-ayrı adamlarda olan kitabların üzünü köçürüb kitabxanaya verirlər.

Mədrəsədə ərəb, fars və türk dilləri, fizika, astronomiya, məntiq, fəlsəfə, tarix, ədəbiyyat, cəbr, təbabət, poetika və ilahiyyat tədris edilmişdir. Şamaxı mədrəsəsində müxtəlif dövrlərdə Kəmaləddin Şirvani, Nitqi, Nizaməddin Amiri, Abdullah əfəndi Qüdsi, Sultan Mahmud Bəlxli, Hacı Məhəmməd Təbrizi, Malik ibn Süleyman və zamanəsinin başqa görkəmli alim və şairləri dərs demişlər. Mədrəsədə təhsil onillik olub. Lakin 8, 14-15

ilə bitirənlər də olub. Hər sinifdə 15-20 tələbə oxuyub. Mədrəsədə 180-200 tələbə olub. Mədrəsəni bitirənlərdən hər il 2-3 nəfəri Şam, Bağdad, Dəməşq, Kərbəla, Nəcəf, Tehran, Qahirə, İstanbul, Buxara və digər şəhərlərə gedib, təhsillərini davam etdirib. Şamaxı mədrəsəsinin bitirənlərin səsi Bakı, İrəvan, Tiflis, İstanbul, Ərzurum, Kabil, Bəlx, Qəznə, Təbriz, Tehran, Məşhəd, Səmərqənd, Buxara, Həştərxan, Teymurxan şura, Dərbənd şəhərlərindən gəlib, Şamaxıya gələn bütün alim və yazıçılar mədrəsəyə baş çəkməyi özlərinə borc biliblər. Bu görüşlərdə tələbələr də iştirak ediblər. Mədrəsədə dərslər ilboyu keçilib, dərslər səhər tezdən başlanıb, günorta yeməyinə kimi davam edib. Yeməkdən sonra yenə də axşam yeməyinə qədər dərs keçilib. Mədrəsədə təhsil pullu olub. Hər bir tələbə ildə 50 dinar təhsil haqqı verib. Bundan başqa bayramlarda da müxtəlif hədiyyələr götürülüb.

Əbdurrahman Caminin "Kafiyə Şərhi" əsərinin ilk səhifəsi. Bu əsər Şamaxı mədrəsələrində ərəb grammatikasının öyrənilməsində sonuncu sayılırdı.

First page of "Kafiyə Sherhi" by Abdurrahman Jami. This book was counted end of learning Arabic grammar in Shamakhi madrasas.

Tələbələrin əksəriyyəti subay olub. Onlar yeməyi özləri hazırlayıblar. Tələbələrin bir qismi şəhərdə, çoxusu isə mədrəsədəki hücrələrdə yaşayıb. Onların əksəriyyəti şeir yazıb, tez-tez bir-birilə deyişib.

Əsərin yazıldığı 1740-cı ildə mədrəsədə 26 müəllim və 14 xəlifə çalışıb. Hacı Ağa Ələsgər tələbələrin dərslə hazırlaşması, imtahan verməsi, özünəxidmət işləri, şəhərin xeyir və şər işlərində iştirakı barədə maraqlı məlumat verir. Əsərdə 1730-1740-cı illər arasında mədrəsədə ayrı-ayrı fənləri kimlərin tədris etdiyi, tədris üsulları, dərslər kitabları və sair barədə qeydlər vardır.

Shamakhi medrese. Haji Aga Alesker Kerbalai Aga Safar ogly wrote his work "The History of Shirvan Medrese" in Shamakhi, 1740. It should be noted that Haji Aga Alesker attended this medrese for 8 years; worked as assistant teacher for 5 years and teacher for 20 years.

It would be appropriate to note that Shamakhi medrese was initiated and sponsored by Sheikh Abu Talyb Zakirshah in 1312 and consisted of two small buildings only. In 1718, at the expense of vakf funds, two new buildings were attached to the medrese. The first building was designed for students' lodging with 156 rooms (for 1, 2 and 4 persons); the second building consisted of 64 school rooms. The medrese disposed of spacious courtyard, garden, spring, pool, small mosque and vakf land plot. Also, the medrese had its own observatory and pharmacy; large library. The number of books which included works by Firdowsi, Jami, Nizami, Khagani, Saadi, Khafiz, Dehlevi, Navoi, Fizuli, etc. comprised 8,567. Of interest is the fact that students recopied texts of books owned by different people and delivered them to the library.

The medrese taught Arabic, Persian and Turkic languages; astronomy, logic, philosophy, history, literature, algebra, medicine, poetics and theology. Teachers of the medrese in different periods were Kamaladdin Shirvani, Nitqi, Nizameddin Amiri, Abdullah Efendi Qudsi, Sultan Mahmud Balkhi, Haji Mohammad Tabrizi, Malik ibn Suleyman and other prominent scholars and poets of the epoch. The teaching period was 10, sometimes 8, 14-15 years. Each class included 15-20 pupils with total of 180-200. Note that 2-3 out of medrese graduates went to Sham, Baghdad, Damascus, Kerbela, Najaf, Teheran, Cairo, Istanbul, Bukhara and other towns to improve their education. The towns of Baku, Irevan, Tiflis, Istanbul, Erzurum, Kabul, Balkh, Qazne, Tabriz, Teheran, Meshed, Samarqand, Bukhara, Astrakhan, Teymurkhanshura, Derbend,, etc. rang with fame of the graduates from the Shamakhi medrese. All scholars and writers visiting Shamakhi considered it necessary to come to the medrese. The students took part in these meetings as well. Note that the curriculum of the medrese was all-the-year round; lessons started early in the morning to last till afternoon snack. Then students went on their studies till supper. The teaching was on paid-basis. Each student paid 50 dinars a year. Majority of students was unmarried; cooked

independently; a part of students lived in the town; others in medrese rooms; scores of them wrote poetry.

In 1740, there were 26 teachers and 14 assistant teachers at the medrese. "The History of Shirvan Medrese" by Haji Aga Alesker provides interesting information about students' preparation for lessons, their everyday life and participation in resolving town's problems. Also, the work details about some subjects being taught at the medrese in 1730-40s; teachers, methods of teaching, textbooks used, etc.

*Ferman Hicri 1234-cü (1818-ci il) ilə aid sənəd. Üzərində as-Sardar yazılıb.
A firman (decree), Həqirə 1234 (1818). An inscription as-Sardar engraved*

*XVIII-XIX əsrlərə aid Şamaxıda kəsilmiş
tovuzqusu təsvirli mis fulus.
A copper fulus minted in Shamakhi,
18-19 centuries*

*Səfəvi şahı Hüseynin adına hicri 1134-cü ildə
(1722-ci il) İsfahanda kəsilmiş gümüş
abbasi
A silver Abbasi minted in Isfahan in honor of
Safavi Shah Huseyn, Həqirə 1134 (1722)*

*İrevanda kəsilmiş qalp gümüş abbasi
A silver Abbasi minted in İrevan*

*Çar Rusiyasında 1799-cu ildə kəsilmiş pul
A Coins minted in Tsarist Russia, 1799*

*Grif Valerian Zolotovun Ağsu şəhəri ətrafındakı Şirvan sultanı ilə görüşməsi. 1795-ci il.
Meeting Graf Valerian Zolotov with Khan of Shirvan near Agsu. 1795 year.*

ÇƏRTMƏ MÜQAVİLƏSİ

Qadir (Qüdrətli) Allahın adı ilə

Biz, Şirvanlı Mustafa xan və Əlahəzrət Böyük İmperator Aleksandr Pavloviçin mənə verdiyi səlahiyyətlərə əsaslanaraq Ümumrusiya ordusunun generalı, piyada qoşunlar üzrə Qafqaz müfəttişliyinin inspektoru, Gürcüstanın baş komandanı, Həştərxan və Qafqazın hərbi qubernatoru, Xəzər hərbi donanmasının komandanı və Aleksandr Nevski, müqəddəs knyaz Vladimirin birinci dərəcəli böyük xaç, din şəhidi və müzəffər Georginin üçüncü dərəcəli ordenləri ilə təltif olunmuş knyaz Pavel Sisianov, Allahın yardımıyla Şirvanlı Mustafa xanın öz ailəsi, nəsli və malik olduğu ərazilərlə Rusiya imperiyasının və hal-hazırda xoşbəxtliklə hökmranlıq edən (çarlıq edən) böyük Hökmdar imperator Aleksandr Pavloviç və onun varislərinin həmişəlik təbəəliyinə keçməsi ilə bağlı aşağıdakı maddələr (artikullar) üzrə bağladığ, qərara aldıq, qərara aldıq və imzaladıq:

Maddə bir. Mən, Şirvanlı Mustafa xan öz adımdan, nəslimin və varislərimin adından həmişəlik İrannın və ya digər dövlətin hər hansı bir vassallığı və asılılığından tənənəli surətdə imtina edirəm və bütün dünya qarşısında bildirim ki, özümün və varislərimin üzərində Rusiyanın böyük hökmdarı Əlahəzrət İmperatorun və onun varislərinin ali hakimiyyətindən başqa hakimiyyət tanımıram, bu taxt-taca sədaqətimi vəd edirəm və bununla bağlı adətə uyğun olaraq müqəddəs Qurana and içməliyəm.

Maddə iki. Zat-aliləri tərəfindən səmimi sədaqət andını qəbul edərək Əlahəzrət imperator eyni zamanda özünün və varislərinin adından söz verir və arxayın

edir ki, onların mərhəməti və şəfqəti zat-aliləri Şirvanlı Mustafa xan və onun varislərinin üzərindən əksik olmayacaq (ayrılmayacaq). Bunun sübutu olaraq Əlahəzrət imperator zat-alilərinin və onun varislərinin hal-hazırkı malikanələrinin bütövlüyünü saxlayacağına dair zəmanət verir.

Maddə üç. Şirvanlı Mustafa xanın özünün və varislərinin üzərində Rusiya İmperatorlarının ali və vahid hakimiyyətini səmimi qəbul etməsinə mükafat olaraq qərara alınır ki, adı çəkilən xan və ondan sonra əgər övladı olmasa, hər hansı bir qardaşı Əlahəzrət imperator tərəfindən xanlığa təyin olunmalıdır. Xanlıq Gürcüstandakı baş komandan vasitəsilə təntənəli mərasimlə təsdiq olunmalıdır. Belə ki, dövlət möhürü ilə təsdiq olunmuş fərman verildikdən sonra yeni xan Rusiya imperiyasının təbəəliyinə sədaqəti və Rusiya İmperatorlarının özünün və varislərinin üzərində ali və vahid hakimiyyətini təsdiq etməsi ilə bağlı təntənəli andiçmə mərasimi təşkil etməlidir. Andiçmənin forması bu müqaviləyə əlavə edilir. Ona görə ki, hal-hazırda hakim olan Şirvanlı Mustafa xan sözügedən mərasimi (yəni andı) Gürcüstanın baş komandanının iştirakı ilə yerinə yetirsin.

Maddə dörd. Mən, Şirvanlı Mustafa xan niyyətimin Rusiya İmperiyasının təbəəliyində olmasına və Rusiya imperiyasının tək və ali hakimiyyətini etiraf edərək və buna sübut olaraq söz verirəm ki, Gürcüstanın ali baş komandanı tərəfindən əvvəlcədən razılıq almadan ətraf hakimlərlə əlaqə yaratmayacam. Əgər onlardan elçi gəlsə və ya məktub göndərsə, özündə az və ya çox əhəmiyyət daşısa belə, Gürcüstandakı baş komandana göndərəcəm və ondan icazə gözləyəcəm. Rusiya imperiyasına düşmən olan tərəflərdən isə, yəni Arazın o tayından istər sərdar Baba xan (İran şahı), istər xan və ya hər hansı digər şəxslər tərəfindən göndərilən məktubu, həmçinin elçiləri qəbul etməmək: əgər gəlsələr belə məktubları açmadan elçilərin özü ilə Nuxanın Ərəş qalasında yerləşən rus qoşunlarının komandanına göndərmək. Əgər sübut olunsa ki, mən bunun əksini edirəm onda çox ciddi cəzaya (tənbeh) məruz qalmalıyam.

Maddə beş. Əlahəzrət İmperator Şirvanlı Mustafa xanın malikanələrinin üzərində ali və vahid hakimiyyətə malik olduğunu qəbul edərək öz adından və varislərinin adından: 1) Rusiya İmperiyasında yaşayan digər əhəlidən fərqli qoymadan bu ərazilərin əhəlisini sadıq təbəə saymaq. 2) Zati-aliləri Mustafa xanı və onun varislərini davamlı olaraq (həmişəlik) Şirvan xanları olaraq (xanlığında) saxlamaq. 3) Daxili hakimiyyəti, məhkəmə işlərini, eyni zamanda malikanələrindən əldə olunan gəlirləri Zati-alilərinin öhdəliyinə buraxmaq. 4) Salyan ərazisini Zati-alilərinin həmişəlik malikanəsi olaraq saxlamaq, çünki bu müqavilə imzalanan zaman bu ərazi onun malikanələri içərisində idi, və həmçinin lazım gəldikdə Şirvan xanlığını düşmənlərindən qorumaq.

Maddə altı. Mən, Şirvanlı Mustafa xan öhdəmə götürürəm:

1) Əsl Qarabağ ailələrini Qarabağlı İbrahim-xana qaytarmaq, ancaq vaxtilə Şirvan təbəələri olmuş, Qarabağa köçmüş sonra yenidən Şirvanda məskunlaşanlar istisna olmaqla. 2) Qarabağlı İbrahim-xana Cavad ərazisini güzəştə

getmək, əgər sözügedən ərazinin mənsubluğu aydın və dəqiq olaraq sübut olunarsa. 3) Həştərxandan Gürcüstana istiqamətlənən və Şirvan ərazisindən keçən karvanların təhlükəsizliyini təmin etmək və onların göndərilməsi üçün özünə sadiq məmur və atlar vermək. 4) Əgər hökumət Kür çayının mənsəbində və həmçinin Cavadda hər hansı bir istehkam tikmək qərarına gəlsə Gürcüstanın baş komandanı tərəfindən təyin olunmuş qiymətlərə uyğun işçilər təşkil etmək.

Maddə yeddi. Əlahəzrət İmperator Şirvanlı Mustafa xana iltifatı və mərhəmətinin əlaməti olaraq onu və varislərini Rusiya imperiyasının gerbi təsvir olunmuş bayraq ilə mükafatlandırır. Bu nişan xanın yanında Əlahəzrətin ona verdiyi xanlıq hakimiyyətinin rəmzi kimi qalmalı və müharibə zamanı ancaq onun özünün üzərində ucalmalıdır.

Maddə səkkiz. Mən, Şirvanlı Mustafa xan özümün həmişəki gəlirlərimi istifadə etməyi Əlahəzrətdən icazəsini alaraq, Əlahəzrət imperatorun Tiflisdə yerləşən xəzinəsinə ildə 8000 çervon məbləğində xərac ödəməyi üzərimə öhdəlik götürürəm. Ödəniləcək məbləğ iki hissədə veriləcək, yəni fevralın 1-də (zil-qədə) bir hissəsi, sentyabrın 1-də (cəmədül-əvvəl) ikinci hissəsi ödəniləcək. Bu müqavilə Əlahəzrət imperator tərəfindən təsdiq olunduqdan sonra məbləğin birinci hissəsi, yəni 4000 çervon ödənilməlidir. Bundan əlavə, sonsuz olduğundan, qardaşlarımdan isə biri kor, digəri ağır xəstə olduğundan Asiya adətində uyğun sədaqətimə zəmanət olaraq Əhməd ağanı, Ağa bəyi, Muxay bəyi və İsmayıl bəyi ilk üç ay ərzində əmanət olaraq verirəm. Bu müddət bitdikdə yuxarıda qeyd edilən 4 nəfərin yerində növbəti üç aylığına böyük bəylərin övladlarından biri və məhz növbə ilə Şıxəli bəy. Ömər sultan və Mustafa bəy olmalıdır.

Maddə doqquz. Əlahəzrət imperator mərhəmət göstərərək zati-alilərinin sədaqətinə zəmanət olaraq Tiflisdə qalacaq bəylərin 4 övladının hər birini gündəlik 10 manat gümüş rus pulu dəyərində məvacib ilə təmin edir.

Maddə on. Bu müqavilə əbədi olaraq imzalanır və gələcəkdə də heç bir dəyişiklikliyə məruz qalmamalıdır.

Maddə on bir. Bu müqaviləni təsdiqləyən dövlət möhürü ilə təsdiqlənmiş Əlahəzrət imperatorun fərmanı müqavilə imzalandıqdan sonra 6 ay ərzində çatdırılmalıdır. Şirvan hakimliyinin düşərgəsində, Çərtmə dağında 25 dekabr 1805-ci ildə (hicri təqvimə ilə 1220-ci il) müqavilənin bu maddələri imzalandı və möhürlərlə təsdiqləndi. Müqavilənin əslində hər bir maddənin altında Mustafa xanın şəxsi möhürü vurulmuşdur. Sədaqət andına Şirvan əfəndisi Yəhya gətirmişdi və onun möhürü vurulmuşdu.

CHARTMA TREATY

In the Name of Allah Almighty

We, Shirvan resident Mustafa-khan, following powers conferred to me by His Majesty Grand Emperor Alexander Pavlovich, and Prince Pavel Tsitsianov, General of the Russian Army, inspector of the Caucasian infantry service, Commander-in-Chief of Georgia, military governor of Astrakhan and the Caucasus, commander of the Caspian navy and holder of Alexander Nevskiy. Big Cross of St. Duke Vladimir of the first degree and Order of St. George, have agreed, decided and signed the Articles below that Shirvan resident Mustafa-khan, his family, descendants and the territory he owns become subordinate in perpetual tenure to the Great Emperor Alexander Pavlovich and his heirs-at-law as follows:

Article 1.I. Shirvan resident Mustafa-khan, on my, family and heirs-at-law behalf, decline solemnly from any vassalage and dependence from Iran and declare before the whole world that I recognize but the supreme power of the Grand Emperor of Russia and his heirs-at-law, and promise loyalty to the Throne and in accordance with traditions I thereby swear on Holy Koran.

Article 2. Accepting this swear, His Imperial Majesty pledges his word on his and heirs-at-law behalf to assure that he shall not estrange himself from Shirvan

resident Mustafa-khan and his heirs-at-law. In confirmation, His Imperial Majesty shall secure inviolability of his Excellency, heirs-at-law and property.

Article 3. In considering a sincere willingness of Shirvan resident Mustafa-khan and his heirs-at-law to accept the supreme and incontestable power of the Russian Emperor, the khan above and, if no heir-at-law is available - his brother or any shall be appointed khan of the khanate. The right to the khanate shall be confirmed solemnly through the mediation of the chief command in Georgia. Following a delivery of the sealed decree, the newly appointed khan shall swear allegiance to the Russian Empire and recognize the supreme power of the Russian Emperor and his heirs-at-law and hold a solemn ceremony of oath. A format of the swearing is attached to the agreement. At present, the current ruler Mustafa-khan shall carry on the swearing ceremony with the participation of the chief command in Georgia.

Article 4.1. Shirvan resident Mustafa-khan, recognizing the subordination to the Russian Empire and the supreme power of the Russian Empire, acknowledge that I shall not establish ties with neighboring rulers without consent of the chief command in Georgia. Should these rulers send an envoy or a letter with a proposal, I would send these to the chief command in Georgia pending an appropriate permission. Nor shall I receive an envoy or a letter from a party hostile to the Russian Empire, for instance, beyond the river Arax from Baba-khan (Shah of Iran), other hostile parties. Should a letter of this type come, I would send it unopened together with an envoy to the headquarters of the Russian troops at the fortress of Arash in Nuha. Should I violate this order, I would be punished seriously (penalty).

Article 5. Recognizing the supreme and incontestable power of the Emperor over the Shirvan resident Mustafa-khan's possessions, on my and heirs-at-law behalf:

1 .regard other population of the area as loyal subjects of the Russian Empire;

2.regard his Excellency Mustafa-khan and his heirs-at-law as eternal khans of the Shirvan khanate;

3.invest his Excellency with powers to independently manage domestic power, legal affairs, use incomes obtained from property and possessions;

4.regard the Salyan territory as eternal possessions of his Excellency, for at the date of signing of the agreement this territory is under his private jurisdiction; defend the Shirvan khanate against external enemies.

Article 6.1. Shirvan resident Mustafa-khan assume the responsibility for:

1.returning indigenous Qarabakh families, once Shirvan loyal subjects, to Qarabakh resident Ibrahim-khan, except for those moving to Qarabakh and then settling down in Shirvan;

2.conceding the Javad area to Qarabakh resident Ibrahim-khan, if the belonging of the area is apparent and unquestionable;

3.ensuring the safety of caravans that move from Astrakhan to Georgia via the territory of Shirvan;

4.Should the government decide on constructing any fortifications at the mouth of the river Kura, as well as at the Javad area, the labor force would recruited to comply with the established prices.

Article 7. His Imperial Majesty will award the Shirvan resident Mustafakhan with a banner and an emblem of the Russian Empire as a sign of mercy and good graces. This token shall be kept by the khan as symbol of the khan's power.

Article 8.I. Shirvan resident Mustafa-khan, with the permission of His Majesty Emperor, shall commit myself to deposit a sum in the amount of 8,000 tchervonets into the Russian treasury in Tiflis. This sum will be divided into two parts: the first part will be deposited on February 1 (zil-qada); the second - on September 1 (jamadul-awal). After the approval of this agreement by His Imperial Majesty the first part, i.e. 4,000 tchervonets shall be deposited. Besides, in considering that I have no children, just two brothers - blind one and another bedridden, it is Ahmad aga, Aga bey, Mukhay-bey and Ismail-bey who will act a guarantors within the first three months. Upon expiry of this term, these 4 guarantors will be substituted for the next three months for children of senior beks, viz., Shikhali-bey, Omar-sultan and Mustafa-bey to act as guarantors.

Article 9. As a sign of mercy, His Imperial Majesty will pay 10 Russian silver rubles per each of 4 guarantors for the period of their stay in Tiflis.

Article 10. The agreement is signed for ever and no amendments shall be made henceforth.

Article 11. The agreement is stamped with the state seal.

These Articles are signed and sealed at the Shirvan khanate camp, Mt. Chartma, on December 25, 1805 (1220 Hegira).

Each Article of the agreement is stamped with a personal seal of Mustafakhan. Allegiance is sworn by Shirvan effendi Yahya and stamped with his seal.

Şirvan mahalları. 1820-ci ildə xanlıq ləğv edilərkən Şirvanın 17 mahalı vardı. Mahalları xan talağı (fərmanı) ilə təyin olunmuş mahal bəyləri (naiblər) idarə edirdilər.

Mahallar kənd və obalardan ibarət idi. Kəndləri və obaları kovxalar və yüzbaşılar idarə edirdilər. Onları kənd və ya oba icması seçirdi. Maaflar xan talağı ilə vergilərdən azad olunmuş rütbəli şəxslər idi. Xan ordusu maafların hesabına gücləndirilirdi. Maaflar döyüş zamanı əsgər, dinc şəraitdə kəndli idi.

Xan xəzinəsinə vergilər hər kəndə və obaya görə müəyyən edilirdi. Məşğuliyyətlərdən asılı olaraq müxtəlif vergilər vardı: pulla ödənilən vergi; mal-qaraya görə vergi; yağ, pendir, palaz və alaçıq vergisi; taxıl vergisi; malcahat (taxılın 1/10 baramanın 1/5-); cütbaşı (hər cütə görə); darğalıq; tağarbaşı (hər tağar

məhsula görə); belbaşı (su arxından istifadə edən hər belə görə); at arpası; bağbaşı (bağlara görə); baramaçan dəzgaha görə vergi; saman, kömür, oduna görə vergi və s.

Xançoban mahalı. Şamaxı, Ağsu, Kürdəmir və İsmayilli rayonlarının ərazisində mövcud olmuşdur. Burada 1821-ci ildə 46 obada (Axtaçı, Garıs, Qaraqoyunlu, Padar, Xəlilli, Kolanı, Məlikçobanlı, Şahsünlü, Ərəbxanədan, Müsküri, Ovculu, Mollalar, Göydəlləkli, Muradlı, Sığırlı, Qurd, Pirhəsənli, İlxiçı, Sarvan, Mustafalı, Binashlı, Çaylı, Qaraməmmədli, Ərəbuşağı, Dəlilər, Çovurqanlı, Adnalı, Bağırılı, Alpout, Əlicanlı, Nəmirli, Sorsor, Eldəlləkli, Xanazad, Şahsultanlı, Müskürlü Molla Qədim, Şıxlı, Axundlu, Çıraqlı, Axtaçı Salyan, Elli-Gözlü, Veysəlli, Mərzili Lələ Əhmədli, Qaraxanlı, Qaravəlli Ağaməmməd) 1492 ailə yaşayırdı. Şirvan xanları Xançoban mahalından çıxdığı üçün bu mahala vergi təyin edilməmişdi. Xançoban mahalının sakinləri maldarlıq və əkinçiliklə məşğul olurdular. Mahalın naibi Məlik Umud idi.

*Yaylaqda xalça toxunması
To weave carpet in the yaylaq*

Qoşun mahalı. Ağsu, Şamaxı və Qobustan rayonlarının ərazisində mövcud olmuşdur. Burada 1821-ci ildə 11 oba (Çuxanlı, Utuqlu, Təkləli, Mənkələxanı, Tuluç, Çilov, Mərzəndigə, Nabur, Ləngəbiz, Qəşəd, Bicov) və 21 kənddə (Çağan, Qalabuğurt, Dilmanlı, Hacımanlı, Xatımanlı, Çarağan, Nüydi, Şərədil, Talis, Ərcıman, Əngəxarən, Zarat,

Cabanı, Sündi, Mədrəsə, Kərkənc, Kələxanı, Meysarı, Keçdiməz, Saqiyan, Qonaqkənd) 1065 ailə yaşayırdı. Qoşun mahalının sakinləri əkinçilik, maldarlıq və bağçılıqla məşğul olurdular. Mahalın naibi Məlik Mahmud idi.

Hovuz mahalı. Ağsu və İsmayilli rayonlarının ərazisində mövcud olmuşdur. Burada 1821-ci ildə 1 oba (Alpout) və 38 kənddə (Basqal, Zərgəran, Tircan, Pirəbülqasım, Keyvəndi, Mücülü, Sərdahar, Zərnavə, Gəndəxanı, Biznan, Kürdivan, Tağlabiyan, Zeyvə, Hinqar, Bilistan, Nüydi, Kəlfərəc, Sulut, Kalva, Sarsura, Kiçitan, Muğanlı, Varna, Qalazeyvə, Göylüç, Şamdalın, Pirqaraçuxa, Bəyliyan, Girdə, Gürcivan, Yenikənd, Nuran, Zərqava, Xasidərə, Şəbiyan, Surxanı, Çiyini, Acidərə) 641 ailə yaşayırdı. Hovuz mahalının sakinləri əkinçilik, bağçılıq, kömürçülük, ipəkçilik, kələğayı toxuculuğu, sərraclıq, çarvədarlıq, ticarət, misgərlik, dəmirçilik, papaqçılıq, dabbaqlıq, əyiricilik, xarratlıq, bənnalıq, boyaqçılıq, həkimliklə məşğul olurdular. Mahalın naibi Mərdan bəy idi.

Qəbiristan mahalı. Qobustan, Şamaxı, Hacıqabul, Göyçay və Ağsu

rayonlarının ərazisindəki obaları əhatə etmişdir. Burada 1821-ci ildə 27 obada (Ərəbqədim, Ərəbbalaoğlan, Şıx Zahirli Çul, Şıx Zahirli Şəkər, Kəlağaylı, Xilə, Təklə Səfi, Yekəxana Talib, Qaracagözlü, Ərəbcəbrəli, Təklə Hacı Məmməd Hüseyin, Cəmcəmli, Kürdəmiç, Ərəbşahverdi, Təklə Mirzəbaba, Mərazəli, Kürkəndi, Qurbançı, Təsin, Yekəxana İbrahim, Həmyə, Xıdırli, Şorbaçı, Siyəzəni, Poladlı, Çaylı, Udulu) 1172 ailə yaşayırdı. Qəbiristan mahalının sakinləri əkinçilik və maldarlıqla məşğul olurdular. Mahalın naibi Məlik Baxış idi.

Muğan mahalı. Sabirabad və Saatlı rayonlarının ərazisində mövcud olmuşdur. Burada 1821-ci ildə 1 istehkam-qala (Qalaqayın) və 44 obada (onların bir hissəsinin adı məlumdur: Bildik, Ulucalı-Xəlfəli, Məmişli, Kürkəndi, Cəngən, Birinci Rəncbərələr, Müridlər, İkinci Rəncbərələr, Qarağlı, Minbaşı, Molla Vaizli, Dəymədağlı, Əli Sultanlı, Şahatlı, Quştan, Məlday, Mustafabəyli, Haşımxaanlı, Potular) 500 ailə yaşayırdı. Muğan mahalının sakinləri əkinçilik, maldarlıq və pambıqçılıqla məşğul olurdular. Mahalın naibi Həsən xan idi.

Navahı mahalı. Hacıqabul rayonu ərazisində mövcud olmuşdur. Burada 1821-ci ildə 3 obada (Muğanlı, Quşçu və Navahı) 128 ailə yaşayırdı. Navahı mahalının sakinləri əkinçilik və maldarlıqla məşğul olurdular.

Həsən mahalı. İsmayılı rayonu ərazisində mövcud olmuşdur. Burada 1821-ci ildə 20 kənddə (Qoşakənd, Tubi, Fətəhli, Yenikənd, Yuxarı İsmayılı, Talıstan, Quş-Yengicə, Diyallı, Cülyan, Dahar, Nügədi, Maçaxı, Dəymədağlı, Müskürlü, Bədəlli, Qaradegin, Vəlibinə, Qazılı, Kirk, Gənzə) 411 ailə yaşayırdı. Həsən mahalının sakinləri əkinçilik, bağçılıq, baramaçılıq, kömürçülüklə məşğul olurdular. Mahalın naibi Hacı Mustafa bəy idi.

Qarasubasar mahalı. Ucar, Zərdab, Ağdaş və Kürdəmir rayonlarının ərazisində mövcud olmuşdur. Burada 1821-ci ildə 10 kənddə (Şilyan, Qarabörklü, Birinci Ləki, İkinci Ləki, Əlvənd, Tilanköyün, Muradxan, Xələc, Zərdab, Çallı) 815 ailə yaşayırdı. Qarasubasar mahalının sakinləri əkinçilik və baramaçılıq, pambıqçılıqla məşğul olurdular. Mahalın naibi Rəhim bəy idi.

Lahic mahalı. İsmayılı rayonu ərazisində mövcud olmuşdur. Burada 1821-ci ildə 6 kənddə (Lahic, Həftəsov, Əhənli, Ximran, Müdri, Dahar) 374 ailə yaşayırdı. Lahic mahalının sakinləri bağçılıq, bostançılıq, ipəkçilik, misgərlik, dəmirçilik, kömürçülük, barıdarlıq, paxırçılıq, bərbərlik, başmaqçılıq, qəssablıq, dəbbaqlıq, papaqçılıq, xarratlıq, bənnalıq, əyiricilik, tüccarlıqla məşğul olurdular. Mahalın naibi Cəfərqulu ağa (Mustafa xanın oğlu) idi.

Qarabağlar mahalı. Göyçay rayonu ərazisində mövcud olmuşdur. Burada 1821-ci ildə 8 kənddə (Yeniərx, Çaracə, Qarabağlar, Kürd, Potu, Rastacı, Şadat, Xoşabad) 102 ailə yaşayırdı. Qarabağlar mahalının sakinləri əkinçilik və baramaçılıqla məşğul olurdular.

Sərdərin mahalı. Ucar, Göyçay, Sabirabad, Kürdəmir və Ağdaş rayonlarının ərazisində mövcud olmuşdur. Burada 1821-ci ildə 9 oba (Muğanlı, Türkman, Müsüslü, Murtı, Xəlilli, Kürd, Şıxlı, Bağırbəyli, Cakirli) və 37 kənddə

(Bərgüşad, Qaracallı, Şıxəmir, Hacalı, Şəkili, Yalmən, Dulusçu çarxı Yenikənd, Qaziyan, Bıdır, Çiyini, Çaxırlı, Əlikəndi, Şıxbəy, Mollahacılı, Qaraxıdır, Danabasan Türkədi, Məlikkəndi və alrı, Kəlbəndə, Qurd, Şaharxı, Ləki, Çərəkə, Bevdəvil, Kürdəşaban, Alxasova, Qulabənd, Çayarxı, Pirkəndi Küçəgədi, Qarabucaq, Şıxənəsir, Alpout, Şəkər, Keşxurd, Ərəb, Ərəb, Bozavand) 1210 ailə yaşayırdı. Sərdərin mahalının sakinləri əkinçilik, maldarlıq, xalçaçılıq, üzümçülük və baramaçılıqla məşğul olurdular. Mahalın naibi Hacı Abdulla bəy idi.

Rudbar mahalı. Sabirabad, Saatlı, Neftçala və Hacıqabul rayonlarının ərazisində mövcud olmuşdur. Burada 1821-ci ildə 19 kənddə (Cavad, Dabbaqlar, Bəlvan, Qaralı, Yenikənd, Qazılı, Əhmədbəyli, Quruzmanlı, Abdulyan, Yenicə, Mustafalı, Axtaçı, Meynimən, Kovratlı, Surra Atamoğlan, Surra Ağabədəl, Surra Məmməd, Surra Abdulla bəy, Əlimədətli) 422 ailə yaşayırdı. Rudbar mahalının sakinləri əkinçilik və baramaçılıqla məşğul olurdular. Mahalın naibi Darğa Məmmədxan idi.

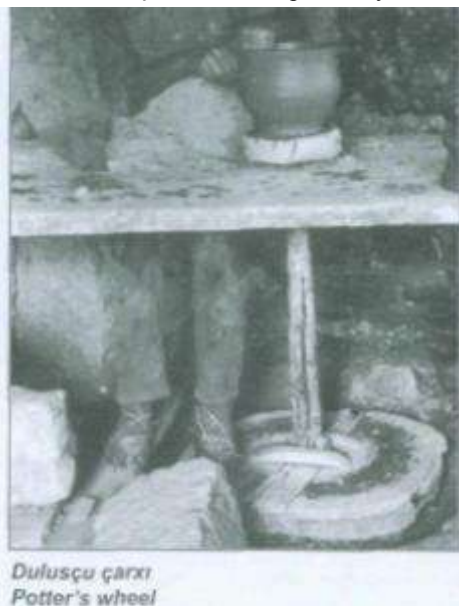
Xazayurd mahalı.

İsmayılı və Göyçay rayonlarının ərazisində mövcud olmuşdur. Burada 1821-ci ildə 2 oba (Haputlu və Şıxlı) və 7 kənddə (Mican, Qalınçaq, Xanağalı, Qalaq, Üştala, Yenikənd, Uruşan) 551 ailə

yaşayırdı. Xazayurd mahalının sakinləri əkinçilik, bağçılıq və baramaçılıq, ipəkçilik, ilə məşğul olurdular. Mahalın naibi Azay Sultan idi.

Elat mahalı. Kürdəmir, Ağsu, Sabirabad, Hacıqabul, Neftçala, Salyan və Şamaxı rayonlarının ərazisindəki kəndlərdə məskunlaşmışlar. Burada 1821-ci ildə 20 obada (Bəyi, Xalac, Ərəbəbdülkərim, Bozavand, Qovlar, Paşalı, Zəngənə, Qaraimanlı, Karrar, Bayat, Pərdili, Xınıslı, Cəyirli, Birinci Ucarlı, İkinci Ucarlı, Üçüncü Ucarlı, Mirikənd, Taliş, Şamlı, Göylər) 1016 ailə yaşayırdı. Elat mahalının sakinləri maldarlıq, əkinçilik və bağçılıqla məşğul olurdular.

Bölükət mahalı. Kürdəmir və Ağsu rayonlarının ərazisində mövcud olmuşdur. Burada 1821-ci ildə 10 kənddə (Ağsu, Kürdəmir, Qarasaqqallı, Nöycü, Cəyli, Külüllü, İsmayılı, Mollaəlioğlu, Şıxməzid, Ağrı) 300 ailə yaşayırdı. Bölükət mahalının sakinləri bağçılıq, üzümçülük, pambıqçılıq, baramaçılıq, çəltikçiliklə

*Dulusçu çarxı
Potter's wheel*

məşğul olurdular. Mahalın naibi Cəfər bəy (Mustafa xanın naziri olan Hacı Hüseyin bəyin qardaşı) idi. Şirvan xan ailəsinin əsas mülkləri bu mahalda yerləşirdi.

Əkərət mahalı. Göyçay, İsmayilli və Saatlı rayonlarının ərazisində ərazisində mövcud olmuşdur. Burada 1821-ci ildə 7 kənddə (İncə, Kürdmaşı, Yekəxana, Qaraməryəmli, Qarabaqqal Qaraman, Saatlı Seyidlər) 160 ailə yaşayırdı. Əkərət mahalının sakinləri əkinçilik, bağçılıq, pambıqçılıq, məşğul olurdular. Mahalın naibi Məlik Kərim idi.

Salyan mahalı. Salyan və Neftçala rayonlarının ərazisində ərazisində mövcud olmuşdur. Bu mahalda 1821-ci ildə Salyan, Seyidan Şahsevən, Əhməd bəyli, Novruzəlibəyli, Məmmədəlibəyli, Qaramanlı, Bayat, Surra, Xocaçobanlı, Arbatan, Qızılağac, Ərəbqardaşbəyli, Gəzəmənarxı, Marışlı, Şilli, Sarvan, Şorsulu-Xilli, Ballica, Beşdəli, Ərdəbilli kəndləri vardı. Salyan mahalının sakinləri əkinçilik, üzümçülük, balıqçılıq, çaparlıq, arabaçılıq, duz istehsalı, ticarət, dəmirçilik, dülgərliklə məşğul olurdular.

Shirvan mahals. Following the disintegration of the khanate in 1820, Shirvan was divided into 17 mahals. Mahals or districts were governed by beks/naibs (governor-generals) appointed under Khan's decree. Mahals consisted of villages and farm-steads. Villages and farm-steads were ruled by foremen, or juzbashi. The latter was elected by a village community. Maafs were persons, exempt from taxes under khan's decree, who meant to strengthen the khan's army. In war-time they acted as soldiers; in peace time they were ordinary peasants.

Taxes being paid to the khan's treasury were lived depending upon a specific village or farm-stead. Depending upon employment type there were different kinds of taxes: in the form of money; from cattle; in the form of butter, cheese, carpet and felt marquee; maljahat (1/10 of grain; 1/5 of cocoon); jutbashi (according to each pair); dargalyg; tagarbashi (according to each shrub); belbashi (according to water consumption per waist); atarpasi; bagbasi (according to band); according to cocoon loom; according to adobe, coal and firewood, etc.

Khanchoban mahalı. It was located on the territories of Shamakhi, Agsu, Kurdamir and Ismailly regions. In 1821, it consisted of 46 farm-steads with 1492 families. These included Ahtachi, Garis, Qaraqoyunlu, Padar, Khalilly, Kolanij, Melikhobanly, Shahsunlu. Arabkanadan, Muskuri. Ovchulu, Mollalar, Geydalakly, Muradly. Sigirli, Qurd, Pirhasanly, İlkhichy, Sarvan. Mustafaly, Binasly, Chaily, Qaramamedly. Arabushagy, Deliler, Chovurqanly. Adnaly, Bagirly, Alpout, Alijanly, Namirly, Sorsor, Eldelleky, Khanazad, Shahsultanly, Muskurly, Molla Qadim, Shikhly, Akhundly, Chiraqly, Veysally, Akhtachi Salyan, Elli-Gezly, Merzili, Qarakhanly. Lala Ahmedly, Qaravelly Agamamed. In considering that Shirvan khans left Khanchoban mahal. no taxes were imposed on

this mahal. Note that residents of Khanchoban mahal were engaged in cattle-raising and arable farming. Melik Umud was naibof this mahal.

Goshun mahaly. It was located on the territories of Agsu, Shamakhi and Gobustan regions. In 1821, it consisted of 11 farm-steads and 21 villages with 1065 families. These included farm-steads Chukhanly, Utuqlu, Teklali, Mankalkhaniy, Tuluch, Chilov, Marzandiga. Nabur, Zangabiz, Gashad, Bijov and villages Chagan, Galabugurt, Dilmanly, Hajimanly, Khatymanly. Charagan, Nuydi, Sharadil, Talysh, Archiman, Angakharan, Zarat, Jabany, Sundi, Madrasa, Karkenj, Kalakhany, Meysary, Kechdimez, Sagiyan, Gonagkend. Residents of Goshun mahal were engaged in arable farming, cattle-breeding and market-gardening. Melik Mahmud was naib of this mahal.

Hovuz mahaly.

It was located on the territories of Agsu and Ismailly regions. In 1821, it consisted of 1 farm stead and 38 villages with 641 families. These included a farm-stead Alpout and villages Basqal, Zangaran, Tirjan, Pirebulqasym, Keyvendi, Mujulu, Sardahar, Zarnava. Gandakhany, Biznan, Kurdivan, Zeyve, Taglabiyan, Hinqar,

Öküzlə yük daşınması
To carry freight with ox

Bilistan, Nuydi, Kalfaraj, Sulut, Kalva. Sarsura, Kichitan, Muganly, Varna. Galazeyve. Goyludk, Shamdalan. Pirqarachukha, Beyliyan, Girde, Gurjivan, Yenikend, Nuran, Zarqava, Khasidere, Shabiyan, Surkhany, Chiyni, Ajidere. Residents of Hovuz mahal were engaged in arable farming, market-gardening, silkworm-breeding, weaving, saddle-making, trade, copper-processing, leather-dressing, spinning, joinery, masonry, dye-making, doctoring. Mardan-bey was naib of this mahal.

Gabiristan mahaly. It was located on the territories of Gobustan, Shamakhi, Hajigabul, Geychay and Agsu regions. In 1821, it consisted of 27 farm-steads with 1172 families. These include Arabqadim, Arabalaoqian, Shikh Zahirli Chul, Shikh Zahirli Shakar, Kelagayli, Khile, Tekle Safi, Yekakhana Talyb, Garajagezlu, Arabjabrali, Tekle Haji Mohammad Huseyn, Jamjamli, Kurdamich, Arabshahverdi. Tekle Mirzababa, Marazali, Kurkendi, Qurbanchi, Tesin, Yekehkhana Ibrahim. Hamiya, Khydyrly, Shorbachi, Poladly Siyazenly, Chayly,

Udulu. Residents of Gabiris-ran mahal were engaged in arable farming and cattle-raising. Melik Bakhysh was naib of this mahal.

Mugan mahaly. It was located on the territories of Sabirabad and Saatly regions. In 1821, it consisted of 1 reinforced fortress (Galagayin) and 44 farmstead (names of a few of them are known) with 500 families. These included Bildik, Ulujaly-Khalfali, Mamishli, Kurkendi, Jangan, Birinji Ranjbarlar, Muridler, Ikinji Ranjbarlar, Garagly, Minbashy, Molla Vaizli, Deymedagyldy, Ali Sultanly, Shahatly. Gushtan, Malday, Mustafabeyli, Hastiimkhanly, Po-tular. Residents of Mugan mahal were engaged in arable farming, animal husbandry and cotton-growing. Hasan-khan was naib of this mahal.

Navahy mahaly. It was located on the territory of Hajigabul region. In 1821, it consisted of 3 farmsteads with 128 families. These included Muganly, Gushchu and Navahy. Residents of Navahy mahal were engaged in arable farming and stock-breeding.

Hasan mahaly. It was located on the territory of Ismailly region. In 1821, it consisted of 20 villages with 411 families. These included Goshakend, Tubi, Fatahli. Yenikend, Talystan, Yukhary Ismailly, Gush-Yendije, Diyally, Julyan, Dahar, Nugedi, Machakhi, Deymedagyldy, Muskurlu, Badalli, Garadegin, Velibine, Gazyly, Kirk. Ganz. Residents of Hasan mahaly were engaged in arable farming, market-gardening, silkworm-breeding. Haji Mustafa-bey was naib of this mahal.

Garasubasar mahaly. It was located on the territories of Ujar. Zardab, Agdash and Kurdemir regions. In 1821 it consisted of 10 villages with 815 families. These included Shilyan, Garaberklü, Bir-inji Leki, Ikinji Leki, Alvend, Tilankeyun, Murad-khan, Khalaj, Zardab, Chally. Residents of Garasubasar were engaged in arable-farming, silkworm-breeding, cotton-growing. Rahim bey was naib of this mahal.

Lahij mahaly. It was located on the territory of Ismailly region. In 1821, it consisted of 6 villages with 374 families. These included Lahij, Haftasov, Ahenli, Khimran, Mudri, Dahar. Residents of Lahij mahaly were engaged in market-gardening, vegetable-growing, copper-processing, butcher's, blacksmith's work, barber's, shoe-making, etc. Jafarqulu-aga (son of Mustafa-khan) was naTb of this mahal.

Garabaglar mahaly. It was located on the territory of Geychay region. In 1821, it consisted of 8 villages with 102 families. These included Yeniarkh, Characha, Garabaglar, Kurd, Potu, Rastachi, Shadatand Khoshabad. Residents of Garabaglar mahaly were engaged in plant-growing, farming and silkworm-breeding.

Sardaryn mahaly. It was located on the territories of Ujar. Geychay, Sabirabad, Kurdemir and Agdash regions. In 1821, it consisted of 9 farmsteads and 37 villages with 1210 families. These included farmsteads Muganly, Turmen,

Mususlu, Murty. Kurd, Khalilli, Shikhly, Bagirbeyli, Chakirly and villages Bargushad. Garajally, Shikhamir, Hajaly, Shekili, Yalman, Yenikend, Gaziyan, Bygyr Chiyini, Chakhyrly, Alikendi, Shikhbey, Garakhdyr, Mollahajily. Danabasan Turkedli, Melikkendi, Kelbende. Kurd, Shaharkhi, Leki, Charaka, Bevdevil, Kurdshaban, Alkhasova, Gulabend, Chayarkhi. Pirkendi, Kuchegedi, Garabujag, Shikhnesir, Alpout, Sheker, Keshkhurd, Arab, Bozavand. Residents of Sardaryn mahaly were engaged in arable farming animal husbandry, carpet-making, vine-growing, silkworm-breeding. Haji Abdullah-bey was naib of this mahal.

Rudbar mahaly. It was located on the territories of Sabirabad, Saatly, Neftchala and Hajigabul regions. In 1821, it consisted of 19 villages with 422 families. These included Javad, Dabbaglar, Belvan, Garaly, Yenikend, Gazyly Yeniye, Ahmedbeyli, Guruzmanly, Abdulyan, Mustafaly, Akhtachi, Meyniman, Kovratly Surra Atamoglan, Surra Agabadal, Surra Mohammad, Surra Abdulla-bey, Alimatatly. Residents of Rudbar mahaly were engaged in arable farming and silkworm-breeding. Darga Mamedkhan was naib of this mahal.

Üzüm sıxılması üçün qurğu
The setting to squeeze the grapes

naib of this mahal.

Elat mahaly. It was located on the territories of Agsu, Sabirabad, Hajigabul, Neftchala, Salyan and Shamakhi regions. In 1821, it consisted of 20 farm-steads with 1016 families. These included Beyi, Khalaj, Arababdulkerim, Bozavand, Govlar, Pashaly, Zangana, Garaimanly, Karrar. Bayat, Perdili, Khynysly, Jayirli, Birinji Ujarly, Ikinji Ujarly, Uchunju Ujarly, Mirikend, Talysh, Shamly, Geyler. Residents of Elat mahaly were engaged in cattle-breeding arable families and market-gardening.

Boluket mahaly. It was located on the territories of Kurdemir and Agsu regions. In 1821, it consisted of 10 villages with 300 families. These included

Khazayurd mahaly. It was located on the territories of Ismailly and Geychay regions. In 1821, it consisted of 2 farm-steads Haputlu and Shikhly and villages Mijan, Galaq, Galinchaq, Khanagaly, Usthala, Yenikend and Urushan. Residents of Khazayurd mahaly were engaged in arable farming, market-gardening and silkworm-breeding. Azay Sultan was

Agsu, Kurdemir, Garasaggally, Noychu, Jeyli, Kulullu, Mollaliogly, Shikhmezid, Ismailly and Agri. Residents of Boluket mahaly were engaged in market-gardening, vine-growing, cotton-growing, silkworm-breeding. Jafar-bey (brother of Mustafa-khan's minister Haji Huseyn) was naib of this mahal. Shirvankhan family's main possessions were located in this mahal.

Akarat mahaly. It was located on the territories of Geychay, Ismailly and Saatly regions. In 1821, it consisted of 7 villages with 160 families. These included Inja, Kudmashi, Yekakhana, Garamaryamly, Garabaqqal, Garaman and Saatly Seyidler. Residents of Akarat mahaly were engaged in arable farming, market-gardening cotton-growing. Melik Kerim was naib of this mahal.

Salyan mahaly. It was located on the territories of Salyan and Neftchala regions. In 1821, it consisted of 20 villages. These included Seyidan Shahseven, Salyan, Ahmedbeyli, Novruzbeyli, Mohammadlibeyli, Garamanly, Bayat, Surra, Arbatan, Khojachobanly, Gyzylagaj, Arabgardashbeyli, Gezemenarkhi, Marishly, Silli, Sarvan, Shorsulu-Khilli, Ballija, Beshdeli and Ardebilli. Residents of Salyan mahaly were engaged in arable-farming, vine-growing, fishery, salt production, commerce, carpentry.

**ŞAMAXI ÇAR RUSİYASI
DÖVRÜNDƏ**

**SHAMAKHI IN THE PERIOD
OF TSARIST RUSSIA**

Mis cam
Copper basin

Mis aşşû
Copper colander

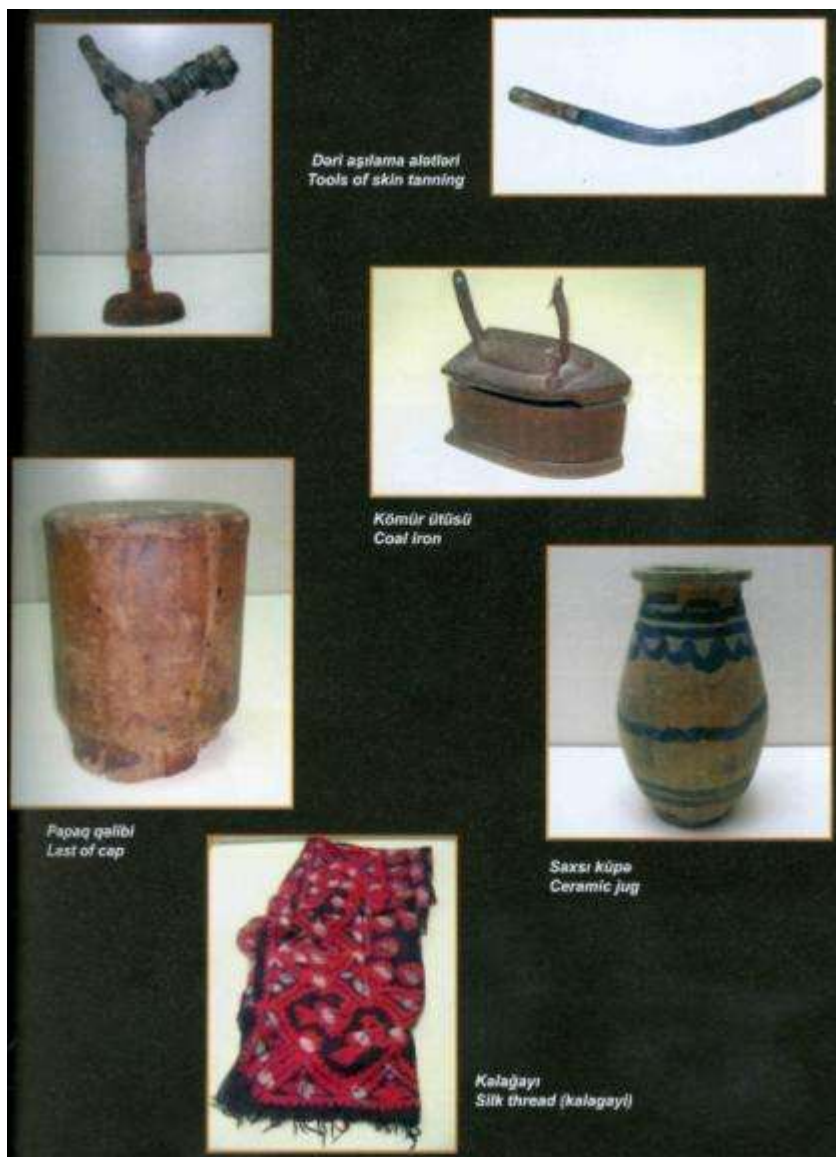
Mis sabf
Copper Satif

Mis dolça
Copper can

Mis qazança ve çömça
Copper pot and ladle

Şamaxı düləsi bazarı. XIX əsrin sonu–XX əsrin əvvəli
Shamakhi potter's bazar. End of 19th century – beginning of 20th century

Dəlyan köpü, İran istehsalı
Iranian-made hookah pitcher

Güləbdan, Rusiya istehsalı
Russian-made guləbdan (water-bottle)

Şamaxı arıba dayanacağı. XIX əsrin sonu–XX əsrin əvvəli
Shamakhi cart station. End of 19th century – beginning of 20th century

Quş fiqurlu qab,
Rusiya istehsalı

Russian-made
a dish in the form
of bird

Çırağ, şirli, Avropa istehsal
A European-made glass lamp

Samovar, Rusiya istehsal
A Russian-made samovar

Qandlan, Hindistan istehsal
An Indian-made sugar-basin

Gulabdan, Hindistan istehsal
An Indian-made gulabdan

Qazan, Xorasan daği, İrən istehsal
An Iranian-made cauldron, Khorasan stone

Şamaxı küçələrindən biri. XIX əsr.
One of streets of Shamakhi. 19 century.

Şamaxılı qadın. XIX əsr.
Women from Shamakhi. 19 century.

Şamaxılı qadın. XIX əsr. Qafqaz tipləri jurnalı № 9.
Women from Shamakhi. 19 century. Journal of Caucasian types № 9.

Sultan Məcid Qanizadənin ailəsi. 1905-ci il
Family of Sultan Majid Ganizade. 1905 year.

Şamaxı quberniyası Çar hökumətinin 1846-cı il dekabr tarixli inzibati islahatına əsasən Zaqafqaziya təşkil edilmiş 4 quberniyadan (Tiflis, Kutaisi, Şamaxı, Dərbənd) biri idi. Azərbaycan ərazisinin əsas hissəsi Şamaxı quberniyasının tərkibinə daxil oldu. Mərkəzi Şamaxı şəhəri olan quberniyanın tərkibinə Şamaxı, Şuşa, Nuxa, Bakı və Lənkəran qəzaları daxil idi. Şamaxı şəhəri 1859-cu ildə zəlzələ nəticəsində dağılandıqdan sonra quberniyanın inzibati mərkəzi Bakıya köçürüldü və o, Bakı quberniyası adlandırıldı.

Şamaxı qəzası Çar hökumətinin Qafqazda 1840 il 10 aprel tarixli inzibati islahatına əsasən 1841-ci ildə Kaspi vilayətinin tərkibində yaradılmışdır. Quba, Bakı, Cavad və Göyçay qəzaları ilə həmsərhəd idi. 1846-cı ildən Şamaxı, 1859-cu ildən isə Bakı quberniyasına daxil olan Şamaxı qəzasının mərkəzi Şamaxı şəhəri idi. Qəza idarəsinə qəza rəisi, onun müavini, xəzinədar, məhkəmə iclasları və şəhər polisi daxil idi. Hakimiyyət qəza rəisinin əlində cəmləşmişdi. Qəzada yaradılmış məhkəmə qəzanın idarə olunmasında da iştirak edirdi. 1897-ci ildə Şamaxı qəzasının sahəsi 6653 kv. km, əhalisi 123610 nəfər idi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə Şamaxı qəzasının sahəsi 6625 kvadrat verst, yaşayış məntəqələrinin sayı 185 idi. Bu ümumi Cümhuriyyət ərazisinin 7,76 faizini təşkil edirdi. Təsərrüfatında ipəkçilik, əkinçilik, maldarlıq, üzümçülük, bağçılıq, arıçılıq, və s. əsas yer tuturdu. Toxuculuq (xalça, ip, mahud və s.) geniş yayılmışdır. Şamaxı qəzasında çarizmin müstəmləkəçilik siyasətinə qarşı dəfələrlə çıxışlar olmuşdur. Şamaxı qəzası 1929 ildə ləğv edilmişdir.

Şamaxı qəzası gerbinin layihəsi 1840-ci ildə tərtib edilib. Layihənin təsviri Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin incəsənət Fondunda qorunur. Rusiya imperiyası Qanunlarının Külliyyatında qeyd edilir ki, gerb 1843-cü il mayın 23-də təsdiqlənib. Gerbin yazılı izahında göstərilib: "Qalxanın yuxarı hissəsində qızılı sahədə Kaspi vilayəti gerbinin hissəsi (pələng və üç alov), aşağıda gümüşü sahədə iki çarpaz tüfəng lüləsi, onların üzünə salınmış ipək parça, onların altında mis kuzə, hər iki tərəfdə qızıl balıqlar təsvir olunmuşdur. Bu işarələr geniş silah və ipək emalatxanalarını, Salyanda balıq vətəgələrini göstərir". Şamaxı qəzasının gerbinin qrafik təsviri alman rəssamı Hüqo Stroll tərəfindən hazırlanmışdır.

Shamakhi province. Established as a result of the administrative reform of the tsarist government dated December 1846 and was one of the 4 provinces of Transcaucasia (Tiflis, Kutaisi, Shamakhi, Derbend). Note that a greater portion of the Azerbaijani territory formed a part of Shamakhi province. With capital in Shamakhi, the province involved Shamakhi, Shusha, Nuha, Baku and Lenkaran districts. After the earthquake of 1859 and destruction of Shamakhi, the administrative center of the province moved to Baku, and it was called "Baku province".

Shamakhi district. The district was established in 1841 as a part of the Caspian province to comply with the administrative reform of the tsarist government. It bordered on Quba, Baku, Javad and Geychay districts. Since 1846 it was part of Shamakhi; since 1859 - Baku province. Capital of Shamakhi district was Shamakhi. The district was administered by its head, his deputy, treasurer, court officials and municipal police. In 1897, area of Shamakhi district comprised 6653 sq. km, population 123,610. During the Azerbaijan Democratic Republic, area of Shamakhi district was 6625 sq. km, number of populated localities was 185, which made up 7,76 % of total ADR territory. Forming the pivot of district's agriculture were silkworm-breeding, farming, animal husbandry, viticulture, market-gardening, bee-keeping, etc. Widely spread was weaving (carpet, rope, broadcloth, etc.). Shamakhi district saw repeated uprisings against the colonial policy of the Russian tsarism. Shamakhi district was cancelled in 1929.

Shamakhi district emblem was drafted in 1840. The emblem is exhibited at the National Museum of History of Azerbaijan, arts fund. The Russian Empire Statute Book points out that the emblem was approved on May 23, 1843. A text of the emblem says: "The upper part of the shield depicts a part of the Caspian province on the goldish space (tiger and three flames), the lower part depicts the two rifle muzzles with a silk cloth on them and golden fish on each side". A graphic description of Shamakhi district emblem was manufactured by German painter Hugo Stroll.

1902-ci il yanvarın 31-də səhər Şamaxıda yüngül titrəmələr hiss olunurdu...

Günorta saat birin yarısında şimal-qərb tərəfdəki dağlardan boğuş gurultu səsi gəldi, torpaq dəhşətlə titrədi. Bir anda Şamaxı biçilmiş ot kimi yerə sərilirdi. Birinci dəqiqə bilmək olmurdu ki, bu nə deməkdir. Binalar hər tərəfdən lərzəyə gəlmiş, divarlar axıb-tökülürdü. Səs-küydən qulaq tutulurdu.

Zəlzələdən 2000 nəfər ölmüş, 16 min nəfər evsiz-eşiksiz qalmış, 4000 ev, 6 məscid uçmuş və bazar yanıbmışdı. Şamaxının vüqarı sayılan 900 ilin Cümə məscidi dağılmışdı.

11 şəhər hamamında qadınlar və uşaqlar batmışdı. Zəlzələ müsəlmanların cümə günü ərəfəsində baş verdiyi üçün hamamda adam çox idi. O zaman Şamaxıda

belə bir qayda var idi ki, gündüz saat 3-ə qədər hamamda qadınlar, 3-dən sonra kişilər yuyunurdular. Zəlzələ qadınların növbəsində baş vermişdi. Habelə iki yerdə yas mərasimi var idi. Bu mərasimlərdə 70 nəfər həlak olmuşdu.

Şəhər əhalisinə yardım göstərilməsi yaxşı təşkil olunmamışdı. Ölümdən yaxa qurtarmış 16 min şamaxılı çadır, bir xeyli hissəsi isə açıq səma altında qalmışdı. Fevralın 5-dən minlərlə yaralıya yalnız üç həkim, bir tibb bacısı (o da yerli müəllimə idi) yardım gözləyirdi. Zəlzələdən sonra yaralılar da öldü. Fevralın 4-dək 21 nəfər ölmüşdü.

Bir nüsxəsi Şamaxı Tarix-diyarşünaslıq Muzeyində saxlanılan "Niva" jurnalının 8-ci və 14-cü saylarında Şamaxı zəlzələsinə yer ayrılmışdı. Oradakı fotolar zəlzələnin dəhşətini bu günə çatdırır. Fotoların müəllifi Y. Zelinski idi. Bu xəbər imperiya mətbuatında geniş yayılmışdı.

*Cuma məscidi zəlzələdən sonra.
Mosque of Juma after earthquake.*

Mahmud ağa Məmmədovun zəlzələ zamanı itəgəlməş evi. 1868-ci ildə knyaz Mixail Nikolayeviç Şamaxıda olarkən bu evdə qalmışdı.

A house owned by Mahmud ağa Mamedov destroyed by the earthquake. Note that Grand Duke Michail Nikolayevich stayed at this house in 1868 while visiting Shamakhi.

Zəlzələdən 9 gün sonra xarabalıqlar altından çıxarılmış 12 yaşlı şamaxılı Ümmi Müslüm qızı.

A 12-year girl Umme Moslem qyzy unearthed 9 days later.

A shaking was felt in Shamakhi on January 31, 1902...

In the afternoon, a rumbling was heard from mountains in the north-west, the earth suddenly began to move, and Shamakhi immediately razed to the ground, buildings pulled down, cries were heard everywhere.

The earthquake killed 2000, 16,000 remained homeless, 4000 houses and mosques fully subsided. The pride of Shamakhi - 900-year old Juma mosque was destroyed. Women and children lost their lives at 11 bath-houses. Traditionally, women had a bath before 15.00; men after this hour. The earthquake occurred during women's bath. Also, 70 lost their lives during a funeral repast.

No aid to the town was organized properly. 16.000 Shamakhi residents survived sought shelter under tents or in the open air. -j Rendering medical aid to thousands injured were since February 5 just 3 doctors, 1 hospital nurse (local teacher). 21 injured died by February 4.

A copy of "Niva" magazine is currently kept at the Shamakhi Regional Studies Museum. It described earthquake after-effects in issues 8 to 14. Photographed by Y. Zelinskiy, these pictures provide horrible information about the earthquake.

1902-ci il zəlzələsində dağıtan Şamaxı Cümə məscidinin bərpa layihəsi. Müəllif - Zivar bəy Əhmədbəyov

A project of the reconstruction of the 1902 earthquake-destroyed Juma mosque in Shamakhi. Author - Zivar bey Ahmedbekov.

Şamaxı şəhəri sakinlərinin zəlzələdən sonra dəvələrlə başqa yerlərə köçməsi.

Removal of earthquake-affected Shamakhi residents on camels to other places.

İmamlı məscidi zəlzələdən sonra.

Mosque of İmamly after earthquake.

MƏİŞƏT XIX ƏSR – XX ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİ

Neft lampası
An oil lamp

Mis çirəq
A copper lamp

Manqal
A brazier

Mis sını və şab
A copper salver and a shab

DOMESTIC ARTICLES 19-EARLIER-20 CENTURIES

*Xalça, Damirçi
Carpet, Damirchi*

*Qayçıqabı
Scissors*

*Daraqqabı
Comb*

*Örtük
Cover*

*Qadın geyimi.
Manekenin üzərində:
Kələğay, araqçın, ərxañıq,
gümüş kamər, tuman,
dəri başmaq, zinet əşyalar
üçün mücrü, mütakka.*

*Woman garments.
On the mannequin:
Headscarf, skull-cap, besh-
met, silver belt, breeches,
leather shoes, casket for
adornments, cushion*

*Pordabaşı
Curtain*

Şirvan atlı-milisinin fəxri bayrağı. Bayrağın dördkünc qumaşı (ölçüləri: 133x139 sm) ikiqat yaşıl qanovuz ipək parçadan tikilmişdir. Onun üst tərəfində Rusiya imperiyasının gerbi - ikibaşlı qartal təsviri vardır. Qartal bir caynağında od püskürən top lülələri və hakimiyyət rəmzinin, o birisində isə yaşıl dəfnə yarpağından çələng tutmuşdur. Hər iki caynaqlardan uzun zərli lent keçir. Onun dimdikləri, gözləri və caynaqları sarı rəngdədir. Sinəsində zərli haşiyənin içində Avropa tipli qalxan, qalxanın ortasında imperator I Nikolayın venzeli verilmişdir.

Bayrağın kənarları boyunca ərəb dilində ənənəvi yazılar vardır (**İl cündil hayylətiş-şirvaniyyə liəcil imtiyaz fi əl muharebati anna Rugjav və Dokkul bayır**). Bayrağın astar üzündə imperatorun qızıl tacı altında I Nikolayın qızıl boya ilə venzeli verilmişdir. Bayrağın kənarları boyunca kiril əlifbası ilə rus dilində “**Ширванской конной милиции, за отличие вы сраженияхы при Ругджа и Доккуль - Бяръ**” sözləri yazılmışdır.

Şirvan atlı-milisinin fəxri bayrağı Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyindədir.

Shirvan Militia Cavalry Honorable banner. Made of silk cloth (dimensions: 133x139 cm). Emblem of the Russian Empire-double-headed eagle on its upper part. There are traditional inscriptions in Arabic (*il cündil hayyltiş-Şirvaniyya läclil imtiyaz fi el muharebati anna Rugjav va Dokkul bayir*). There is a gold-colored monogram of Nicholas I on lining. Along the banner there is an inscription in Russian “Ширванской конной милици, за отличие вы сраженияхы при Ругджа и Доккуль - Бярь”ю

Shirvan militia cavalry honorable banner is kept at the National Museum of History of Azerbaijan.

PULLAR, XATİRƏ NİŞANLARI XIX ƏSR - XX ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİ

1. Çar Rusiyasının metal qopikləri
2. Telefon. Uzaq Şarq istehsalı, XX əsrin əvvəlləri
3. Şəxsi möhür
4. Məhkəmə nişanı
5. Mis quruş. Osmanlı-Qonstantinopol, hicri 1255-ci il (1839-cu il)
6. Gümüş abaz. Rusiya-Gürcüstan, 1 filis, XIX əsr
7. Çar Rusiyası xatirə nişanları
8. Şamaxı həbsxanasının açarları və nömrələri

BANKNOTES, MEMORABLE BADGES 19-EARLIER 20 CENTURIES

1. Metal copecks of Tsarist Russia
2. Telephone. Far East-made, earlier 20 century

3. Personal stamp

4. A court badge

5. Copper qurush. Ottoman-Constantinople, Hegira 1255 (1839)

6. Silver abaz. Russia-Georgia, Tiflis, 19 century

7. Memorable badges of Tsarist Russia

8. Keys and numbers of the Shamakha prison

Şirvan xalçaları. Azərbaycan xalça sənətində ayrıca qrup təşkil edən Şirvan xalçaları sənətsüinaslar arasında, habelə dünya bazarlarında əntiq sayılaraq olduqca yüksək qiymətləndirilmişdir. Bu bölgədə xalçaçılıq sənəti ilk orta əsrlərdən başlayaraq XX əsrin əvvəllərinə qədər uzun bir inkişaf yolu keçmişdir.

Şirvan qrupuna daxil olan Şamaxı xalçaları "Qobustan", "Şamaxı", "İsrafil", "Ərçimən" növləri ilə məşhurdur. Ümumiyyətlə, bu qrupa 22-dən çox xalça çeşnişi daxildir. Şamaxıda toxunan xalçalar Azərbaycanın digər bölgələrinə nisbətən insan heyvan, məişət əşyaları təsvirlərinin çoxluğuna görə fərqlənir. Məşhur ərəb tarixçisi Məhəmməd Təbəri hicri 22 (642)-ci ildə Şirvanda yüksək

keyfiyyətli xalçalar toxunduğu barədə məlumat verir. XII-XIII əsrlərdə Şirvanda toxunmuş xalça nümunələri hal-hazırda Türkiyənin "Türk və islam əsərləri muzeyi"ndə saxlanılır. İntibah dövrü Avropa rəssamları öz əsərlərində digər Azərbaycan xalçaları ilə yanaşı Şirvan xalçalarına da müraciət etmişlər ki, bu da Şirvan xalçalarının yüksək bədii dəyəərə malik olmasını göstərməklə yanaşı, həm də Şamaxı ilə Avropa ölkələri arasında ticarət əlaqələrinin mövcudluğunu da təsdiqləyir. Şamaxıda istehsal olunan ipək xalçalar Şərqdə ipək xalça istehsalının mərkəzi sayılan Təbriz və Kaşan xalçaları ilə müqayisə oluna bilərdi. XVII əsrin birinci yarısında Şirvanda toxunmuş "Şamaxı" xalçası Nyu-York şəhərinin "Metropolitan" muzeyində saxlanılır.

*Şamaxı xalçası. XVII əsr.
Shamakhi carpets. 17 century.*

Shirvan carpets. It should be stressed that Shirvan carpets form a special group within the Azerbaijani carpet-making and are highly rated at world markets. The art of carpet in Azerbaijan goes back to the early Middle Ages and till the beginning of the 20 century.

Shemakha carpets as part of Shirvan group are renowned for "Qobustan", "Shemakha", and "Israfil and Arjiman" types. As a whole, this group includes above 22 patterns. Carpets woven in Shemakha are notable, as distinct from other regions of the country, for greater emphasis on depictions of humans, animals, and household utensils. Famous Arab historian Mohammad Tabari wrote in 22 Hegira (642) that high quality carpets were manufactured in Shemakha. Carpets woven in Shirvan in the 12-13 centuries are currently kept at the Turkish "Museum of Turkish and Islamic Works of Art". European painters of Renaissance epoch repeatedly appealed to Azerbaijani carpets, including Shirvan ones, which is illustrative of trade relations between European countries and Shemakha. Silk carpets manufactured in Shemakha vied with silk carpet production of Tabriz and Kashan as centers of carpet-making of the Orient. Carpet "Shemakha" woven in the first half of the 17 century is presently kept at the New York "Metropolitan Museum".

*Şamaxı xalçası. XVII əsr.
Shamakhi carpets. 17 century.*

ŞAMAXI AZƏRBAYCAN XALQ
CÜMHURİYƏTİ DÖVRÜNDƏ

SHAMAKHI IN THE PERIOD OF
AZERBAIJAN DEMOCRATIC
REPUBLIC

Qasım bəy Hacıbababəyov (1811-1874) 1848-1856-cı illərdə Şamaxıda quberniya memarının köməkçisi, 1856-cı ildən quberniya memarı işləmişdir. Şamaxının yenidən qurulmasının baş planını (1858-1859) hazırlamış, burada Azərbaycanda ilk teatr binası tikmişdir (1858). Şamaxıdakı tikililərdən 1866-70-ci illərdə hamamlar, 1870-ci ildə Təzə məscid və Cümə məscidinin yenidən qurulması onun adı ilə bağlıdır. "Müqəddəs Anna" ordeni ilə təltif olunmuşdur.

Beyt üs-Səfa ədəbi məclisi XIX əsrin 60-cı illərində Şamaxıda şair Məhəmməd Səfanın evində yaradılmışdı. Məclisin adı da bununla əlaqədardır (ərəbcə beyt-ev+Səfa). Seyid Əzim Şirvani, Molla Ağa Bixud, Ağababa Zühuri, Qafar Raqib, Ələkbər Qafil, Molla Mahmud Zuyi və başqaları şairlər məclisinin fəal üzvləri idi. Məclisə Seyid Əzim Şirvani və Molla Ağa Bixud başçılıq edirdilər. "Beytüs-Səfa" Şuşadakı "Məclisi-üns", "Məclisi-fəramuşan", Bakıdakı "Məcmə üş-şüara" ilə sıx əlaqə saxlayırdı. Məclisdə ədəbiyyat, incəsənət, fəlsəfə məsələlərinə dair söhbətlər aparılır, klassiklərin əsərləri mütaliə olunur, onların məşhur şeirlərinə nəzirə yazılırdı.

Şamaxıda yeni üsulla təhsil verən məktəblərin açılmasına səy göstərən ziyalılardan biri Didə təxəllüslü Şirvan şairi Mirzə Nəsrulla Qurbanbəyov olmuşdur. O, XIX əsrin 60-cı illərində Şamaxıda məktəb açmışdır. 1870-ci ildə isə Şamaxıda Seyid Əzim Şirvani tərəfindən Üsuli-cədid məktəbi yaradılmışdır. Üsuli-cədid XIX əsrin sonları XX əsrin əvvəllərində yaranmış məktəb və mədrəsələrdə təbiq edilən yeni dərs üsulu, mütərəqqi pedaqoji cərəyan idi. Burada dərslər ana dilində keçirilir, rus

*Mirza Ələkbər Sabir yeni yazdığı şiiri dostlarına (Abbas Səhət, Ağalı Nəsefi və Məhəmməd Hədi) oxuyur.
Mirza Alekber Sabir reads his new poem to friends (Abbas Sahhat, Agali Nasefi and Muhammed Hadi)*

dili müstəqil fənn kimi tədris edilirdi. Tədris planına ümumtəhsil xarakterli fənlər, dünyəvi biliklər daxil edilirdi. Əlifba təlimi yeni üsulla aparılırdı. Dövrünün böyük ziyalıları burada dərs deyirdilər. Mirzə Ələkbər Sabir Üsuli-cədid əleyhdarlarını kəskin tənqid etmişdir.

Şamaxılı qızların təhsil almasına səy göstərən ziyalı qadınlardan biri Gövhər Hacı Məcid qızı Cəfərzadə (1883-1936) olmuşdur. Təxəllüsü Şövqiyyə olan Gövhər xanım 1912-1918-ci illərdə öz vəsaiti hesabına Şamaxıda iki sinifli "Məktəbi-Şövqiyyə" adlı qız məktəbi açmışdır. Gövhər xanım özü də orada dərs demişdir.

1915-cü ildə Şamaxı ziyalılarının və teatr həvəskarlarının qüvvəsi ilə Üzeyir bəy Hacıbəyovun "Arşın mal alan" komediyası Şamaxıda tamaşaya qoyulmuş və böyük müvəffəqiyyət qazanmışdı. Tamaşada yerli müəllimlərdən Cəmo bəy, Eminalı, Mirzə Abbasqulu aktyor kimi iştirak etmişlər.

Şamaxı rəqqasəsi. Rəssamı – Q. Qəqarın. XIX əsrin ortaları.
Shamakhi dancer. Painter – G. Gagarin. Middle of 19th century.

Qasım bəy Hacıbababekov (1811-1874) worked in Shamakhi in 1848-1856 as assistant to provincial architect; since 1856 as provincial architect. He was successful in drafting a general plan of the reconstruction of Shamakhi (1858-1859); built Azerbaijan's first theatrical building here (1858). Buildings of Shamakhi, specifically bath-houses (1866-1870); Teze mosque and the reconstruction of Juma mosque (1870) are connected with his name. For his great services he awarded to the order of Saint Anna. Beyt us-Safa literary majlis (trend) was founded in the 1860s at Shamakhi poet Mohammad Safa's house. The name of the literary majlis goes back

to the same name (In Arabic beyt-ev+Safa). Active members of majlis were Seyid Azim Shirvani, Mollah Aga Bihud, Agababa Zuhuri, Qafar Raqib, Alek-ber Qafil, Mollah Mahmud Zuyi et al. Majlis was run by Seyid Azim Shirvani and Mollah Aga Bihud. "Beyt us-Safa" maintained close relations with "Majlisi-uns" in Shusha; "Majma ush-shuara" and "Ma-jlisi-feramushan" in Baku. Majlis discussed questions of literature, arts, philosophy; wrote nazireh (imitations) and read out works of classics.

Among intellectuals who made a great contribution to the opening of schools of the new type in Shamakhi was Shirvan poet Mirza Nasrulla nicknamed Dida. He opened a school in the town in the 1860s. In 1870, it was Seyid Azim Shirvani who opened bsuli-jadid school in Shamakhi. bsuli-jadid was a school that taught on the basis of the new, progressive methods of teaching typical for later 19-earlier 20 centuries. Lessons were taught in mother tongue, the Russian language was run as independent subject. Curriculum covered general subjects and traditional themes. Alphabet was taught on the basis of new principles. It was great figures of the epoch that taught here. Mirza Alekber Sabir harshly criticized opponents of Usuli-jadid schools. One of the Shamakhi female intellectuals was Govhar Haji Majid qyzy Jafarzadeh (1883-1936) who stood up for girls' education at the schools of this type. Nicknamed Shovqiyya, Govhar khanum opened in Shamakhi at her own funds the 2-year secondary school for girls in 1912-1918 titled "Maktabi-Shovqiyya". Note that Govhar khanum taught at this school too.

Owing to the great efforts of Shamakhi intellectuals and theater lovers, in 1915, a comedy by the Azerbaijani composer Uzeyir Hajibekov "Arshin mal alan" was put on the local to be a great success. Performing in the comedy as actors were local intellectuals-teachers Jamo bey, Eminali, Mirza Abbasqulu, etc.

Mohammed Bakuvinin Quran tefsiri,
III cild. H.Z.Tagiyev tarafından
nəşr etdirilib.

Mohammad Bakuvî's interpretation of Koran,
vol. III. Published by H.Z.Tagiyev

Quranqabı,
Qızıl və gümüş saplarla yazısı var.

A case for Koran,
embroidered in silver and gold threads

Mirza Ələkber Sabirin Abbas Sahhətə
maktubunun surəti

A copy of the letter of Mirza Alekber Sabir
to Abbas Sahhat

Şamaxılı İttihadçılar. Azərbaycanın milli partiyalarından biri 1918-ci ilin yanvarında yaradılmış və islam ideologiyasına əsaslanan "İttihad" partiyasıdır. Bu partiyanı quranlardan biri şamaxılı Sultanməcid Qənizadə idi. 1919-cu ildə "İttihad" partiyasının Şamaxı qəzasında yerli komitəsi açılmışdır. 1919-cu ilin ikinci yarısında "İttihad" partiyası sədrinin birinci müavini Sultanməcid Qənizadə Azərbaycan Parlamenti sədrinin müavini vəzifəsinə seçilmişdir.

Şamaxı kəndli qurultayı. 1918-ci il mayın 16-da Çuxuryurdda Məşədi Əzizbəyovun başçılığı ilə Şamaxının müxtəlif kəndlərindən çoxusu erməni və malakan olan 299 nümayəndənin iştirak etdiyi qurultay keçirilmişdir. Qurultayda qəza kəndli deputatları Soveti İcraiyyə komitəsinin 19 üzvü seçilmişdi.

Şamaxılı bolşeviklər. Möhsün İsrafilbəyov (Qədirlı) 1911-ci ildə Rusiya Sosial-Demokrat Fəhlə (bolşeviklər) partiyası sıralarına daxil olmuşdur. 1917-ci il fevral çevrilişindən sonra Bakıya qayıdan Möhsün İsrafilbəyov "Hümmət" (bolşevik) təşkilatının katibi və büro üzvü, Rusiya Sosial-Demokrat Fəhlə (bolşeviklər) partiyası Bakı Komitəsinin və Bakı Sovetinin üzvü seçilmişdir. 1918-ci ilin martında

Şamaxılı İctimai xadim Sultan Məcid Əfəndiyev iləhdəşən (Nariman Narimanov və Məşədi Əzizbəyov) ilə.
Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi.
Public men from Şamaxılı Sultan Məcid Əfəndiyev with associates (Nariman Narimanov and Məşədi Əzizbəyov).
The National Museum of History of Azerbaijan.

Lənkəran, Cavad, Şamaxı qəzalarının fəvqəladə komissarı təyin olunmuşdur. 1918-20-ci illərdə müxtəlif inqilabi təşkilat və komitələrdə çalışmasına baxmayaraq bolşevik-daşnak qüvvələrinin törətdiyi Şamaxı soyqırımının qarşısını ala bilməmişdir.

Shamakhi unionists. An Azerbaijani national party was set up in January 1918: it is Islam-based "Ittihad" Party. One of the founders of the Party was Shamakhi resident Sultanmedjid Qanizadeh. Note that a local committee of "Ittihad" was set up[in Shamakhi district in 1919. First deputy chairman of Ittihad" Sultanmedjid Qanizadeh was elected vice-chairman of the Azerbaijan Parliament.

Shamakhi villagers' congress. A congress attended by 299 Armenian and Molokan villagers was held on May 16, 1918 in Chukhuryurd under the chairmanship of Meshadi Azizbekov. 19 of them were elected members of the executive committee of the Council of Peasants' Deputies.

Shamakhi Bolsheviks. Mohsun İsrailbekov (Qadirly) joined the Russian Social-Democratic Working Party (Bolsheviks) in 1911. Following a February 1917 Revolution Mohsun İsrailbekov returned to Baku and was elected secretary and member of bureau of "Hummet" organization and concurrently member of Baku Committee and Baku Council of the Russian Social-Democratic Working Party (Bolsheviks). In March 1918, he was elected commissar for emergency affairs in Lenkaran, Javad and Shamakhi districts. In 1918-1920s, holding top positions in various revolutionary organizations and committees notwithstanding, he failed to prevent the Shamakhi genocide arranged by Bolshevik and Armenian Dashnak groups.

*Şamaxı. 1918-ci il.
Shamakhi. 1918 year.*

*Sabirin evi qaraba halda. 1918-ci il
Ruins of Sabir's house. 1918 year*

*Şamaxıda soyqırım qurbanları. 1918-ci il
Genocide sacrifices in the Shamakhi. 1918*

*Ermeni qatliyamından
qaçaraq Göyçaya sığın-
mış şamaxılılar. 1918-ci il*

*Shamakhians refuging to
Goychay running from
Armenian execution,
1918 year.*

Протоколъ допроса

въ 8 годъ Октябрьскаго мѣсяца

Сар. Шамшадова

Всему Армянскому населению, проживающему при Азербайджанскомъ

Правительствѣ, въ присутствіи Шамшадова нажелопоменованныхъ качествъ

предъявленъ съ соблюденіемъ _____ ст. Уст. Уг. Суд.

котораго Шамшадова

добылъ именъ Гагикъ Гомтасъ,
Павло-Бекъ Шамшадова, Давидъ,
Бендъ, С. Д., притомъ въ числѣ
именъ Гагикъ-Богданъ, Шамшадова,
именно убого.

И именъ названныхъ въ вышеименованномъ
именъ Гагикъ-Богданъ, находившимся въ
экономическомъ департаментѣ
Шамшадова. Въ упомянутомъ департаментѣ
именъ Гагикъ-Богданъ по указу
департаменту. Въ то время Гагикъ, по
своимъ качествамъ, являлся
экономическимъ агентомъ по упомяну-
тому департаменту, и при этомъ
назначенъ, и при этомъ по указу
департаменту, и при этомъ по указу
департаменту, и при этомъ по указу

87.

ПРОТОКОЛЬ ДОПРОСА
 1919 года *Февраль 24* дня
 чрезвычайная Следственная Комиссия при
 Азербайджанском Правительстве
 допрашивала Кадиргулу *Кадиргулу* в возрасте
~~лет~~ *30* ~~года~~ *года* с ~~содержания~~ *30/1/1919*
 Уст. Уг. С. *в котором* ~~показал~~

№ 1565.

Кадиргулу Кадиргулу оглу
Завид, вел. вел. Мухамед
проживает в г. Баку,
по Каспий-Нарзанской улице
в доме № 7.

По делу Мерзобекской Садыки² 1918 г.
 в г. Шемаха армянскими подонками сест
 мой дом и ограблено имущество,
 всего по старому счету на сумму 43.900 руб.
 А из земель и малолетними детьми спосев
 и земель земли в Баку и виллы азербайджанские
 существование. Зависение мне землю
 Кадиргулу К. Диди. Препрово. Препрово.

Елена
 Кадиргулу А. Кадиргулу

Qulam Qadirqulu oğlunun ifadəsi
 Interrogation of Gulam Qadirgulu oglu

Протоколъ допроса

1918 годъ 20-го сентября в. дня

Гор. Шемахи

Членъ чрезвычайной следственной комиссии при Азербайджанскомъ

Правительствѣ Шохадисъ нижеподписавшійся по слову качества

попросилъ о соблюденьи ст. Уст. Уг. Суд.

который показываетъ

Двухъ лицъ Шохадисъ-беги
Шихалибекова, Шихадисъ-беги,
сынъ Османъ-бега, сына
Алиханова у. Мухаммадъ
Мухаммадъ, градоначальникъ

и поминать сынъ Османъ-бега, какъ
тотъ находился въ полномъ
верительномъ силѣ Шемахи. Въ об-
щественномъ мнѣнн передъ освобожд.
этимъ району Шемахи и селеніи
Шемахиномъ уже и сообще
важно на мнѣнн, собраны симонъ
организации надъ Мухаммадъ-бега
назначенъ, много видѣно и
нашимъ принятой комиссіи, ко-
миссіи Мухаммадъ, Шехадисъ
Франко армянъ по Мухаммадъ,
наше, какъ: свои братья почитая
его въ обществѣ. Мухаммадъ все
мнѣнн Франко по армянамъ

**"Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında"
Azərbaycan Respublikası prezidentinin
Fərmanı**

...Birinci dünya müharibəsi, Rusiyada baş vermiş 1917-ci il fevral və oktyabr çevrilişlərindən məharətlə istifadə edən ermənilər öz iddialarını bolşevik bayrağı altında reallaşdırmağa nail oldular. 1918-ci ilin mart ayından etibarən əks-inqilabçı ünsürlərlə mübarizə şüarı altında Bakı Kommunası tərəfindən ümumən Bakı quberniyasını azərbaycanlılardan təmizləmək məqsədi güdən mənfur plan həyata keçirilməyə başlandı. Həmin günlərdə ermənilərin törətdikləri cinayətlər Azərbaycan xalqının yaddaşına həkk olunmuşdur. Minslərlə dinc azərbaycanlı əhali yalnız milli mənsubiyyətinə görə məhv edilmişdir. Ermənilər evlərə od vurmuş, insanları diri-diri yandırmışlar. Milli memarlıq incilərini, məktəbləri xəstəxanaları, məscid və digər abidələri dağıtmış, Bakının böyük bir hissəsini xarabalığa çevirmişlər.

Azərbaycanlıların soyqırımı Bakı, Şamaxı, Quba qəzalarında, Qarabağda, Zəngəzurda, Naxçıvanda, Lənkəranda və Azərbaycanın başqa bölgələrində xüsusi qəddarlıqlarla həyata keçirilmişdir. Bu ərazilərdə dinc əhali kütləvi surətdə qətlə yetirilmiş, kəndlər yandırılmış, milli mədəniyyət abidələri dağıdılıb məhv edilmişdir.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yarandıqdan sonra 1918-ci ilin mart hadisələrinə xüsusi diqqət yetirmişdir. Nazirlər Şurası 1918-ci il iyulun 15-də bu faciənin tədqiqi məqsədilə Fövqəladə İstintaq Komissiyasının yaradılması haqqında qərar qəbul etdi. Komissiya mart soyqırımını, ilkin mərhələdə Şamaxıdakı vəhşilikləri, İrəvan quberniyası ərazisində ermənilərin törətdikləri ağır cinayətləri araşdırdı. Dünya ictimaiyyətinə bu həqiqətləri çatdırmaq üçün Xarici İşlər Nazirliyi nəzdində xüsusi qurum yaradıldı. 1919 və 1920-ci ilin mart ayının 31-i iki dəfə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti tərəfindən ümummilliyət matəm günü kimi qeyd edilmişdir. Əslində bu, azərbaycanlılara qarşı yürüdülmən soyqırımı və bir əsrdən artıq davam edən torpaqlarımızın işğal proseslərinə tarixdə ilk dəfə siyasi qiymət vermək cəhdi idi. Lakin, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutu bu işin başa çatmasına imkan vermədi...

...Azərbaycanın XIX-XX əsrlərdə baş verən bütün faciələri torpaqlarının zəbti ilə müşayiət olunaraq, ermənilərin azərbaycanlılara qarşı düşünülmüş, planlı surətdə həyata keçirdiyi soyqırımı siyasətinin ayrı-ayrı mərhələlərini təşkil etmişdir. Bu hadisələrin yalnız birinə - 1918-ci il mart qırğınına siyasi qiymət vermək cəhdi göstərilmişdir. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin varisi kimi Azərbaycan Respublikası bu gün onun axıra qədər həyata keçirə bilmədiyi qərarların məntiqi davamı olaraq soyqırım hadisələrinə siyasi qiymət vermək borcunu tarixin hökmü kimi qəbul edir.

Azərbaycan xalqına qarşı törədilmiş bütün soyqırım faciələrini qeyd etmək məqsədilə qərara alıram:

1. 31 mart Azərbaycanlıların Soyqırımını Günü elan edilsin.
2. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə olunsun ki, Azərbaycanlıların soyqırımını ilə bağlı hadisələrə həsr olunmuş xüsusi sessiyanın keçirilməsi məsələsinə baxsın.

Heydər Əliyev
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 26 mart 1998-ci il

Decree of the President of the Azerbaijan Republic "On Genocide of Azerbaijanis"

... Skillfully availing themselves of the First World War, the February and October 1917 upheavals in Russia, Armenians managed to put their claims into practice under the Bolshevism slogans. Since March 1918, under the pretext of struggle against anti-revolutionary elements the Baku commune launched a loathsome program of purging the Baku province from Azerbaijanis. Massacres and atrocities administered by Armenians on this track have once and for all been stamped on memory of the Azerbaijan people. Thousands of peaceful Azerbaijanis were killed for their national identity only. Armenians destroyed their houses, burnt them alive. Also, Armenians destroyed national architectural masterpieces, schools, hospitals, mosques, etc. A greater part of Baku turned into ruins.

The genocide of Azerbaijanis was carried out with particular cruelty in Baku, Shamakha and Quba districts, in Karabakh, Zangezur, Nakhchivan, Lenkaran and other regions of Azerbaijan. The population of these regions was unmercifully exterminated, villages burnt down, national cultural monuments destroyed.

A special emphasis was laid on the analysis of the March 1918 events after the establishment of the ADR. The Cabinet of Ministers passed a decision on July 15, 1918 on the institution of an extraordinary commission to investigate these tragic events. The commission retraced the roots of the March genocide, atrocities in Shamakha, massacres committed by Armenians on the territory of Irevan province. To bring these truths to the notice of the world community, a special body was set up under the Ministry of Foreign Affairs. Twice the government of the Azerbaijan Democratic Republic marked March 31, 1919 and 1920 as the national mourning days. As a matter of fact, this was the first attempt of this kind to give a political

assessment to the genocide against Azerbaijanis and century-long occupation of the Azerbaijani lands. However, the fall of the ADR failed to carry this work through...

.. All the tragedies of the Azerbaijan people in the 19-20 centuries were accompanied by the occupation of our lands, well thought-out genocide policy. There was an attempt to give a political assessment to the one genocide of Azerbaijanis only - the tragic 1918 March events. As successor to the Azerbaijan Democratic Republic, today's Azerbaijan Republic, guided by unfulfilled decisions of the ADR, considers it to be its mission to give a political assessment to the tragic developments of the reviewed period.

With the purpose of marking the genocide-caused tragedies of the Azerbaijan people I resolve:

1. Announce 31 March the Day of Genocide of Azerbaijanis.
2. Recommend Milli Majlis of the Azerbaijan Republic to consider a question of holding its special session devoted to the genocide of Azerbaijanis.

Heydar Aliyev
President of the Azerbaijan Republic
Baku, March 26, 1998

مەلۇمات

بۇ ئېلان نامە ۱۹۹۱-يىلى ۸-ئاينىڭ ۲۰-كۈنى مۇستەقىللىق كېلىشىمىنىڭ مۇسۇلمان ئىرانىدىكى تەكشۈرۈلگۈچى ئىسمىنى ئىشلىتىش ئۈچۈن ئېلان قىلىندى. بۇ ئېلان نامەنىڭ مەزمۇنى ئاساسەن تۆۋەندىكىدەك:

۱- ئىران ئىسلامىيەت ئىنقىلابىنىڭ نەتىجىسىدە ئىراننىڭ ئەنگلىيە ئىمپېراتورىزىمىدىن مۇستەقىل بولدى.

۲- ئىران ئىسلامىيەت ئىنقىلابىنىڭ نەتىجىسىدە ئىراننىڭ ئەنگلىيە ئىمپېراتورىزىمىدىن مۇستەقىل بولدى.

۳- ئىران ئىسلامىيەت ئىنقىلابىنىڭ نەتىجىسىدە ئىراننىڭ ئەنگلىيە ئىمپېراتورىزىمىدىن مۇستەقىل بولدى.

۴- ئىران ئىسلامىيەت ئىنقىلابىنىڭ نەتىجىسىدە ئىراننىڭ ئەنگلىيە ئىمپېراتورىزىمىدىن مۇستەقىل بولدى.

۱۹۹۱-يىلى ۸-ئاينىڭ ۲۰-كۈنى

ئىران ئىسلامىيەت ئىنقىلابىنىڭ نەتىجىسىدە

ئىران

ئىران ئىسلامىيەت ئىنقىلابىنىڭ نەتىجىسىدە

ئىران ئىسلامىيەت ئىنقىلابىنىڭ نەتىجىسىدە

ئىران ئىسلامىيەت ئىنقىلابىنىڭ نەتىجىسىدە

ئىران ئىسلامىيەت ئىنقىلابىنىڭ نەتىجىسىدە

ئىران ئىسلامىيەت ئىنقىلابىنىڭ نەتىجىسىدە

ئىران ئىسلامىيەت ئىنقىلابىنىڭ نەتىجىسىدە

Azərbaycan "İstiqlal bəyannaməsi"nin mətni
Azerbaijan "Independence statement" text

*Xəncər
A dagger*

*Mauzer, 1918-ci il
Mauzer, 1918 year*

*Piyada tüfəngi mosina,
1891-1945-ci illərdə istifadədə olub*

*An infantry rifle,
1891-1945*

Süvari qılıncı və qını
A cavalry sword and scabbard

Tüfang.
Yerli istehsal, Xanlıqlar dövründən başlayaraq XX əsrin
əvvəllərinə qədər istifadədə olub
A rifle
Local production, used from Khanates Period
until beginning of 20th century

QAFQAZ İSLAM ORDUSUNUN ŞAMAXINI AZAD ETMƏSİ

...1918-ci il iyul ayının 6-da Qafqaz islam ordusunun 10-cu alayı Ağsu yolu ilə Şamaxıya qaçan düşməni çox ciddi sıxışdırmış, düşmənin sırayı əsgərləri bel qayıqlarını ataraq qaçmışdır. Xeyli silah-sursat ələ keçirilmişdir. 10-cu alayın könüllü süvari birliyi qaçan düşməni təqib edərək darmadağın etmişdir. Əməliyyatı genişləndirən alay Gürcüvan kəndini ələ keçirərək orada mövqə tutmuşdur....

...10-cu alay iyulun 8-də səhər tezdən Şamaxı istiqamətində hücumə keçmişdir. Şiddətli döyüşdən sonra sol cinahdakı 30-cu tabor düşməni məğlub etməyə müvəffəq olduğu halda, sağ cinahdan əks hücumə keçən düşmənin qarşısındakı 29-cu taborun sursatı qurtarmışdır. 10 alay Şərədil tərəflərə çəkilməli olmuşdur. Bu döyüşdə düşməndən başqa ətrafdakı rus-malakan kəndliləri də iştirak etmişdir...

...10-cu alay Şərədilin qərb tərəfindəki təpədə idi. Ağsu-Şamaxı yolu buradan keçirdi. Alay istər manqa səngərlərini, istərsə də nəzarət və idarə məhəllərini, rabitə yollarını çox gözəl maskalamışdı. Alayın heyvanları Ağsu dərəsindən su içirdi. Dərəyə enən heyvanlarımızı erməni quldur bəndələrindən biri ağır pulemyot atəsinə tutdu. Sursatın çox az olmasına baxmayaraq bir neçə top mərmisi atıldı və banda üzvləri dağılıdılar...

Şəhid türk zabitinin abidə məzarı. Acıdərə

Teleqrafdan: ...Şamaxıdan Bakıya gedən yolu kəsmək üçün Şamaxı qəsəbəsinin 15 verst cənubundakı Göylər kəndi tərəfdən süvarisi çox olan bir dəstənin tez göndərilməsi lazımdır. Şamaxının şərq və cənubundakı kəndlər tamamilə müsəlman və silahlıdılar. Belə bir hərəkətin düşməni qəti məğlubiyyətə uğradacağını təxmin edirəm...

İyulun 18-də leysan yağmış, teleqraf xətləri xarab olmuşdu. 13-cü alay Ağsudən Mədrəsəyə hərəkət etmiş, Alpout tərəfləri ələ keçirmişdi. İyulun 19-da gecə saat 03.30-da Mədrəsənin cənub və cənub-qərb tərəfləri ələ keçirildi. Düşmən səhər saat 11-dən geri çəkilib, 10-cu alay onu sıxışdırırdı. Rus-malakan kəndlilərinin də kömək etdiyi düşmən qüvvələri saat 16.35-də Şamaxı istiqamətində geri çəkildi. 13-cü alay Mədrəsədə dayandı və gözləməyə başladı. Leysan yağış hər tərəfi bataqlığa çevirmişdi. Ordu qərargahı Şərədilə yeni gətirildiyi üçün qurulan çadırların içərisi də palçıq idi. İyulun 20-sində düşmən geri çəkilməyə davam etmiş və Qafqaz İslam ordusunun Şimal qrupu səhər tezdən Şamaxını ələ keçirmişdir. Düşmən malakanlarla bərabər Mərzə istiqamətində geri çəkilməyə Şamaxıdakı sursatı və Bakı mart hadisələrindən sonra yandırılan bu qəsəbədə salamat qalmış bir neçə binanı da bu dəfə yandırmışdır.

Qafqaz İslam ordusu Şamaxını Bakıya hücum üçün əsas dayaq məntəqələrindən birinə çevirdi. Qərargah, ərzaq anbarları, səhiyyə məntəqəsi və s. mühüm idarələr burada təşkil olundu. Qafqaz İslam ordusunun Azərbaycanı xilas etmək missiyası sentyabr ayının 15-də Bakının azad edilməsi ilə uğurla başa çatdı.

Qafqaz İslam ordusunun dörd ay yanından bəri Azərbaycanın istiqlalı uğrunda vuruşaraq verdiyi şəhid və yaralıların qanları ilə sulanan bu qardaş məmləkətin torpaqları üzərində, Gəncədə, Göyçay-Ağsu-Şamaxı-Bakı şosesinin hər iki tərəfində, Müsüslü-Kürdəmir-Karrar-Hacıqabul-Bakı dəmiryolu boyunda, Qarabağda və Kür çayı sahillərində əhalinin ziyarətəgah halına gətirdiyi bir çox paralel və həzin qəbirlərə təsadüf olunur. Bax, onlar soydaşlarının imdadına at səyirdən anadolulu Mehmetciyin mübarək qəbiridir. Əksər yerlərdə Mehmetciklə bərabər qoyun-qoyuna yatan Azəri türkləri də vardır.

Rüştü Türkcannın "Bakı yollarında" əsərindən.

LIBERATION OF SHAMAKHI BY THE CAUCASIAN ISLAMIC ARMY

On July 6. 1518, regiment № 10 of the Caucasian Islamic Army attacked the enemy on Agsu read, following which the enemy soldiers had to run away. A great quantity of arms was left on the battlefield. The regiment reinforced its position in the village of Gurdjivan...

Early in the morning, on July 8, the regiment waged an attack on Shamakhi. Following fierce fighting the regiment had to retreat toward Sharadil. Note that neighboring Russian molokan villages were also involved in the fighting...

The regiment № 10 stationed on a hill in the west, near the Agsu - Shamakhi road. The regiment was successful in disguising its trenches, communication and check points. Cattle owned by the regiment went to the pond at Agsu gorge. Suddenly an Armenian gangster fired at the cattle from machine gun. Despite lack of arms, we crushed the enemy down by shelling...

It poured wet on July 18 and telegraph lines were disabled. The regiment № 13 moved from Agsu to Medrese and captured Alpout. On July 19, at 3.30 a.m. the southern and south - western flanks of Medrese fell. At 11 a.m. the enemy had to retreat under the onslaught of the regiment № 10. The molokan-assisted enemy

retreated toward Shamakhi at 16.35. The regiment № 13 camped at Medrese pending further developments.

Downpour turned Sharadil. the place of billeting, into marsh, even tents were full of mud. On July 20, the enemy kept on retreating, and next morning the northern grouping of the Caucasian Islamic Army succeeded to seize Shamakhi. When retreating from Shamakhi together with molokans towards Maraza, the enemy forsook weapons and burnt several houses of Shamakhi which remained intact after Baku March events.

Thus, Shamakhi became a strongpoint of the Caucasian Islamic Army to launch offensive on Baku. Headquarters, food stock, aid post and other important structures were located here. The salvation mission of the Caucasian Islamic Army ended successfully with the liberation of Baku on September 15...

For four and half months the Caucasian Islamic Army fought for independence of Azerbaijan. The Army suffered great losses, and it was not coincidental that grievous graves are scattered along both sides of Geuchay -Agsu - Shamakhi - Baku highway, Gyandja road; Mususlu - Kurdemir - Karrar - Hadjikabul - Baku railway and river Kura banks, including a grave of Mehmetci from Anatolia, as well as graves of Azeri Turks.

Excerpt from "On Baku Roads" by Rushtu Turkjan

S.S.Akhundzade's "Nuru Pasha" eserinin titül vərəqi
 First page of S.S.Akhundzade's book, "Nuru Pasha"

Mədəniyyət və maarif. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti mədəni

quruculuq sahəsində bir çox əhəmiyyətli tədbirlər həyata keçirmişdi. İlk növbədə xalqın maariflənməsinə xüsusi diqqət yetirilirdi. Ona görə də təşkil edilən ilk hökumətin tərkibində Xalq Maarif Nazirliyi təsis edilmişdir. Təhsilli milli kadrlara çox ehtiyacı olduğunu nəzərə alaraq, hökumət 1918-ci il

avqustun 28-də məktəblərin milliləşdirilməsi haqqında qərar qəbul etdi. Bütün ibtidai tədris müəssisələrində təhsilin türk (Azərbaycan) dilində aparılması məcburi sayılırdı. Müəllim hazırlamaq məqsədilə Bakı, Gəncə, Şuşa, Qazax və b. şəhərlərdə xüsusi pedaqoji kurslar təşkil edildi.

Xaricdə təhsil almağa göndərilən şamaxılı tələbələr. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti parlamentinin xüsusi qərarına görə xaricə təhsil almaq üçün azərbaycanlı tələbələr göndərilmişdir. Şamaxı qəzasından da çox sayda gənc təhsil alanlar sırasında idi.

Ağalar İsgəndərov 1918-ci ildə Şamaxı Realnı məktəbini bitirmiş, təhsilini kimya sahəsində davam etdirmək üçün Berlin Universitetinə göndərilmişdir. Təhsilini bitirdikdən sonra geri qayıtmamışdır.

Məmməd Xələfbəyov 1917-ci ildə Şamaxı Realnı məktəbini bitirmiş, təhsilini fizika-riyaziyyat sahəsində davam etdirmək üçün İstanbul universitetinə göndərilmişdir. Təhsilini başa vurandan sonra Azərbaycana qayıtmış, Bakıda həkim kimi fəaliyyət göstərmişdir.

Ağababa İsrailbəyli Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə Xalq Maarifi sahəsində fəaliyyət göstərmiş, 1919-cu ilin mayında "Bakı və ətraf rayonların Türk müəllimlər ittifaqı"nın sədri seçilmişdir. 1919-cu ildə üç hissədən ibarət "Təzə elmi-hesab" adlı dərsliyi çap olunmuşdur. "Tərəqqi", "Sədayi-həqq" qəzetlərində sosial problemlərə və təlim-tərbiyə məsələlərinə dair məqalələr, "Məktəb" jurnalında müəllifi olduğu və tərcümələrdən ibarət uşaq hekayələri dərc etdirmişdir.

Şamaxı Xalq Evi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə sosial mədəni sahədə fəaliyyət göstərmiş klub tipli Şamaxı Xalq Evi olmuşdur. O, 1919-cu il iyunun 2-də təsis edilmişdir. Şamaxı Xalq Evinə xeyriyyə köməkliyi də göstərilirdi. Belə ki, "Uriot" xeyriyyə cəmiyyəti xalq evlərinə avadanlıq alınması

üçün vəsait ayırmışdır. Məhz bu yardım sayəsində orada kino zalı yaradılmış və filmlərin nümayiş etdirilməsinə başlanmışdır.

Şamaxılı memar Zivər bəy Əhmədbəyov milli memarlıq abidələrinin mühafizəsi ilə əlaqədar 1917-ci ildə mülki mühəndis Ömər bəy Abuyevlə birgə “**İslam incəsənəti abidələrini sevənlər və qoruyanlar cəmiyyəti**”ni yaratmış, 1919-cu ildə Şamaxının bərpası üçün "Yeni Şirvan" cəmiyyətini təşkil etmişdir.

Culture and education. The Azerbaijan Democratic Republic (ADR) carried out scores of projects in the cultural building. In the first turn, it laid an emphasis on people's education, particularly, the Ministry of Public Education was established. Given a great need in the educated national cadres, the government passed a decision on nationalization of 28 schools on August 28, 1918. It was compulsory to run elementary education in Azeri Turkic. To train teachers, special pedagogical courses were arranged in Baku, Ganja, Shusha, Qazakh and other towns.

Shamakhi students studying abroad. According to a special decision of the ADR Parliament. Azerbaijani students were sent abroad for getting education, and among them scores of Shamakhi youth.

Thus, **Agalar Iskenderov** finished Shamakhi non-classical secondary college in 1918 and then made his way for Berlin University to continue his studies in chemistry.

Mamed Khalafbekov finished the same college in Shamakhi in 1917 and went to study at Istanbul University to improve his qualification in physics and mathematics. After graduating from university he returned home and worked in **Baku**.

Agabala Israfilbeyli worked in the system of public education during the ADR; in May 1919 he chaired "Union of Turkish Teachers of Baku and Districts"; published the same year a 3-part manual "New Principles of Science". Also, he published articles in "Tereggi" and "Sedai-hagg" to deal with social and educational problems; wrote children's stories and translated various materials in "Mekteb" magazine.

Shamakhi people's house. A club-type house that operated in the social and cultural spheres during the ADR. Founded on June 2, 1919. Note that charitable societies rendered aid to people's houses. Thus, "Uriot" charitable society allocated funds for purchase of equipment for these houses. It was this aid that made it possible to build a cinema-hall and demonstrate films.

Owing to the protection of national architectural monuments, Shamakhi architect Ziver-bey Əhmədbekov set up in 1917, jointly with Omar-bey Abuyev, "**Society for Protection of Monuments of Islamic Arts**" as well as founded "New Shirvan Society" in 1919.

AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİ PULLARI

BANK-NOTES OF AZERBAIJAN DEMOCRATIC REPUBLIC

**ŞAMAXI SOVET İTTİFAQI
DÖVRÜNDƏ**

**SHAMAKHI IN THE PERIOD OF
SOVIET UNION**

Qoşun dairəsi pristavının möhürü
A seal of the police officer of army district

Meysarı və Qaraçizli kəndinə məxsus idarə möhürləri
Seals of Meysari and Qaraçizli villages

A.V.Kerenskinin xatirə nişanı, 1917-ci il
A memorable badge of A.F.Kerenskiy, 1917

Azərbaycan SSR Xalq Komissarları Şurası İcraiyyə Komitəsi Miliət Şamaxı şöbəsinin möhürü, XX əsrin 30-cu illəri

Head of the Shamakhi branch of the executive committee of the Council of People's Commissars of the Azerbaijan SSR, A seal of the branch, 1930s

Kolkhoz əleyhdarları ilə mübarizə aparan qrupun üzvləri

Members of a group combating kolkhoz opponents

Rusiyanın aprel işğalı. Yerli bolşeviklərin müraciətini bəhanə edən XI Qırmızı Ordu şimaldan Azərbaycan girdi. Azərbaycanın hərbi qüvvələri Qarabağda Qarabağda olduğu üçün Orduya qarşı ciddi müqavimət göstərmək mümkün olmadı. Rus ordusu Rusiya Kommunist (bolşevik) Partiyası Qafqaz diyar komitəsinin Bakı bürosu adından hakimiyyəti təslim etmək barədə parlamentə ultimatum verdi. Aprelin 27-də parlamentin sonuncu iclasında hakimiyyətin Azərbaycan İnqilab Komitəsinə müəyyən şərtlərlə verilməsi barədə qərar çıxarıldı. 1920-ci il aprelin 28-də Sovet Rusiyasının təcavüzü nəticəsində beynəlxalq hüquqa zidd olaraq dünya ölkələri tərəfindən tanınmış suveren Azərbaycan dövləti süqut etdi. 1920-ci il aprelin 29-da XI Qırmızı Ordu Şamaxıya daxil oldu və Şamaxıda Sovet hakimiyyəti quruldu.

Şamaxı 1920-1941-ci illərdə.

Şamaxıda kollektiv təsərrüfatın yaradılmasına 1928-1930-cu illərdə başlanmışdı. İmkanlı kəndlilər və mülk sahibləri kolkhozlara daxil olmaqdan imtina edirdilər. Lakin kolkhozların yaradılması könüllülük prinsipinə deyil məcburiyyətə əsaslanırdı. Ona görə də Şamaxıda kolkhozlara qarşı narazılıq dalğası baş qaldırılmışdı.

Şamaxıda ilk MTS 1934-cü ildə təşkil olunmuşdur. Bakı-Şamaxı yolunun üzərindəki Mirzəməmməd bağı adlanan sahədə yerləşən həmin MTS-in ilk illərdə 12 ədəd "STZ" traktoru, 4 ədəd taxıldöyən, 8 ədəd toxumsəpən, 2 ədəd taxılbiçən və dərzbağlayan maşını var idi. Minik və yük maşınları isə yox idi.

Şamaxı rayonu 1930-cu ildə təşkil edilmişdir. 1939-cu ildə Hacıqabul rayonu Şamaxının və ətraf rayonların ərazisi hesabına təşkil edilmiş, 1959-cu ildə isə ləğv edilərək Şamaxının ərazisi özünə qaytarılmışdır. 1990-cı ildə Hacıqabul rayonu yenidən bərpa olunarkən Şamaxı rayonunun ərazisinin bir hissəsi həmin rayonun idarəçiliyinə verilmişdir. 1943-cü ildə Ağsu rayonu Şamaxı rayonunun tərkibindən ayrılmışdır. 1943-cü ildə isə Şamaxının bir hissəsində Qobustan rayonu təşkil edilmiş, 1960-cı ildə ləğv edilərək yenidən Şamaxı rayonuna

birləşdirilmişdir. 1990-cı ildə Qobustan rayonu yenidən bərpa olunarkən həmin ərazilər Şamaxıdan çıxarılmışdır.

April invasion of Russia. Under the pretext of local Bolsheviks' appeal, the 11-th Red Army invaded Azerbaijan from the north. Owing to the fact that the Azerbaijani armed forces were in Karabakh, no resistance became possible. On behalf of Baku bureau of the Caucasian regional committee of the Russian Communist Party (Bolsheviks), the Russian army delivered an ultimatum to the Azerbaijan Parliament. On April 27, the last meeting of the Parliament had to pass a decision on handing over power to the Azerbaijan Revolutionary Committee. On April 28, 1920, as a consequence of the Soviet Russia's aggression the sovereign Azerbaijan state fell to the ground. On April 29, 1920, the 11-th Red Army entered Shamakhi, and the Soviet power was established in the region.

Shamakhi in 1920-1941. Collective farms in Shamakhi were organized in the 1928-1930s. Rich villagers and property owners declined from joining the collective farms. However, drawing people into collective farms was based on the principle of compulsion, not on voluntary basis. For this reason, Shamakhi residents opposed the organization of collective farms in the region.

First machine and tractor stations (MTS) were arranged in the Shamakhi region in 1934. For example, the MTS located on Mirzammad site along the Baku-Shamakhi road disposed of 12 "STZ" tractors; 4 threshing machines; 8 reaping-machines and self-binders. No cars and motor lorries were available.

The Shamakhi region was organized in 1930. The Hajigabul region was established at the expense of Shamakhi and contiguous regions; however, in 1959, this region was annulled, and the area was returned to Shamakhi. In 1990, the Hajigabul region was restored, and a part of the Shamakhi region fell under the jurisdiction of this region. In 1943, the Agsu region was withdrawn out of it, while the same year the Qobustan region was established at the expense of a part of the Shamakhi region. In 1960, it was annulled again and transferred to the Shamakhi region. In 1990, the Qobustan region was restored again and withdrawn out of the Shamakhi region.

Sovet kandi, 1930-cü illər
Soviet village, 1930 years

Şamaxıda Lenin prospekti, 1930-cü illər
Lenin avenue in Shamakhi, 1930 years

1925-ci ildə Şamaxı rayon İcraiyyə Komitəsindən Şamaxı rayon Hərbi Komissarlığına verilmis bayraq və General-mayor Tartan bəy Əliyabəyovun şüası

A banner presented by the Shamakhi executive committee to the Shamakhi regional military commissariat in 1925 and a greatcoat of Major-General Tartan bey Aliyabekov

Belorussiyada düşüb partlamamış mina
An unexploded mine from Belarus

Məmmədov Məstəlinin döyüş qazancağı və qənimət götürüldüyü alman qəşqəşi
A mess-tin and a German spoon taken as spoils of war by Mamedov Mastail

Döyüş zamanı istifadə edilmiş telefon aparatı
A telephone set used in battle

Güllələr
Bullets

ŞAMAXIDA REPRESSİYA FAKTLARI

REPRESSIONS IN SHAMAKHI

22 mart, 1891-ci ildə Şamaxıda anadan olmuş Azərbaycanın görkəmli aktyoru, rejissor, teatr xadimi, 1936-cı ildə Azərbaycan SSR xalq artisti adını almış **Abbas Mirzə Şərifzadə** 1938-ci ilin oktyabrında saxta ittihamlarla həbs edilmiş və güllələnməyə məhkum olunmuşdur. Ölümündən sonra ona bəraət verilmişdir.

Möhsun Nəcməddin oğlu İsrailbəyov (Qədirlı) 12 avqust 1893-cü ildə Şamaxıda anadan olmuşdur. 1918-ci ilin martında Lənkəran, Cavad, Şamaxı qəzalarının fəvqəladə komissarı təyin olunmuşdur. Nəriman Nərimanovun yaxın silahdaşı olmuş, partiyadaxili ixtilafalarda onun mövqeyini dəstəkləmişdi. Azərbaycanda malyariya, traxoma və s. xəstəliklərin ləğv edilməsində böyük xidməti olmuşdur. Repressiyaya məruz qalmış, 1941-ci ildə vəfat etmişdir. Ölümündən sonra bəraət almışdır.

Şamaxıda 25 yanvar 1897-ci ildə anadan olmuş **İsmayıl Əbdulxalıq oğlu Axundov** Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti parlamentinin 1919-cu il 1 sentyabr xüsusi qərarına əsasən dövlət hesabına xaricə ali təhsil almaq üçün göndərilmiş tələbələrdən biri idi. O, Almaniyanın Münhen universitetinə tibb təhsili almaq üçün göndərilmişdi. 1928-ci ildə Bakıya qayıtdıqdan sonra malyariya ilə mübarizədə çox əmək sərf etmişdir. 1930-cu illərdə mütərəqqi Azərbaycan ziyalılarına qarşı represiyalar başladığı dövrdə, İsmayıl Axundovun Belçikada təhsil almış böyük qardaşı professor **Ağa Axundov** həbs edilmişdir. O, qardaşının həbs olunduğu gün özünün də repressiyaya məruz qalacağını hiss edərək Almaniya ilə bağlı sənədlərinin çox hissəsini yandırmışdı.

İstanbul universitetində təhsil almış şamaxılı **Məmməd Xələfbəyov** 30-cu illərdə Semaşko adına xəstəxananın cərrahiyyə şöbəsində professor Mirəsədulla Mirqasımovun yanında işləmişdir. 1930-cu illərin sonunda repressiyaya məruz qalmış,

*Abbas Mirzə Şərifzadə
Abbas Mirzə Sharifzadeh*

Kolima (Rusiyanın Maqadan vilayəti) həbs düşərgəsinə göndərilmiş, düşərgə xəstəxanasında həkim işləmişdir. Ölümündən sonra bəraət almışdır...

Prominent actor, producer and man of theatre, **Abbas Mirza Sharifzadeh** was born on March 22, 1891 in Shamakhi and arrested in October 1938 on false charges and later executed by shooting. Rehabilitated after his death.

Mohsun Najmaddin oğlu Israfilbeyov (Gadirli) was born on August 12, 1893 in Shamakhi. In March 1918, he was appointed extraordinary commissar for Lankaran, Javad and Shamakhi districts. Comrade-in-arms of Nariman Narimanov, he backed the latter's stand on intra-Party disputes. He made a great contribution to the liquidation of malaria, trachoma and other diseases in Azerbaijan. He fell a victim to repressions and died in 1941. Rehabilitated after his death.

Ismail Abdulkhalıy oğlu Akhundov was born in Shamakhi on January 25, 1897. Under a special decision of the Parliament of the Azerbaijan Democratic Republic dated September 1, 1919, he was sent abroad, Munich University in Germany to get higher education. Upon return to Baku in 1928, he applied great efforts to combat malaria. When the repressions against intellectuals began in Azerbaijan in the 1930s, his elder brother who received higher education in Belgium and later was honored with the title of professor, **Aga Akhundov** fell a victim to repressions. In realizing that sooner or later he would also be repressed, Ismail Abdulkhalıy oğlu Akhundov had to burn down a greater portion of documents related to his studies in Germany.

Native of Shamakhi, **Muhammed Khalafbeyov** worked in the 1930s at the Shemashko hospital, department of surgery, under the leadership of Prof. Mirasadullah Mirgasymov. He was repressed in the end of the 1930s, exiled to Kolyma (Magadan region of Russia) and worked as physician at the camp hospital. Rehabilitated after his death.

İkinci dünya müharibəsi. SSRİ 1939-cu ildən başlanan dünya müharibəsinə Almanıyanın 1941-ci il iyunun 22-də onun ərazisinə qəfil hücumundan sonra daxil oldu. Müharibə ərafəsində İosif Stalin ermənilərin təhriki ilə azərbaycanlıların qiyamından çəkdiyini açıq biruzə verir və yerli əhalini Orta Asiyaya köçürmək haqqında düşünürdü. Lakin müharibənin başlanması və Mir Cəfər Bağırovun faktlarla inandırması onu bu fikrindən daşındırdı, azərbaycanlılar da o zaman böyük vətən hesab etdikləri Sovet ittifaqının müdafiəsinə qalxdılar.

Ön cəbhə. Müharibənin ilk günlərində 40 mindən çox azərbaycanlı cəbhəyə könüllü yollandı. Azərbaycanlılardan təşkil olunmuş 223-cü, 416-cı, 271-ci və 77-ci diviziyaların tərkibində çoxlu şamaxılı döyüşçü var idi. Şamaxılılar cəbhəyə 12549 nəfər əsgər yola saldılar. Müharibəyə gedən şamaxılılardan 6285 nəfəri geri

dönmədi. Onlardan 1286 nəfəri qəhrəmancasına həlak oldu, 4997 nəfər isə itkin düşdü.

Arxa cəbhə. Orduya səfərbər olunanların yerini qadınlar və yeniyetmələr tuturdu. Kolkhoz və sovxozlarda cəbhə üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən texniki bitkilər becərilirdi. Kənd əməkçiləri müharibə illərində ölkəyə yüz min tonlarla məhsul verdilər. 1942-ci ildə Şamaxı zəhmətkeşləri müdafiə fonduna 383 min manat pul, 81 min manatlıq kənd təsərrüfatı məhsulları, 149 kq qızıl, 18964 kq gümüş vermişdilər. Bununla yanaşı şamaxılılar "Azərbaycan kolkhozçusu" tank dəstəsinə yardım üçün də 1 milyon 858 min manat pul köçürmüşdülər. 1943-cü ilin payızında işğaldan azad edilmiş rayonlarda təsərrüfatın bərpası üçün Azərbaycanda Respublika Yardım Komitəsi və onun rayon komissiyaları yaradıldı. Şamaxı rayon komissiyası tərəfindən Şimali Qafqaz neftçilərinə Leningrad, Stalinqrad, Stavropol, Ukrayna təsərrüfatlarına keyli pul, ərzaq, tikinti materialları, sənaye avadanlıqları və s. göndərildi.

*Azərbaycanlıların ianəsi ilə alınmış sovet tankları.
Soviet tanks buying with donation of Azerbaijanians.*

The Second World War. The USSR joined the SWW after Germany suddenly invaded its territory on June 22, 1941. Instigated by Armenians, I.V.Stalin intended on the eve of the SWW, to evacuate the local population to the Central Asia. However, it was the start of the SWW and M.J.Bagirov's persuasiveness that made Stalin change his mind. As a result, Azerbaijanis joined the SWW to defend the USSR.

Front line. From the very outset of the war. above 40,000 Azerbaijanis voluntarily went to the front. Scores of Shamakhi residents struggled in the ranks of #223,416,271 and 77 divisions. Number of Shamakhi residents totaled 12, 549; 6,285 of them lost their lives, of whom 1,286 killed, 4,997 missing.

Rear. Those mobilized were substituted for women and juvenile. Technical crops were cultivated in Kolkhozes and sovkhozes to assist the front line.

Farmers produced hundreds of thousands of produce in war years. In 1942. 383.000 manats, 81,000 worth agricultural produce, 149 kg of gold and 18,964 kg of silver were transferred to the defense fund of Shamakhi. At the same time, locals transferred 1,858.000 manats to help a tank detachment titled "Azerbaijan Collective Farmer". To restore economy, the Aid Committee and its branches were set up in the occupation-free regions. The Shamakhi branch of the AC allocated money, foodstuffs, building materials, agricultural machinery, etc. to North Caucasus, Leningrad. Stalingrad, Stavropol, Ukraine, etc.

General-mayor Tərən Əliyərbəyov (1892-1956). 1914-cü ildə Tiflis

hərbi məktəbini bitirmişdir. Birinci dünya müharibəsində Şamaxı polku tərkibində rota və batalyon komandiri olmuşdur. Tərən Əliyərbəyov alman cəbhəsində döyüşlərdə iştirak etmişdir. O, 1918-1919-cu illərdə Milli orduda polk komandirinin, Bakı şəhəri hərbi rəisinin müavini işləmişdir. 1920-ci ildə Sovet Ordusu sıralarına daxil olmuşdur. 1923-29-cu illərdə Azərbaycan SSR Hərbi komissarının köməkçisi və ərazi idarəsinin rəisi vəzifəsində çalışmışdır. 1927-ci ildə M.V.Frunze adına Hərbi Akademiya yanında Ali komanda heyəti kursunu bitirmişdir. 1930-38-ci illərdə Zaqafqaziyanın müxtəlif hərbi məktəblərində işləmişdir. 1941-ci ildə M.V.Frunze adına Hərbi Akademiyanı bitirmişdir. Tərən Əliyərbəyov İkinci dünya

müharibəsi illərində 416-cı atıcı diviziyanın komandiri, 402-ci atıcı diviziyanın komandanı, 58-ci korpusun komandir müavini, 1946-48-ci illərdə Azərbaycan SSR Xalq maarif nazirinin müdafiə işləri üzrə müavini olmuşdur. Tərən Əliyərbəyov

1948-ci ildə istefaya çıxmışdır. Lenin ordeni, Qırmızı Bayraq, Qırmızı Ulduz ordenləri və medallarla təltif olunmuşdur.

Major-General Tarlan Aliyarbekov (1892-1956). Finished a military collage in Tiflis; was in command and battalion as parts of the Shamakhi regiment during the First World War. He fought in the German front line. In 1918-1919, he was in command of regiment of the national army and deputy head of Baku military district. In 1920, he joined the Soviet Army. I 1923-1925, he was assistant to military commissar of the Azerbaijan Republic and head of territorial department. In 1927, he graduated from higher commander courses under the M.V. Frunze Military Academy. In 1930-1938, he worked at different military colleges of Transcaucasia. In 1941, he finished the M.VFrunze Military Academy. During the Second World War, Tarlan Aliyarbekov was in command of infantry division #416 and 402; deputy commander of corps #58. In 1946-1948, he was deputy head of military department under the Azerbaijan SSR Education Ministry. Tarlan Aliyarbekov resigned in 1948. Awarded with Lenin, Red Banner and Red Star orders and medals.

Xalça. Faşist Almaniyəsi üzərində qələbənin 40 illiyi münasibətilə Şamaxı xalçaçılıq sənində toxunmuşdur.

The carpet was woven at the Shamakhi carpet-making shop in commemoration of the 40-anniversary of victory over fascist Germany.

Mohsul bayrami

Harvest Holiday

Lenin ordenli Nədir Məmmədov
Lenin order-bearing Nədir Məmmədov

Özüm yığım
Vintage

Şamaxı mehmanxanası
Hotel of Shamakhi

Toxuculuq fabriki
Textile mill

*Şamaxı üzümündən hazırlanmış "Mədəsə" çaxırarı və "Şamaxı" pivesi
 Lenin ordenli Nadir Məmmədovun "Sovxoz-Milyoner" kitabı
 Hüseynov Məmmədə verilmiş "1977-ci ildə Sosialist yarışının qalibi" medalı və
 vəsiqəsi; Mürsəl Mürsəlova SSRİ silahlı qüvvələrinin 65 illiyi ilə əlaqədar Yelizaveta
 Rybalko tərəfindən verilmiş hədiyyə
 Şamaxıda istehsal olunmuş ipək saplar və kələğayılar.
 Aşuq Pənaha məxsus plastinkələr
 Pətefon*

Yuxarıda: Sovet dövründə istifadə olunmuş əşyalar

*Wine "Medrese" made of Shamakhi grape and beer "Shamakhi"
 "Sovkhoz Millionaire" book by Lenin order-bearer Nadir Mamedov
 A medal "Winner of Socialist Emulation of 1977" and a certificate given to
 Huseynov Mohammad; a present given to Mursel Mursalov by Elizabeth
 Rybalko on the occasion of the 65-anniversary of the USSR Armed Forces
 Silk threads and headscarfs manufactured in Shamakha
 A gramophone record owned by ashug Penah
 A portable gramophone*

Above: shawls spread in the Soviet times

Şamaxılılar Heydər Əliyevin Sovet Azərbaycanının rəhbəri olduğu dövrdə

Şamaxıya xüsusi diqqətini və dəfələrlə buraya səfərini minnətdarlıqla xatırlayır, yad edirlər. Sovet Şamaxısının bütün sahələrdə tərəqqisi məhz XX əsrin 70-80-ci illərinə təsadüf edir. Şamaxı Azərbaycan üzüm istehsalı mərkəzinə çevrilmiş, bəzən üzüm istehsalı bütün Ermənistanın istehsal gücünə bərabər olmuşdur. Cəmi 3 ilə (1978-1981) 13 su anbarı inşa edilmiş, susuz sahələr cana gəlmişdir. Şəhərin görkəmi dəyişmiş, idman kompleksləri, iri binalar,

təhsil və mədəniyyət ocaqları tikilmişdir.

Shamakhi residents recall with great gratitude leader of Azerbaijan,

Heydar Aliyev's attention and care for Shamakhi development, his numerous visits to the region. Progress achieved by Soviet Shamakhi in all the spheres fall to the 1970-80s. Shamakhi became a center of vine-growing of the republic. Volumes of grapes production exceeded that of whole Armenia. Over 3 years (1978-1981), 13 water reservoirs were built, arid areas revived, town improved, sporting complexes, educational and cultural structures erected.

Sov. KP MK Siyasi Brosunun zvl. Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Heydr Əliyev in Şamaxıya tarixi səfərləri (1973-1982-ci illər)

*Çarhan kəndinin üzümçüləri ilə görüş
A meeting with Charhan village wine-growers*

*Çuxuryardı kəndinin əməkçiləri ilə görüş
A meeting with Chukhuryurd villagers*

Seyid Əzim Şirvani adına sovxozda yetişdirilmiş üzüm məhsulları ilə tanışmaq
An acquaintance with grape produces of the Seyid Azim Shirvani state collective farm

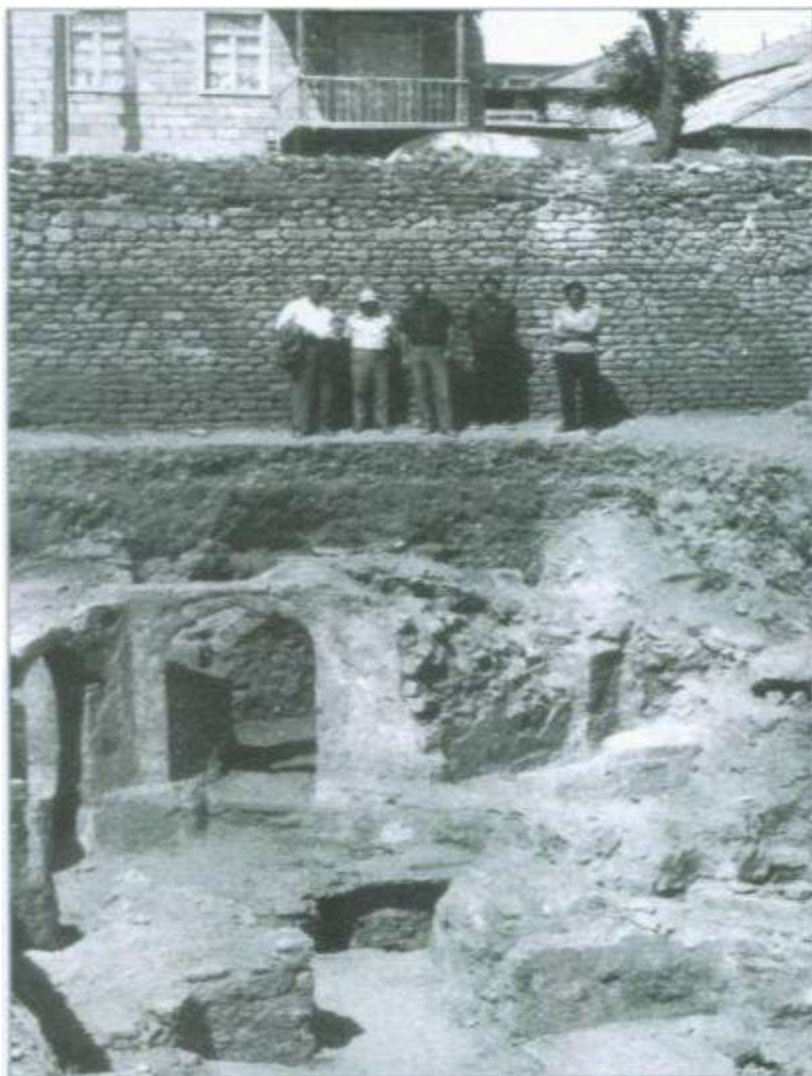
Nasimi adına sovxozun üzümçüləri ilə görüş
A meeting with vine-growers of the Nasimi state collective farm

*Çarhan köyünün üzümçüleri ile görüş
A meeting with Charhan village wine-growers*

*6 sayılı sovxozda (Şahriyar qəsəbəsi) amakçılarla görüş zamanı
A meeting with farmers of the state collective farm № 6 (Settlement of Shahriyar)*

Hüseyn Ciddinin Şamaxı şəhərində (Cüme məscidi) arxeoloji tədqiqatları
Archaeological excavations in Shamakhi (Juma Mosque) by Hüseyn Jiddi

Görkamlı yazıcı
Aziza Cefarzade
An eminent writer
Aziza Cefarzade

Görkamlı alim
Mammadtagi Ganliyev
An eminent scientist
Mammadtagi Ganliyev

Şahin Astrofizika Resedənəmə ABŞ-in məşhur Smitsonian Universitetindən "Azərbaycan" kiçik planetinin kəfi ilə əlaqədar olaraq təqdim etdiyi fəxri şahadətnamə, 1982-ci il.

*Resedənəmə daxil
inside of Observatory*

*İlham Namiqkəmal, Şərj.
Rəssamı N.Hafiz
İlham Namiqkəmal, Şərj.
Painter N.Hafiz*

*Bayram suitası, Rəssamı
Gülşən Hacıyeva
Suite of Holiday, Painter
Gulshen Hacıyeva*

Namazlıq.

Üzerində Sovet dövrünün din xadimlərindən Şeyx İsaməddin əfəndi namaz qılmışdır.

Rug for praying (namazlıq).

On this namazlıq was prayed Sheikh İsaməddin Əfəndi, religious figure in Soviet Period.

Xelça. Sultan Məcid Qənzadə adına Şamaxı şəhər 1 saylı orta məktəbin müəlliməsi Ulduza Zərbəliyeva və onun şagirdləri tərəfindən toxunmuşdur. XX əsrin 80-ci illəri.
 Rug. This rug was weaved by Ulduza Zərbəliyeva, teacher of Sultan Majid Ganizadeh Shamakhi secondary school № 1 and her pupils, 80th years of 20th centuries

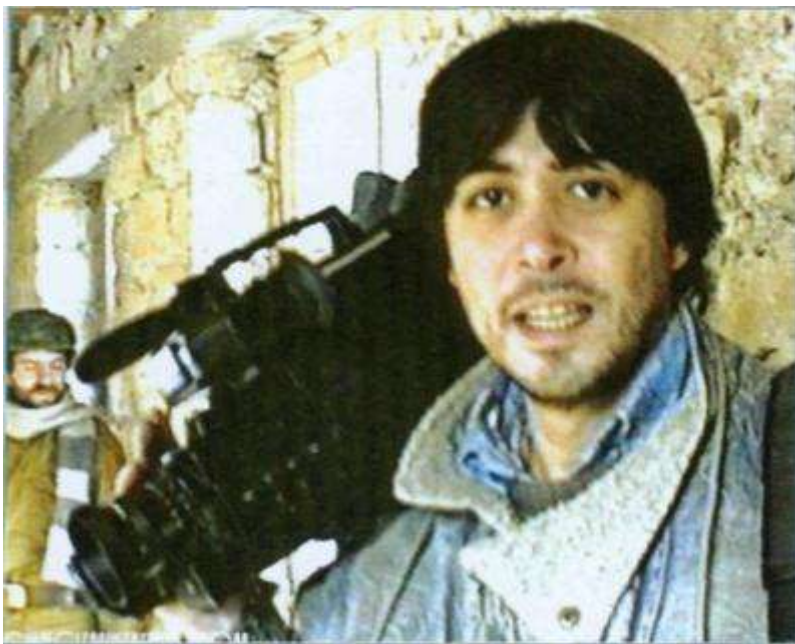
ŞAMAXI MÜASİR DÖVRDƏ

SHAMAKHI IN THE PRESENT PERIOD

Çingiz Fuad oğlu Mustafayev 1960-cı il avqustun 29-da hərbçi ailəsində anadan olub. 1983-cü ildə Azərbaycan Tibb İnstitutunu bitirib. 1985-ci ildə yaratdığı «Cəngi» birliyindəki fəaliyyəti ilə Azərbaycan gənclərinin lideri səviyyəsinə yüksəlib. Azərbaycanın mədəni-ictimai həyatında oynamağa başladığı rol Çingiz Mustafayevi islahatçı-novator lider simasında təqdim etməkdə idi.

Ermənistanın Azərbaycana qarşı Qarabağ təcavüzü başlayandan sonra Çingiz jurnalistikaya üz tutdu. O 1991-ci ildən Azərbaycan Dövlət televiziyasında

reportyor kimi çalışmağa başladı. Ancaq yalnız Azərbaycan miqyasında fəaliyyət göstərməklə kifayətlənmədi. Onun reportajları informasiya blokadasında olan Azərbaycan haqqında gerçəkliklərin Amerika və Avropanın aparıcı teleagentlikləri və televiziyalarına yol tapdı. Dövlət televiziyasında mövcud olan senzura və ciddi yasaqlar Çingiz Mustafayevi geniş fəaliyyət imkanlarından məhrum edirdi. Ona görə də Çingiz əlahiddə olaraq 215 kİ studiyası kimi muxtar qurumun yaradılmasının təşəbbüskarı və yaradıcısı oldu. Onun reportajları bir qayda olaraq cəbhədən olduğuna görə 215 kİ studiyasını da tamaşaçılar məhz müharibədən məlumat verən telequrum kimi qəbul edirdilər. Çingiz Mustafayev Azərbaycan-Ermənistan müharibəsinin 1992-ci ilə qədər olan dövrünün əsil salnaməsini yaratdı. Ölkənin döyüş gedən bütün bölgələrindən operativ xəbərlər, ayrı-ayrı əsgərlər haqda xüsusi reportajlar və bütün bunlarla yanaşı Azərbaycanda gedən siyasi

proseslər barədə ətraflı informasiyalar onun müəllifliyi ilə pərvəriş tapırdı. Çingiz Mustafayev Azərbaycan tamaşaçısına hər bir reportajı ilə tanış olsa da, dünya onu daha çox Xocalıda çəkdiyi filmlə tanıdı. Çingiz Mustafayevin məhz bu filmi ilə Ermənistanın imici bütün dünyada ciddi sarsıntıya məruz qaldı. O döyüş zonalarına yalnız reportyor kimi yollanmırdı. O cəbhədə bir əsgər, bir zabit və hətta bir komandan kimi çox vəzifəni öz üzərinə götürürdü.

Çingiz Mustafayev bir telejurnalist olaraq cəbhədə yarandığı kimi cəbhədə də həlak oldu. 1992-ci ilin iyun ayının 15-də Ağdamın Naxçıvanik kəndində çəkiliş zamanı aldığı mərmi qəlpəsindən həlak olan Çingiz sonadək kameranı söndürmədi.

Çingiz Mustafayev 1993-ci ildən Azərbaycanın Milli Qəhrəmanıdır.

Chingiz Fuad oğlu Mustafayev was born on August 29, 1960 in the family of serviceman. Graduated from the Azerbaijan Medical Institute in 1983. Headed an Azerbaijani youth association "Jangi" in 1985. Chingiz Mustafayev proved his worth as innovator and reformer who played a crucial role in the cultural and public life of the country.

Chingiz Mustafayev actively involved in journalism straight after the Armenian aggression against Azerbaijan. Since 1991, he began working as reporter of the Azerbaijan State Television. However, he did not confine himself to the scope of Azerbaijan only. His reporting carved the way to American and European TV-channels and agencies and thus helped unveil truth about Azerbaijan in terms of blockade. However, censorship and serious prohibitions put obstacles on Mustafayev's journalist activity. For this reason Chingiz Mustafayev had to create an independent 215-kl studio. The audience watched closely this studio's information and Mustafayev's reporting from the front-line.

It should be noted that Chingiz Mustafayev succeeded in creating a chronicle of the Azerbaijani-Armenian war till 1992. Along with operative reporting from the battlefield which showed heroism of our soldiers, he authored information about political processes and developments in Azerbaijan in the reviewed period. The world learnt of the Hodjaly tragedy thanks to the Mustafayev's film of this genocide. It was this film that unmasked the Armenian aggressors worldwide. He added a new and dramatic page to the TV-history with his reporting from the front-line.

Chingiz Mustafayev lost his life in the heat of the battle: in the course of reporting from Nakhchivanik village, Agdam, he was killed by shell-splinter with a camera in his hands.

Chingiz Mustafayev is a Hero of Azerbaijan since 1993

*Səhid Atakışiyev Səhilo məxsus papaq
A cap owned by martyr Atakishiyev Sahil*

*"Harbi xidmətlərə görə" medalı ilə təltif edilmiş Heydərov Səlehin şəhid olan zaman üzərində olmuş döyüş kəməri
A belt owned by martyr Heydarov Saleh who was awarded to medal "For Services in Battle"*

ŞAMAXI ŞƏHİDLƏRİ

SHAMAKHI MARTYRS

Abdullayev Nəzir Məmməd oğlu,
02.06.1973-10.04.1994.
Şamaxı rayonu Məlikçobanlı
kəndində anadan olmuş.
Ağdam rayonunda işlə
mişdir.

Rədiqimrəzov Cəfər
Təvəkkül oğlu, 20.11.1972-
19.10.1992, Şamaxı şəhərində
anadan olmuş. Ləçki ray-
onunda həlak olmuşdur.

Ağayev Vayqə Gülməmməd oğlu,
20.04.1964-10.09.2007.
Şamaxı rayonunda anadan
 olmuş. Gəncə rayonunda
həlak olmuşdur.

Ağayev Güləja Əli oğlu,
01.05.1966-11.05.1992,
Şamaxı rayonu Məlikçobanlı
kəndində anadan olmuş. Tartar
rayonunda həlak olmuşdur.

Ağayev Cəfər Cəfər oğlu,
12.12.1969-31.01.1995.
Şamaxı rayonu Məlikçobanlı
kəndində anadan olmuş. Tartar
rayonunda həlak olmuşdur.

Alıyev Əbdul Əbdul oğlu,
27.04.1969-31.01.1992.
Şamaxı rayonu M.Ə.Səfər adına
qəbilsiz anadan olmuş. Tartar
rayonu Şamaxı kəndində
həlak olmuşdur.

Alıyev İbrahim Təpəliq oğlu,
15.05.1963-13.01.1994,
Şamaxı rayonu Övrürü
kəndində anadan olmuş.
Füzuli rayonunda
həlak olmuşdur.

Əliyev Səad Dursəddin oğlu,
02.07.1974-03.07.1993,
Şamaxı rayonu Məlikçobanlı
kəndində anadan olmuş. Tartar
rayonunda həlak olmuşdur.

Batayev Anar Əlibala oğlu,
15.12.1972-29.10.1992,
Şamaxı rayonu, Çəlliyar
qəsəbəsində anadan olmuş.
Ağdərə rayonu Gəzdinc
kəndində həlak olmuşdur.

Batayev Məhərriz Ağıl oğlu,
24.02.1971-12.09.1992,
Şamaxı rayonu Səbət
kəndində anadan olmuş.
Ağdərə rayonu Çıldırım
kəndində həlak olmuşdur.

Bəliyev Cəvahir Müsə oğlu,
12.10.1958-12.06.1992,
Şamaxı şəhərində anadan
 olmuş. Ağdərə rayonu Qara
təpəsində həlak olmuşdur.

Bəliyev Qurban Əziz oğlu,
10.03.1974-08.07.1992,
Şamaxı rayonu Dəmirç
kəndində anadan olmuş.
Qubadlı rayonunda
həlak olmuşdur.

Bəliyev Məhərriz Ağayev oğlu,
14.04.1973-16.07.1992,
Şamaxı rayonu Məliqobad
kəndində anadan olmuş. Ağdərə
rayonunda həlak olmuşdur.

Bəyimov Kərim Cəfər oğlu,
12.02.1965-28.01.1992,
Şamaxı rayonu Göylər kəndində
anadan olmuş.
Dağarlıda həlak olmuşdur.

Bəyimov Məlik Yəqub oğlu,
15.03.1964-09.05.1994,
Şamaxı rayonu Bəşir
kəndində anadan olmuş. Tərtər
rayonunda həlak olmuşdur.

Bəyrov Əbdürrəhman Xəlil oğlu,
26.07.1975-25.02.1994,
Şamaxı rayonu Qurban
kəndində anadan olmuş.
Gəzdinc qəsəbəsində
həlak olmuşdur.

Bəyrov Fəxrət Bəxtiyar oğlu,
12.06.1978-07.12.1995,
Şamaxı şəhərində
anadan olmuş.
Tərtər rayonunda
həlak olmuşdur.

Əliyev Rəşid Cəfər oğlu,
01.10.1954-02.01.1994, Kəlbəcər
rayonu İsmayıl qəsəbəsində anadan
 olmuş. (Şamaxı rayonu Məhərriz
kəndindən evləyə gəlmiş). Ağdərə
rayonunda həlak olmuşdur.

Əliyev Məhərriz Əliqası oğlu,
18.03.1974-01.16.1992,
Şamaxı şəhərində
anadan olmuş.
Qubadlı rayonunda
həlak olmuşdur.

Əliyev Əmiran Əliqası oğlu,
20.01.1974-03.10.1992,
Şamaxı şəhərində
anadan olmuş.
Qubadlı rayonunda
həlak olmuşdur.

Rəyev Fərhad Şöhr oğlu,
26.09.1972-28.09.1992,
Şamaxı rayonu M.Ə.Səfər adına
səhiyyə anadan olmuş. Laçın
rayonunda həlak olmuşdur.

Əliyev Fəzəl Təkmən oğlu,
20.04.1972-02.04.1993,
Şamaxı rayonu Mərzulibəy kəndində
anadan olmuş. Kəlbəcər rayonunda
həlak olmuşdur.

Əsməmmədov Fəzəl Əsməmməd
oğlu, 13.03.1973-18.09.1992,
Şamaxı rayonu Qıyqa kəndində
anadan olmuş. Gəncə şəhərində
həlak olmuşdur.

Həydarov Səlim Səlim oğlu,
16.08.1973-23.08.1993,
Şamaxı rayonu Cənubi kəndində
anadan olmuş. Fizuli rayonunda
həlak olmuşdur.

Həsənov Həsən Dədəoğlu,
10.06.1966-29.12.1995,
Şamaxı rayonu Sərəçli kəndində
anadan olmuş. Beyləqan ray-
onunda həlak olmuşdur.

Kərəyev Ədalət Vələdər
oğlu, 10.08.1972-13.03.1993,
Şamaxı rayonu Pələyli
kəndində anadan olmuş.
Qubadlı rayonunda
həlak olmuşdur.

İsmayilov Sədiyar Səfər oğlu,
02.10.1974-21.04.1994,
Kəlbəcər rayonunda anadan olmuş.
Şamaxı rayonu Məysək kəndində
anadın (pəhrizli), Tərtər rayonunda
həlak olmuşdur.

İsmayilov Müşəbbə Cəfər oğlu,
26.04.1974-26.09.1992,
Şamaxı rayonu Qələndər kəndində
anadan olmuş. Qubadlı rayonunda
həlak olmuşdur.

Kərimov Məhəbbət Fətəli oğlu,
20.09.1968-15.04.1994,
Şamaxı şəhərində anadan
 olmuş. Fizuli rayonunda həlak
 olmuşdur.

Kızılov Kərim Nisrəddin oğlu,
13.05.1974-28.03.1992,
Qubadlı rayonunda
Binevərsən şəhərində anadan
 olmuş. Şamaxı rayonu Məhəbbət
qəsəbəsində anadın (pəhrizli).
Məhəbbətli İbn olmuşdur.

Qarayev Məhəmməd Züvəd oğlu,
02.03.1973-10.08.1992,
Şamaxı rayonu Məlikqışını
kəndində anadan olmuş. Tərtər
rayonunda həlak olmuşdur.

Qeyubəyev Əmir Rəhman oğlu,
01.05.1975-14.08.1993,
Şamaxı rayonu Çarhan kəndində
anadan olmuş. Fizuli rayonunda
həlak olmuşdur.

Dəhramanov Ağasız Səbir oğlu,
01.01.1969-28.05.1994,
Şamaxı rayonu Tələzolu kəndində
anadan olmuş, Ağdərri rayonunda
həlakət etmişdir.

Qurbanov Rövşən Bəyballı oğlu,
09.10.1973-19.04.1994,
Şamaxı rayonu Bələdi Çaylı kəndində
anadan olmuş, Tartar rayonunda
həlakət etmişdir.

Məmmədov Cəbi Ağa oğlu,
28.11.1974-04.10.1992,
Şamaxı rayonu Muğanlı kəndində
anadan olmuş, Çubuklı rayonunda
ikinci dərəcəlidir.

Məmmədov Əsmən Səlim oğlu,
13.11.1969-12.06.1993, Ermənistan
Respublikası Özü Şalacı rayonunda
(Şamaxı rayonu Kərkiyə kəndində
indiyə çəkilmiş) anadan olmuş,
Ağdərri rayonu Mərci kəndində həlakət
etmişdir.

Məmmədov Əliqov Əliqov oğlu,
10.03.1967-09.10.1993,
Şamaxı rayonu Göylər kəndində
anadan olmuş, Laçın rayonunda
həlakət etmişdir.

Məryəmov Vəzi Rövşən oğlu,
10.04.1973-25.01.1992,
Şamaxı rayonu Göylər kəndində
anadan olmuş, Kəlbəcər rayonunda
ikinci dərəcəlidir.

Məmmədov Məhdi Əhməd oğlu,
18.02.1968-25.06.1993,
Şamaxı rayonu Qələndərbəyli
kəndində anadan olmuş, Fuzuli ray-
onunda ikinci dərəcəlidir.

Mikayilov Bədr Həqiqət oğlu,
21.10.1969-30.03.1992,
Şamaxı rayonu Göylər kəndində
anadan olmuş,
Dağatlaqda həlakət etmişdir.

Muxəmmədov Arafətəli oğlu,
06.01.1974-20.11.1993,
Ermənistan Respublikası Vaxtaş
rayonunda anadan olmuş,
Ağdərri rayonu Dəcləpən kəndində
həlakət etmişdir.

Muxəmmədov Vədi Əli oğlu,
08.12.1975-10.05.1994,
Şamaxı rayonu M.Ə. Səbir adına
qəsəbəsində anadan olmuş,
Kəlbəcər rayonunda
həlakət etmişdir.

Nəbiyev Kamal Adil oğlu,
22.02.1971-18.04.1994,
Şamaxı rayonu Məmmər kəndində
anadan olmuş, Fuzuli rayonunda
həlakət etmişdir.

Nəbiyev Bəxtiyar Şahin oğlu,
01.07.1970-28.02.1993,
Şamaxı rayonu Şevər kəndində
anadan olmuş, Laçın rayonu,
Güdənd kəndində həlakət etmişdir.

Nəvruzov Araf Akif oğlu,
15.08.1973-04.07.1992,
Şamaxı rayonu Məlikçobanlı
kəndində anadan olmuş,
Ağdam rayonunda həlak olmuşdur.

Orucov Səfir Bəhədar oğlu,
01.05.1973-16.06.1992,
Şamaxı rayonu Məlikçobanlı
kəndində anadan olmuş,
Ağdam rayonunda həlak olmuşdur.

Cəmərov Bəhədar Xanım oğlu,
1958-29.03.1992,
Şamaxı rayonu Sın kəndində
anadan olmuş, Şuşa rayonu Kəsək
kəndində həlak olmuşdur.

Rəcəbov Araf Ağamirzə oğlu,
30.02.1968-29.04.1994,
Şamaxı rayonu Gəribəlli kəndində
anadan olmuş, Tartar rayonunda
həlak olmuşdur.

Seyidov Bəhri Əbülkərim oğlu,
02.08.1968-15.06.1992,
Şamaxı şəhərində anadan olmuş,
Dəşizdə həlak olmuşdur.

Səfərov Səfir Əbdürrəhman oğlu,
06.12.1973-18.02.1994,
Şamaxı rayonu Göylər kəndində
anadan olmuş,
Müstəzəddə ölənlərdənmişdir.

Səmədov Kərim Səmədşah oğlu,
07.07.1975-04.02.1994,
Şamaxı rayonu
Birci Çaylı kəndində
anadan olmuş,
Fizuli rayonunda həlak olmuşdur.

Səmədov Zəhmət Xanım oğlu,
01.07.1969-12.05.1992,
Şamaxı rayonu Kərimliç kəndində
anadan olmuş,
Tartar rayonunda həlak olmuşdur.

Səfərov Səfir Qəndəl oğlu,
05.03.1971-04.04.1994,
Şamaxı rayonu Cəmşək kəndində
anadan olmuş, Ağdam rayonunda
həlak olmuşdur.

Səfərov Məhribən Dövlət oğlu,
21.07.1973-16.05.1993,
Şamaxı şəhərində anadan olmuş,
Ağdam rayonunda
həlak olmuşdur.

Səhənov Rəhə Əliqasımov oğlu,
09.05.1973-12.10.1992,
Şamaxı rayonu Böyük Kəsək
kəndində anadan olmuş,
Ağdam rayonunda
həlak olmuşdur.

Səfəyirnov Cavid Fəxrət oğlu,
27.06.1973-06.03.1993,
Şamaxı rayonu Səfəri kəndində
anadan olmuş,
Qarabag döyüşlərində
həlak olmuşdur.

Şendövr Yaqar Əbgül oğlu:
19.03.1974-14.02.1992.
Şamaxı şəhərində anadan olmuş.
Kəlbəcər rayonunda
həlak olmuşdur.

Şirəliyi Xəlbət Şirəl oğlu:
12.05.1974/01.06.1992.
Şamaxı rayonu Qələbəqurd
kəndində anadan olmuş.
Kəlbəcər rayonunda
həlak olmuşdur.

Şirəliyi Adən Səntər oğlu:
09.04.1972-16.02.1993.
Şamaxı rayonu Məysəl kəndindən
orducu pəşkəri.
Ağdərə rayonunda
həlak olmuşdur.

Şirəliyi Fəxr Muxtar oğlu:
27.12.1971-31.08.1993.
Şamaxı rayonu Bağrı kəndində
anadan olmuş.
Füzuli rayonunda
həlak olmuşdur.

Zərifliyi Teymur Məmməd oğlu:
06.11.1973-08.05.1994.
Şamaxı rayonu Kiyi Kirov kəndində
anadan olmuş.
Mərəndəşca həlak olmuşdur.

Zeynəli Nədir Avdi oğlu:
26.03.1969-22.02.1993.
Ağdam rayonunda anadan olmuş.
(Şamaxıdan orducu pəşkəri).
Ağdərə rayonunda həlak olmuşdur.

Zəhmətliyev Səhəb Məzən oğlu:
01.07.1974-13.09.1992.
Şamaxı rayonu Məğrib kəndində
anadan olmuş. Qubadlı rayonunda
həlak olmuşdur.

Zülfiqarlı Adil Ağajolı oğlu:
15.06.1965-19.01.1993.
Şamaxı şəhərində anadan olmuş.
Ağdərə rayonunda
həlak olmuşdur.

Bəyramov Məlik Yaqar oğlu: 15.03.1964-09.05.1994.
Şamaxı rayonu Bağrı kəndində anadan olmuş.
Tərtər rayonunda həlak olmuşdur. Ölümindən sonra
"Azərbaycan Bəyragı" ordeni ilə təltif olunub.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2005-ci il aprelin 26-da Şamaxıya gəlmişdir. İlham Əliyev həmin günü Şamaxı Olimpiya İdman Mərkəzinin, "Star" LTD televizor istehsalı zavodunun, Azərbaycanın mütəfəkkir şairi İmadəddin Nəsimi abidəsinin açılışlarında iştirak etmiş, ulu öndər Heydər Əliyevin abidəsi önünə gül qoymuş və Şamaxı bazarında əhali ilə görüşmüşdür.

İlham Əliyev ikinci dəfə 2007-ci il mart ayının 1-də Şamaxıya gəlmişdir. O, əvvəlcə Şamaxı Müalicə-Diaqnostika Mərkəzinin təməlqoyma mərasimində iştirak etmiş, rayon ictimaiyyətinin nümayəndələri ilə görüşmüşdür. İlham Əliyev Şamaxı şəhərindəki "Azəlekttronika" məişət cihazları istehsalı zavodu ilə tanış olmuşdur. Burada dövlətimizin başçısı rayonun daha da inkişafı, abadlıq-quruculuq işlərinin davam etdirilməsi üçün gələcəkdə də tədbirlər görülməyini bildirmiş, səhiyyə, təhsil, turizm sektorunun dirçəldilməsi, fermer təsərrüfatlarına xüsusi diqqətin yetirilməsi barədə müvafiq tövsiyə və tapşırıqlar vermişdir.

2003-2008-ci illərdə quruculuq işləri:

- Şamaxı Olimpiya idman Mərkəzi
- "Star" LTD televizor istehsalı zavodu
- Xalça sexi

- Ulu öndər Heydər Əliyevin abidəsi
- İmadəddin Nəsimi, Seyid Əzim Şirvani, Əfzələddin Xaqani, Abbas Səhhət, Sultan Məcid Qənizadənin büstləri qoyulmuş və məşhur şair Mirzə Ələkbər Sabirin məqbərəsi
- Şamaxı şəhərində 24 mənzilli yaşayış binası
- "Azsamand" avtomobil istehsal zavodu
- Şəhidlər xiyabanının əsaslı təmiri
- Qarabağ əlilləri və şəhid ailələri üçün 16 mənzilli yaşayış binası
- Heydər Əliyev parkının genişləndirilməsi
- Heydər Əliyev mərkəzi
- 25 kilometrlik Şamaxı-Pirqulu yolunun asfaltlaşdırılması...

I'm very glad that Shamakhi is developing. Shamakhi takes a special place in the development program of Azerbaijan.

Ilham Aliyev

On April 26, 2005 President of the Azerbaijan Republic Ilham Aliyev arrived in Shamakhi. The same day he visited the town's Sporting Olympic Center, "Star" LTD TV-sets plant, took part in the ceremonies of opening of the monument of the poet and thinker Imadeddin Nasimi and laying of the foundation-stone of monument of national leader Heydar Aliyev. Also, President had a meeting with

the local residents at the Shamakhi bazaar. President of the Azerbaijan Republic Ilham Aliyev visited Shamakhi for the second time on March 1, 2007. He attended a ceremony of laying of the foundation-stone of the Shamakhi Diagnostic Center and then met with representatives of public, Ilham Aliyev familiarized himself with "Azerelectonica" domestic appliances plant. During the meeting, head of the Azerbaijan state stressed that further measures would be taken to continue the development of the Shamakhi region, particularly farming; revive tourism, education and public health, etc.

Achievements of the region in 2003-2008:

Shamakhi Sporting Olympic Center

"Star" TV-sets plant

Carpet workshop

Heydar Aliyev monument in the regional center

Busts of Imadeddin Nasimi, Seyid Azim Shirvani, Afsaladdin Khagani, Abbas Sahhat, Sultan Madjid Qanizadeh and a mausoleum of the famous poet Mirza Alekber Sabir

A 24-apartmental dwelling house in Shamakhi "Azsamand" car factory

Reconstruction of Shahidlar khiyabany cemetery

A 16-apartmental dwelling house for Karabakh invalids and martyr families

Reconstruction of Heydar Aliyev park

Centre of Heydar Aliyev

Asphalting of 25 km long Shamakhi-Pirqulu road...

Azərbaycanın Ümummilli Lideri - Heydər Əliyev
National Lider of Azerbaijan Haydar Aliyev

*Şamaxılı qadınlar Azərbaycan qadınlarının qurultayında
Heydar Əliyevlə xatirə fotosu çəkdirərkən. 1998-ci il*

*Heydər Əliyev və Əzizə Cəfərzadə
Heydər Əliyev və Aziza Jafarzadə*

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları Şamaxı "Star LTD" televizor istehsalının açılış mərasimində, 26 aprel 2005-ci il
President of the Azerbaijan Republic Mr. İlham Aliyev attends on opening ceremony of the Shamakha "Star LTD" television-sets plant, April 26, 2005

Şamaxı Olimpiya İdman Mərkəzinin açılış mərasimi, 26 aprel 2005-ci il.
An opening ceremony of the Shamakha Olympic Center, April 26, 2005.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları Şamaxı Diagnostika Mərkəzinin təməlinə qoyma mərasimində. 1 mart 2007-ci il
President of the Azerbaijan Republic Mr. İlham Aliyev attends the laying of the foundation stone of the Shamakha Diagnostic Center, March 1, 2007

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları Şamaxı "Azerelektrotexnika" Məişət Cihazları Zavodunda. 1 mart 2007-ci il.
President of the Azerbaijan Republic, Mr. İlham Aliyev visits the Shamakha Azerelektrotexnika plant of domestic appliances, March 1, 2007.

Azərbaycan Respublikasının birinci xanımı Mehriban xanım Əliyeva Heydər Əliyev Fondu tərəfindən Şamaxı şəhərində gənc məcburi köçkün ailələri üçün tikilmiş 16 mənzilli yaşayış binasının açılış mərasimində, 16 sentyabr 2006-cı il

First Lady of the Azerbaijan Republic, Mrs. Mehriban-khanum Aliyeva attends an opening ceremony of the 16-storey residential building for families of forced migrants built by the Heydar Aliyev Foundation, September 16, 2006.

Azərbaycan Respublikasının birinci xanımı Mehriban xanım Əliyeva Heydər Əliyev Fondu tərəfindən əsaslı təmir olunmuş Şamaxı rayon internat orta məktəbində, 16 sentyabr 2006-cı il

First Lady of the Azerbaijan Republic, Mrs. Mehriban-Khanum Aliyeva attends a secondary boarding school in Shamakha overhauled by the Heydar Aliyev Foundation, September 16, 2006.

Heydər Əliyev Fondu Azərbaycan məktəblərinin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, mədəniyyətimizin, səhiyyəmizin və milli dəyərlərimizin inkişaf etdirilməsi üçün böyük layihələr hazırlayaraq həyata keçirir. Heydər Əliyev Fondu Şamaxıda da geniş miqyaslı işlər görmüşdür:

- Şamaxı rayon İnternat və Qaleybuğurt kənd orta məktəblərinin binaları əsaslı təmir edilmişdir;
- İkinci Cabanı, Birinci Çaylı, Quşçu və Saqiyan kəndlərində yeni məktəb binaları istifadəyə verilmişdir.
- Məktəblər müasir avadanlıq və kompüter dəstləri ilə komplektləşdirilmişdir.
- Şamaxı şəhərində gənc məcburi köçkün ailələri üçün 16 mənzilli bina tikilmiş, məişət avadanlıqları ilə təmin edilmişdir.

Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti, YUNESKO və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri, millət vəkili Mehriban xanım Əliyeva 2006-cı il sentyabr ayının 16-da Şamaxıya gəlmişdir. O, Heydər Əliyev Fondu tərəfindən əsaslı təmir edilən və tikilən internat tipli texniki, humanitar və təbiət fənləri təmayüllü litseyin, gənc məcburi köçkün ailələri üçün 16 mənzilli yaşayış evinin və Saqiyan kənd orta məktəbinin binasının açılış mərasimlərində iştirak etmişdir. 2007-ci ildə Heydər Əliyev Fondu tərəfindən Avaxıl kəndində 120 yerlik məktəb binası tikilmiş, yeni inventar və avadanlıqlarla təchiz edilmişdir.

The Heydar Aliyev Foundation (HAF) is engaged in carrying out large-scale projects on strengthening of material- technical base of schools, development of our culture and health, protection of national values.

The Heydar Aliyev Foundation has carried out large-scale projects in Shamakhi as follows:

- Buildings of boarding-schools in Shamakhi and secondary school in the village of Qalaybugurd were overhauled
- New school buildings were commissioned in the villages of Inkinji Chabany, Birinji Chayly, Quschu and Sagiyan
- Schoolchildren were supplied with up-to-date computers
- A 16-apartmental building equipped with all the necessary amenities was built in Shamakhi for young refugee families.

On September 16, President of the Heydar Aliyev Foundation, ISESCO Good Will Ambassador and MP of the Azerbaijan Parliament, Mrs. Mehriban-khanum Aliyev arrived in Shamakhi. She attended an opening ceremony of the HAF-led overhaul of boarding-school type technical, humanitarian and natural sciences lyceum; a laying of a 16-apartmental building for young refugee families and a building of secondary school in the village of Sagiyan. Note that in 2007 the HAF built a 120-pupil school building in the village of Avakhyl supplied with new equipment and appliances.

Fələki Şirvani 1108-ci ildə Şamaxıda anadan olmuş, 1146-cı vəfat etmişdir. Onun əsl adı Əbu Nizam Hakim Cəlaləddin Məhəmməd Şirvanidir. O, astronomiya ilə məşğul olmuş, bu sahədə dəyərli əsərlər yaratmışdır. Odur ki, təxəllüs kimi ərəb dilində kosmos mənasında olan Fələk adını götürmüşdür. Fələki Şirvani Şamaxıda dövrün məşhur alimlərindən təhsil almışdır. Şirvanda yaşayan və fəlsəfə, ilahiyyat və təbiət elm sahələrində tanınmış alimlərdən olan Əbül Üla Gəncəvinin onun üzərində təsiri olmuşdur. Fələki Şirvani Şirvan şahının sarayında yaşamış, Şirvanşah III Mənuçöhrə (1120-1146) qəsidələr həsr etmişdir.

Sonralar Şirvanşah Mənuçöhrə onu həbs etdirmişdir. Həbsdə olduğu müddətdə səhhəti pisləşmişdir. Kasıb yaşayan və səhhəti pisləşən Fələki Şirvani Təbrizə köçmüş və 38 yaşında orada vəfat etmişdir.

Fələki Şirvaninin yaradıcılığı ilk dəfə İran alimi Hadi Həsən tərəfindən toplanılmış, 1929-cu ildə Londonda nəşr olunmuşdur. Azərbaycanın bir çox alimləri onun həyatı və yaradıcılığını öyrənmişlər.

*Fələki Şirvani,
Hekəltoraşi Natiq Əliyev*

*Falaki Shirvani,
Sculpture Natiq Aliyev*

Falaki Shirvani was born in 1108 in Shamakhi; died in 1146. Falaki's real name is Abu Nizam Hakim Jalaladdin Muhammad Shirvani. As his main occupation was astronomy, and he wrote a creation about it, he took this penname. (Falak-in Arabic means space). He got his primary education from the famous scholars of Shamakhi and Abu Al Ula Ganjavi who had a good command of philosophic, theological and natural sciences of his time. Falaki lived in the royal palace and wrote gassidas demoted to Shirvanshah Menuchehr III (1120-1146).

Afterwards, he was flung into jail by Shirvanshah Menuchehr himself imprisonment aggravated Falaki's health. After released in poor and shattered health, he left for Tabriz and passed away there at 38.

Falaki Shirvani's creation were firstly collected by the Iran scholar Hadi Hasan and published in London in 1929. His life and creative work were researched by the Azeri researchers as well.

Əfzələddin Xaqani Şirvani 1126-cı ildə Şamaxı şəhərinin yaxınlığındakı Məlhəm kəndində anadan olmuş, 1199-cu ildə Təbrizdə vəfat etmişdir. Qəbri Təbriz yaxınlığındakı Şairlər qəbristanlığındadır.

Azərbaycan intibah ədəbiyyatının ən görkəmli şairlərindən biri olan Xaqani Şirvani qəsidə janrını yüksək sənətkarlıq zirvəsinə qaldırmışdı. O, ilk dəfə olaraq Azərbaycan ədəbiyyatında poema yazmışdır. Xaqani yaradıcılığının mərkəzində insan və onu əhatə edən real həyat həqiqətləri, xeyirlə şərin mübarizəsi, dərin humanizm duyğuları durur.

Xaqani dövrün savadlı adamlarından biri olan əmisi Kafiəddin Ömər ibn Osmanın himayəsi altında Qurani, dilçilik, ədəbiyyat, fəlsəfə, riyaziyyat və başqa elmləri öyrənmişdi. Hələ kiçik yaşlarından şeir yazmağa həvəs göstərən Xaqani tezliklə Şirvanşahlar sarayına dəvət olunur. Elə bu vaxtdan da Xaqani təxəllüsünü götürür. Çox keçmədən saray həyatına davam gətirə bilməyən şair İraqa, Məkkəyə səyahət edir. Həbsxanaya düşür. Dərbənddə, Gəncədə yaşamış, nəhəyat, 1176-cı ildə Kəbəni ziyarət etdikdən sonra bir daha Şamaxıya dönməmişdir. Təbrizdə yaşayan şair müxtəlif hökmdarların saraylarından göndərilmiş dəvətləri qəbul etmir. Bütün bunlar şairin yaradıcılığında dərin iz buraxır.

Xaqaninin bugünkü nəsilərə 17 min beytlik lirik şeirlər divanı, «Töhfətül-İraqeyn» poeması və nəsrilə yazdığı məktublar yadigar qalmışdır. Şirvanşah Mənuçöhrə, Axsitana, Eldəniz hökmdarı Qızıl Arslana, həmçinin yaşadığı dövrün

*Əfzələddin Xaqani,
Hökəmtəraşi Nətiq Əliyev*

*Afzaladdin Khagani,
Sculpture Nətiq Əliyev*

mühüm hadisələrinə, yadellilər üzərində qələbələrə bir sıra şeirlər həsr etmişdir. Ömrünün sonuna qədər insanlığa, haqqa, düzgünlüyə sadıq qalan, şahlardan, xaqanlardan, nəfsinin qulu olan acgöz, zülmkar hakimlərdən uzaqlaşmış alimlərlə, müdriklərlə ülfət bağlayan Xaqani bütün insanlığı humanizmə səsləyir.

Afzaladdin Khagani Shirvani was born in 1126 in the village of Malham, Shamakhi. Died in 1199, Tabriz, and buried at the Poets' Cemetery.

One of the most prominent poets of Azerbaijan Renaissance literature, Khagani Shirvani was successful in raising the genre of kasida to the highest ever level. He authored the first poem in the Azerbaijani literature. Forming the pivot of Khagani's creative work was man and real life circumstances; struggle between the good and the evil; profound humanistic ideas.

Patronized by his native uncle, one of the most educated intellectuals of the epoch Kafiaddin Omar ibn Osman, Khagani was successful in studying Koran, linguistics, literature, philosophy, mathematics and other sciences. He got down to writing verses since his childhood, and soon after he was invited to the court-yard of Shirvanshahs under the pen-name Khagani. However, the poet was fed up with court life and headed first for Iraq and then to Mecca. As fate willed, he was imprisoned; later on, he lived in Derbend and Ganja. In 1176 he made a pilgrimage to Kaaba and never returned to Shamakhi. As resident of Tabriz, the poet turned down repeated invitations from different courtyards, and this left its profound imprint on poet's creativity.

The Khagani's poetical heritage includes 17,000 beyts' divan of lyric verses, poem "Tohfatul-Iraqeyn" and letters in prose. He dedicated some of his poems to Shirvanshah Minuchihr, Ahsitan, Eldeniz ruler Gyzyt Arslan, as well as momentous events of his epoch, victories over foreign invaders, etc. Till the end of his life he called for humanism, justice; condemned cruelty, mercenary-minded shahs and rulers; sympathized with scholars and intellectuals.

XII əsrdə yaşamış **İzzəddin Şirvani** şeiri, sənəti sevən, onu himayə edən nüfuzlu şəxslərdəndir. Xaqaninin əsərlərində də onun adı hörmətlə çəkilir. Günümüzdə qədər az əsərləri gəlib çatıb.

Çəməndə badi-səba misgini etdikcə nisar
Güllərin ətri məni uyqudan etdi bidar
Bəzənib naz ilə, mey camını tutmuş əldə
Çəmənün bir tərəfində gəzir ol nazlı nigar

İzzədin bu misralarla başlayan qəsidələrində Şirvanşah Mənuçöhrə özünün saraydan uzaqlaşmasının səbəblərini açıqlayır.

Izzeddin Shirvani lived in the 12 century. He was a person of authority who loved and patronized poetry and arts. Khagani mentioned him in his works with great piety. Just a few works of his is extant hitherto.

A breeze plays about a meadow
A smell of flowers awoke me
The beauty dressed up coquettishly with a
glass in her hand
Roams about a cosy nook of the meadow

In the verse above, Izzeddin discloses reasons of his alienation from the Shirvanshah Minuchihr's palace.

*Izzeddin Şirvani.
Hekollerası Nətiq Əliyev*

*Izzeddin Shirvani.
Sculpture Nətiq Əliyev*

Əslən azərbaycanlı (şamaxılı) olan, Şirvanda Fəzlullah Nəimiyə intisab edən **İmadəddin Nəsimi** (1369-1417) müəlliminin ölümündən sonra gizlənməyə ehtiyac duymadan fəaliyyətini açıq şəkildə həyata keçirərək genişləndirdi. O, Anadolunu, Suriyanı, İraqı gəzərək ətrafına topladığı insanlara hürufiliyi təlqin etdi. Hətta Anadolu bəylərindən bir qismi onun təsiri altına düşdü. Şeirləri, Nəsiminin təsir gücünü çox artırırdı. Nəiminin açıq söyləmək istəmədiyi inancı Nəsimi söyləməkdən və yaymaqdan çəkinmədi. Nəsimi inancına görə Hələb şəhərində şəriət alimlərinin fitvası ilə dərisi soyularaq cəzalandırıldı. Qəbiri Hələb şəhərindədir. İmadəddin Nəsiminin təsiri ilə hürufilər nəinki fars dilində, həm də Azərbaycan türkcəsi ilə bir çox əsərlər yazdılar. Onun Divanı və "Müqəddimətül-Həqayiq"

əsərləri vardır. Nəsiminin Anadoluda irşad fəaliyyəti göstərən Rəfi adlı xəlifəsi olmuşdur. Rəfiinin türk dilində yazılmış "Bəşarətnamə" və "Gənçnamə" məsnəviləri vardır.

Native of Shamakhi and follower of Fazlullah Naimi in Shirvan, **Imadeddin Nasimi** (1369-1417) did not consider it necessary to make secret of his convictions after his teacher's murder. He openly advocated ideas of Hurufism in Anatolia, Syria, Iraq, etc. Even a part of Anatolia nobility fell under his influence. Propaganda effect of Nasimi's activity was enhanced by his poetical gift. While Naimi did not risk expressing his views openly, Nasimi did not take the trouble of concealing his views. As a result, Nasimi appeared before the court of Sharia proponents and was executed through stripping the skin off. His grave is located in the town of Haleb. It was Nasimi's influence that urged Hurufites to write their works not only in Farsi but Azeri Turkic as well. Nasimi wrote "Divan" and "Muqaddi-matul - Haqayiq". Nasimi was succeeded by certain Rafi in Anatolia. Rafi was the author of mesnevi "Besharet-nameh" and "Ganjnameh" written in Turkish.

*Imadeddin Nasimi.
Hekollərəsi Natiq Əliyev*

*Imadeddin Nasimi.
Sculpture Natiq Aliyev*

Şirvanşah I İbrahim 1352-ci ildə anadan olmuş, 1417-ci ildə vəfat etmişdir. O, Şirvanşahlar nəslindən olub, Şəki tərəflərdə yaşayıb, əkinçiliklə məşğul olurdu.

1382-ci ildə Şirvanşah Hüşəng ibn Kavusun ölümündən sonra Şirvan feodalları İbrahimi saraya dəvət etdilər və hakimiyyəti ələ almasını istədilər. Şeyx İbrahim Şamaxıya gəldi və Şirvan şahlığını idarə etməyə başladı.

Şirvanşah I İbrahim Şirvan şahlarının Dərbəndilər sülaləsinin banisi oldu. Həmin narahat illərdə şimaldan Qızıl Orda xanı Toxtamış, cənubdan Sultan Əhməd Cəlayir, şərqdən isə Teymur Şirvanı təhdid edirdilər. Aralarında qızğın müharibə

gedən Teymurla Toxtamışın döyüş meydanları Şirvan torpaqlarından keçirdi. Ölkənin müstəqilliyi təhlükə altında idi. Özünü müdrik hakim və çevik diplomat kimi göstərən Şirvanşah I İbrahim Teymurla yaxın dostluq münasibətləri qurur.

*Şirvanşah I İbrahim.
Hekaltərəşi Natiq Əliyev*

Teymur Şirvanın Toxtamış yürüşlərindən qorunmasında ona dəstək verir. Şirvanşah I İbrahim də Teymurun Toxtamışa qarşı döyüşlərində öz ordusu ilə iştirak edir.

Şirvanşah I İbrahim Teymura xərac vermir, qiymətli hədiyyələr göndərməklə kifayətlənirdi. Teymur Şirvan qalalarının möhkəmləndirilməsində Şirvanşah I İbrahime kömək edir. Tarixi Dərbənd qala divarları bərpa olunub möhkəmləndirilir. Şirvanşah I İbrahimin müdrik siyasəti sayəsində Şirvan çiçəklənir.

Şirvanşah I İbrahim 1399-1405-ci illər arasında Əmir Teymurun Osmanlı sultanı Bayazıdlə Anadoludakı döyüşlərində iştirak edir. Teymurun bu yürüşü zamanı Şirvanşah I İbrahim Suriya ərazisinə qədər gedir.

1405-ci ildə Teymurun vəfatından sonra Şirvanşah I İbrahim teymurilərin asılılığından çıxmaq, öz dövlətinin hüdudlarını genişləndirmək və bütün Azər-baycanı birləşdirmək fikrinə düşür. Şirvanşah I İbrahim Kürü keçərək, Gəncəni və Qarabağın çox hissəsini tutur. Bir çox iri feodallar və Gürcü çarı

onun ordusuna qoşulur. Şirvanşah I İbrahim və Teymurun nəvəsi, Miranşahın oğlu Mirzə Ömər arasındakı dostluq münasibətləri düşmənçiliklə əvəz olunmuşdu. Bərdə yaxınlığında hər iki ordu üz-üzə dayanmışdı. Lakin, 1406-cı ildə Təbrizdə Şeyx Əxi Qəssabın başçılığı ilə teymurilər əleyhinə üsyan olur. Şirvanşah I İbrahim vahid Azərbaycan dövləti ideyasını həyata keçirmək üçün zamanın yetişdiyini düşünür və Təbrizə tələsir. 1406-cı ildə Şirvanşah I İbrahim Təbrizə daxil olur. Lakin şəhərdə az qalır. Cəlairi Sultan Əhmədin ordusu Təbrizə yaxınlaşanda Şirvan qoşunları geri qaydır.

Qaraqoyunlu Qara Yusifə qarşı Cəlairi Sultan Əhmədlə birləşən Şirvanşah

I İbrahim oğlu Kəyumərsi Təbrizə göndərir. 1410-cu ildə baş verən döyüşdə Cəlairi Sultan Əhməd öldürülür, Kəyumərs əsir düşür. Qara Yusif Kəyumərsin əvəzində heç nə almadan Şirvanşah I İbrahimə yazdığı məktubu aparmaq şərtilə onu azad edir. Həmin məktubda Qara Yusif Şirvanşah I İbrahimdən ona tabe olmasını tələb edirdi. Qara Yusifin bu cür mərhəmətindən və oğlunun xəyanət etməsindən şübhələnən Şirvanşah I İbrahim onu edam edir. Bunun cavabında Qara Yusif Təbrizdən Qarabağ üzərinə hücumla keçir. Qarabağa çatanda o, yenə də İbrahimin yanına çapar göndərərək, tabe olmağa çağırır. Ancaq Şirvanşah I İbrahim çox ağır əzab-əziyyət bahasına qazandığı müstəqilliyi qorumaq üçün mübarizə aparır. O, Şəki hakimi Seyid Əhməd və gürcü çarı II Konstantinlə ittifaqa girərək, Şirvanda böyük bir ordu toplayır və Qara Yusiflə 1412-ci ildə Kür çayının sahillərində döyüşə girir. Bir neçə gün davam edən döyüş Şirvanşah I İbrahim və müttəfiqlərinin məğlubiyyəti ilə başa çatır. Şirvanşah I İbrahim, oğlanları Qəzənfər, Əsədullah, Xəlilullah, Mənuçöhr, Əbdürəhman, Nüsrətullah, Haşim, qardaşı Şeyx Bəhlul, gürcü çarı Konstantin, Şirvanın bir sıra görkəmli adamları, o cümlədən münəccim, həkim, carçı və başqaları əsir düşürlər. Təbrizin tacir və sənətkarları Şeyx Əxi Qəssabın rəhbərliyi ilə pul toplayır, Şirvanşah I İbrahim və ailəsinin azad olunmasına çalışırlar. Qara Yusif Şirvanşah I İbrahimi azad edir. Şirvanşah I İbrahim Qaraqoyunluların vassallığını qəbul edir.

Şirvanşah I İbrahim özünün diplomatik qabiliyyətinə və hərbi istedadına görə hökranlıq etdiyi 35 il ərzində nəinki Şirvanın müstəqilliyini qoruyur, hətta onu möhkəmləndirərək, ölkənin sərhədlərini əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirir.

Shirvanshah Ibrahim I was born in 1352, died in 1417. He descended from the family of Shirvanshahs, lived in Sheli and devoted himself to farming.

In 1382, following the death of Shirvanshah Husheng ibn Kavus, Shirvan feudal lords invited Ibrahim to the court and asked him to take the reins of government. Sheikh Ibrahim arrived in Shamakhi and started ruling the Shirvan shahdom.

Shirvanshah Ibrahim I founded the dynasty of Derbendi of Shirvan shahs. Note that in those hard times Shirvan was threatened by the Golden Horde's khan Tokhtamish from the north; Sultan Ahmed Jalair from the south and Teymur from the east. Of uinterest is the fact that the land of Shirvan proved to be a battle-field between Teymur and Tokhtamish. The country's independence risked being lost. Proving his worth as wise ruler and skilful diplomat, Shirvanshah Ibrahim I succeeded to establish close, friendly relations with Teymur. It was no mere coincidence that Teymur protected Ibrahim against Tokhtamish's raids. In turn, Ibrahim's army took an active part in Teymur's campaigns against Tokhtamish.

Also, Shirvanshah Ibrahim I paid no tributes to Teymur, confining himself to giving him valuable presents. Teymur assisted Shirvanshah Ibrahim I in

fortifying Shirvan fortresses, particularly, restoring and strengthening ancient Derbend fortress walls. It was a far-sighted political line of Shirvanshah Ibrahim I that helped Shirvan flourish and develop.

In 1399-1405, Shirvanshah Ibrahim I partook in the Anadolu wars that Emir Teymur waged against Ottoman Sultan Bayazid. Note that during the Teymur's campaign Shirvanshah Ibrahim I reached Syria.

In 1405, after Teymur's death Shirvanshah Ibrahim I intended to get out of Timurides' dependence, expand borders of his state and create united Azerbaijan. In doing so, his army crossed the river Kura and occupied a greater part of Ganja and Karabakh. Scores of influential feudal lords and the Georgian king joined his army. In the meantime, hitherto friendly relations between Shirvanshah Ibrahim I and Teymur's grandson and son of Miranshah - Mirza Omar changed into hostile ones. The two armies were opposing each other in the environs of Barda. In 1406, a large uprising headed by Sheikh Akhi Gassab broke out in Tabriz against Teymurides. Shirvanshah Ibrahim I realized the necessity of implementing an idea of single Azerbaijani statehood, so he hastened to Tabriz. In 1406, he entered Tabriz but stayed there not long. The army of Jalairid Sultan Ahmed approached the town, and the Shirvan troops had to retreat.

*Şirvanşah I İbrahim.
Rəssam Nəcəfqulu İsmayılov*

In an attempt to oppose Garagoyunlu Gara Yusif, Shirvanshah Ibrahim I joined Sultan Ahmed and sent his son Kayumars to Tabriz. During the battle of 1410, Sultan Ahmed was killed, and Kayumars taken prisoner. Gara Yusif released Kayumars, provided he would take a letter to Shirvanshah. In his letter Gara Yusif demanded from Shirvanshah Ibrahim I to obey him. Amazed at Gara Yusif's magnanimity and suspicious of his

son's treason, Shirvanshah Ibrahim I put him to death. In response, Gara Yusif launched an assault from Tabriz against Karabakh. Upon reaching Karabakh, he sent an envoy to Ibrahim asking him to obey. However, Shirvanshah Ibrahim I kept on struggling for independence of his country. Entering into alliance with Sheki ruler Seyid Ahmed and Georgian king Constantine II, Shirvanshah managed to knock together a big army in Shirvan and gave battles to Gara Yusif on the banks of the river Kura in 1412. The battle lasted for several days and ended with the defeat of Shirvanshah Ibrahim I who together with his sons Gazanfar, Asadullah, Khalilullah, Minuchihr, Abdurrahman, Nusratullah, Hashim, brothers Sheikh Bahlul, Georgian king Constantine, several senior Sheki leaders, including munajjim, judge, etc. were taken prisoners. Tabriz merchants and craftsmen headed by Sheikh Akhi Gassab collected money to pay for the release of Shirvanshah Ibrahim I and his family members. As a result, Gara Yusif released Shirvanshah Ibrahim I. The latter had to recognize the vassalage of Garagoyunlu.

Owing to his outstanding abilities as diplomat and military leader, Shirvanshah Ibrahim I, during 35 years of his reign, was successful not only in preserving Shirvan's independence but consolidating country's position and expanding its borders as well.

Seyid Əzim Şirvani 1835-ci il iyulun 10-da Şamaxıda doğulmuş, 1888-ci il mayın 20-də orada vəfat etmişdir. O, 7 yaşında olarkən atası Seyid Məhəmməd vəfat etmiş, anası ilə birlikdə Dağıstanın Yaqsay kəndində yaşayan ana babası Molla Hüseynin yanına getmişdir. İlk təhsilini də burada almış, ərəb, fars dillərini, Dağıstan dillərindən bir neçəsini öyrənmişdir.

1853-cü ildə Şamaxıya qayıdan Seyid Əzim 1855-ci ildə Bağdada getmiş, bir müddət burada, sonra isə Şamda dini təhsil almışdır. 1857-ci ildə, ikinci dəfə Şərq ölkələrinə gedən Seyid Əzim Misirdə olmuş, Qahirədə alim və şairlərlə görüşmüşdür. 1869-70-ci illərdə Şamaxıda yeni üsulla (üsuli-cədid) məktəb açmışdır. Mirzə Ələkbər Sabir, Soltan Məcid Qənizadə ilk təhsilini bu məktəbdə almışdır. Dövri mətbuatda («Əkinçi», «Ziya», «Kəşkül») iştirakı, xüsusən, Həsən bəy Zərdabi ilə dostluğu Seyid Əzimin dünyagörüşünə və yaradıcılığına təsir göstərmişdir.

Seyid Əzim yaradıcılığa 1855-ci ildən başlamış, əsərlərini Azərbaycan və fars dillərində yazmışdır. Klassik Azərbaycan poeziyası və XIX əsrin birinci yarısında ədəbi məktəb halında formalaşan tənqidi realizm ənənələrindən bəhrələnən Seyid Əzim lirik və satirik Azərbaycan şeirini zənginləşdirmişdir. Yüksək bədii sənətkarlıqla yazılmış lirik şeirlərində (qəzəl, qəsidə, tərkiqbənd, mütəxəmməs, müsəddəs, müstəzad, rübai, qitə) məhəbbət, həyat eşqi təənnüm olunur. ictimai-əxlaqi görüşlərini əks etdirən mənzum hekayə və öyüdləri, nağıl və təmsillərində dostluq, mərdlik, nəzakət, təvazökarlıq təbliğ edilir, tənbellik, tüfeylilik, avaraçılıq və s. pis sifətlər tənqid olunur.

Seyid Əzim Azərbaycan şairlərinin əsərlərini toplamış, 1885-ci ildə tərtib etdiyi «Təzkirə»də 270-dən çox şairin (Xaqani Şirvani, Fələki Şirvani, Zülfüqar Şirvani, Bədr Şirvani, Füzuli, Molla Pənah Vaqif, Qasım bəy Zakir, Abbasqulu ağa Bakıxanov və b.) qısa tərcümeyi-halını və əsərlərindən nümunələr vermişdir. «Tarixi-Şirvannamə» adlı əsəri də var. 1877-ci ildə Azərbaycan dilində, «Rəbi ülət-fal» («Uşaqların baharı») adlı dərslik tərtib etmiş, lakin çar senzoru siyasi cəhət-dən zərərli kitab kimi, onun nəşrinə icazə verməmişdir. Yaradıcılığı Azərbaycan şeirinin inkişafına təsir göstərmişdir.

Əzizə Cəfərzadənin «Aləmdə səsim var mənim» romanı Seyid Əzim Şirvaniyə həsr olunmuşdur. Adına küçə, məktəb, kitabxana, muzey və s. var.

Seyid Azim Shirvani was born on July 10, 1835 in Shamakhi; died on May 20, 1888.

His father Seyid Mohammad died when the boy was 7, so he jointly with his mother had to move to the village of Yaqsay, Dagestan where his grandfather on mother's side Mollah Hussein lived. He received here his primary education and learnt Arabic and Persian languages, several Dagestan languages.

In 1853, Seyid Azim returned to Shamakhi, and in a while left for Baghdad and then Damascus where he received theological education. In 1857, Seyid Azim paid a second visit to oriental countries, stayed in Cairo where he met with local scholars and poets. In 1869-70, upon return to Shamakhi, he opened a school of new type - usuli-jadid. Note that Mirza Alekber Sabir, Soltan Medjid Qanizadeh, etc. attended this school. Seyid's activity in periodical press ("Ekinchi", "Ziya", "Kashkul"), particularly his friendship with Hasan-bey Zardabi, had a great influence on his world outlook and creative work.

Seyid Azim got down to creating poetical works since 1855 and wrote them in Azeri and Persian. Extrapolating from traditions of critical realism based on the classical Azerbaijani poetry and literary school of the first half of the 19

*Seyid Əzim Şirvani.
Heykəltarası Natiq Əliyev
Seyid Azim Shirvani.
Sculpture Natiq Aliyev*

century, the poet enriched lyrical and satiric Azerbaijani poetry. Highly artistic, his lyric poetry (ghazal, qasida, tarkibband, muhammas, musaddas, mustezad, rubai, qite) glorified love and spiritual wealth. In his poetic stories and admonitions the poet propagandized friendship, bravery, modesty, and criticized laziness, parasitism, etc

Seyid Azim was successful in collecting works of Azerbaijani poets; in his "Tezkire" he provided brief biographies and samples of poetry of above 270 poets (Khagani Shirvani, Feleki Shirvani, Zulfugar Shirvani, Badr Shirvani, Fizuli, Mollah Panakh Vagif, Qasim-bey Zakir, Abbasqulu-aga Bakikhanov, etc.). The poet also wrote his famous "Tarihi-Shirvannameh". In 1877, he issued a manual in Azeri titled "Rabi Ulatfal" ("Children's Spring"); however, tsarist censor gave no permission for publication of the book for political reasons.

It should be noted that Seyid Azim's creative work had a great influence on the development of the Azerbaijani poetry. Writer Aziza Jafarzadeh dedicated her novel "My Voice across the Globe" to the memory of Seyid Azim Shirvani. Street, school, library, museum etc. are named after the poet.

Sabir (Mirzə Ələkbər Zeynalabdin oğlu Tahirzadə) 1862-ci ildə may ayının 30-da Şamaxıda anadan olmuş, 1911-ci ildə iyul ayının 12-də orada vəfat etmiş, "Yeddi Günübəz" qəbiristanlığında dəfn edilmişdir.

Mollaxanada aldığı ilk təhsilini Seyid Əzim Şirvaninin "Üsuli-cədid" məktəbində davam etdirmişdir. 8 yaşında kiçik şeirlər yazmağa başlamış, məktəbli ikən Sədidən tərcümələr etmişdir. İlk yaradıcılıq illərində əsasən, mədhiyyə, növhə, mərsiyə yazmışdır. Aşqabad, Buxara, Səmərqənd, Mərv, Səbzəvar, Xorasan şəhərlərində yaşamış, özbək və türkmən ziyalıları ilə yaxından tanış olmuşdur. Firudin bəy Köçərli, Abbas Səhhət, Sultan Məcid Qənizadə, Cəlil Məmmədquluzadə ilə yaxın dost olmuşdur. İlk şeiri 1903-cü ildə "Şərqi-Rus" qəzetində çap olunmuşdur. Sonralar "Həyat", "İrşad", "Zənbur", "Dəbistan", "Həqiqət" "Molla Nəsrəddin" və s. qəzet və jurnallarda şeir və məqalələri dərc edilmişdir. "Molla Nəsrəddin" jurnalında şair "Hophop", "Ağlar güləyən", "Əbunəsr Şeybani", "Boynuburuq", "Sevdayi" və s. imzalarla satirik şeirlər çap etdirmişdir. 1908-ci ildə Sabir müəllimlik hüququ alıb, Şamaxıda yeni üsulda "Ümid" məktəbi açdı. Bir ildən sonra məktəbi bağlayıb, 1910-cu ildə Bakıya köçməli oldu. Bakıda "Tazə həyat" və "Həqiqət" qəzetlərində korrektor işləmiş, "Nəşri-maarif" cəmiyyətinin Balaxana məktəbində dərs demişdir.

Azərbaycan ədəbiyyatında tənqidi-realizmin qüdrətli nümayəndəsi olan Sabir Yaxın və Orta Şərqdə baş verən mühüm hadisələri canlı bədii lövhələrlə əks etdirmişdir. Bu realizm böyük bədii ümumiləşdirmə qüvvəsinə malikdir. Şairin

yaratdığı satirik tiplər müxtəlif ictimai zümrələr, onların tarixi inkişafda mövqeyi, daxili aləmi haqqında canlı, inandırıcı təsəvvür verir. Bu tiplər sərgisindəki rəsmlər tarixi, milli və etnoqrafik koloriti, həqiqətə uyğunluğu və əlvanlığı ilə diqqətəlayiqdir. Sabirin poeziyasında lirik motivlər də qüvvətlidir. Çox zaman zalımlara nifrət məzlumlara məhəbbət hissi ilə üzvi birləşir.

Sabir poeziyası dünyanın bir çox şairlərinin yaradıcılığına təsir etmiş, əsərləri müxtəlif dillərə çevrilərək nəşr edilmişdir. H.Nəzərli "Sabir" pyesini, Mir Cəlal "Yolumuz hayandır?" romanını şairə həsr etmişdir.

Sabir (Mirza Alekber Zeynalabdin oğly Tahirzadeh) was born on May 30, 1862 in the town of Shamakhi; died on July 12, 1911 and buried at the "Yeddi Gunbez" cemetery.

He proceeded with his primary education at the school "Usuli-jadid" of Seid Azim Shirvani. At the age of 8 he began writing rhymes; in school years he translated poems of Saadi. In his first creative years he primarily focused on mad-hiyya, novha and marsiya. He used to live in Ashgabat, Buhara, Samarkand, Merv, Sabzevar and Khorasan; maintained friendly relations with Uzbek and Turkmen intellectuals. He was a close friend to Firudin-bey Kocharly, Abbas Sehhat, Sultan Medjid-bey Qanizadeh, Jalil Mamedquluzadeh, etc.

His first rhyme was published in "Sharqi-Rus" newspaper in 1903. "Later on, he kept on writing for "Hayat", "Irshad", "Zanbur", "Dabistan", "Haqiqat", "Molla Nasreddin" and other newspapers and magazines. He published his satiric poems and articles in "Molla Nasreddin" magazine, including "Hophop", 'Aglar guleyen", "Abunesr Sheybani", "Boynuburug", "Sevdayi", etc. In 1908, Sabir was entitled to teach, and with that end in view he opened a new-style school "Umid" in Shamakhi. A year later, he closed the school and had to move to Baku. While at Baku, he worked as proofreader in "Taza hayat" and "Haqiqat" newspapers and taught at a Balakhana school under "Nasri-maarif society.

A brilliant representative of critical realism in the Azerbaijan literature, Sabir was successful in depicting, in a masterly manner, major political developments going on in the Near and Middle East. His realism is renowned for

*Mirza Ələkber Sabir.
Hökəltərəsi Natiq Əliyev*

*Mirza Alekber Sabir.
Sculpture Natiq Aliyev*

its great artistic summarization. Satiric characters created by the poet provide a convincing picture of various social strata, their place in the historical development and inner moral world. These characters are notable for their historical, national and ethnographic coloring; compliance with reality and diversity of colors. Lyric motifs are also pronounced in Sabir's poetry. His hatred with respect to tyrants are accompanied with love for unfortunates.

It should be noted that the Sabir's poetry had its effect on creative activity of many poets; his poems were translated into many languages. H. Nazarly (play "Sabir") and Mir Jalal (novel "Yolumuz hayandır") dedicated their works to Sabir.

Abbas Səhhət (Abbasqulu Əlabbas oğlu Mehdizadə) 1874-cü ildə Şamaxıda anadan olmuş, 1918-ci il iyulun 11-də Gəncədə vəfat etmişdir. İlk təhsilini atasının Şamaxıda açdığı məktəbdə almış, 1894-1900-cu illərdə Tehran institutunun tibb fakültəsində oxumuşdur. 1901-ci ildə Şamaxıya qayıtmış, həkimlik və müəllimlik etmişdir.

Abbas Səhhət məktəblər, kitabxanalar açılmasına çalışmış, Mahmud bəy Mahmudbəyovla həmmüəllif "Yeni məktəb" "Türk ədəbiyyatına ilk qədəm" dərsləklərini yazmışdır. Mirzə Ələkbər Sabirin yaxın dostu olmuş onun əsərlərini ilk dəfə toplayıb 1912-ci ildə nəşr etdirmişdir.

Abbas Səhhətin ilk şeiri 1904 ildə "Şərqi-Rus" qəzetində çap olunmuşdur. O, "Yeni şeir necə olmalıdır?" məqaləsindən də göründüyü kimi, təqlidçiliyin əleyhinə çıxmış, şeirdən ictimai məzmun tələb etmişdir. Vətənin, xalqın taleyi Abbas Səhhət lirikasının əsas mövzusu idi. O. Xalqı maarifə, mədəniyyətə çağırır ("Fəryadi-intibah...", "Nitqi-mənzum"), azadlığa ümid bəsləyir ("Dilbəri-hürriyyətə qitə", "Yad et!"). Şair Cənubi Azərbaycanda milli-azadlıq mübarizəsini əks etdirən "Əhmədin qeyrəti" (1911) poemasını yazmışdır. "Şair, şeir pərisi və şəhərli" poemasında Abbas Səhhət sənətkarı xalq həyatı ilə bağlı olmağa çağırırdı. Abbas Səhhətin nəsr əsərləri də var ("Bədbəxt ailə", "Qaragünlü Həlimə" hekayələri və s.). "Volqa səyahəti" romanı, "Əli və Aişə" əsəri itmişdir. Abbas Səhhət uşaqlar üçün şeir, təmsil və pyeslər yazmışdır ("Güllərin bəhşi", "Yaz", "Ata və oğul", "Küçə uşağı" "Cəhalət səmərəsi" və s.).

Abbas Sehhat (Abbasgulu Alabbas oğlu Mehdizadeh) was born in 1874 in Shamakhi; died on July 11, 1918 in Ganja. He attended his fatherly instituted school at Shamakhi and then continued his education at Teheran Medical Institute. In 1901 he returned to Shamakhi and started his medical and teaching activity.

Abbas Sehhat did his best to open schools and libraries; co-authored with Mahmud-bey Mahmudbeyov manuals "New School" and "Introduction to Turkic Literature". He was an intimate friend of Mirza Alekber Sabir and published Sabir's first collected works in 1912.

*Abbas Sehhat.
Hekalteraşi Natiq Əliyev*

*Abbas Sehhat.
Sculpture Natiq Aliyev*

The first rhyme by Abbas Sehhat was published in 1904 in "Shargi-Rus" newspaper. As is seen from his article "What the new poem is?" the poet opposed imitation in poetry and, instead, called to focus on social contents. In his lyric poetry the poet laid an emphasis on the destiny of his motherland, and he called the nation for education and culture ("Faryadi-intibah", "Nitqi-manzum"); for liberty ("Dilbari-hurriyata qite", "Yad et!"). The poet wrote a poem that reflected the struggle of South Azerbaijanis ("Ahmedin geyreti", 1911). In his poem "Shair, shair perisi ve sheherly" Abbas Sehhat called an artist to become closer to people's life. He wrote works in prose as well ("Bedbaht aile", "Qaragunlu Halima", etc.). Regretfully, his novels "Volqa seyaheti" and "Ali ve Aishe" are reputed to have been lost. Abbas Sehhat created poems, fables and plays for children

"Gullerin behsi", "Yaz", "Ata ve ogul", "Kuce ushagi", Cehalet semeresi", etc.

Məhəmməd Hadi (Ağaməhəmməd Hacı Əbdülsəlim oğlu) 1879-cu ildə Şamaxıda doğulmuş, 1920-ci ilin may ayında Gəncədə vəfat etmişdir. Azərbaycan ədəbiyyatında romantizmin görkəmli nümayəndəsi olan Məhəmməd Hadi tacir ailəsində doğulmuş, atasını erkən itirmişdir. Atasız-anasız, məşəqqətli uşaqlıq həyatı keçirən Hadi əvvəlcə nənəsi Teyyibə xanımın, onun vəfatından sonra isə yaxın qohumu Mustafa Lütfinin (Şamaxının tanınmış aydını, Həştərxanda çıxan "Bürhariüt-tərəqqi" qəzetinin redaktoru olub) himayəsində böyümüş, ondan ərəb dilini öyrənmiş, daha sonra Şamaxıda mədrəsədə altı il o vaxtkı elmlərdən (tarix, ədəbiyyat, hüquq və şəriət fənnindən) dərs oxumuş, müntəzəm şəxsi mütaliə yolu ilə klassik Şərq bədii-fəlsəfi fikrinə yiyələnmişdir. XIX əsrin 90-cı illərində Mirzə Ələkbər Sabir, Sultan Məcid Qənizadə və b. ilə dostluq etmişdir. 1902-ci ildə

Şamaxı zəlzələsindən sonra Kürdəmirə köçmüş, orada məktəb açmışdır. 1905-ci ildən Həştərxanda çıxan «Bürhanüt-tərəqqi» qəzeti ilə əməkdaşlıq etmiş, bir müddət bu qəzetin redaktoru olmuşdur. Bakıda «Həyat» qəzeti, «Füyuzat» jurnalı redaksiyalarında işləmiş, «Təzə həyat», «Həqiqət», «İttifaq», «Tərəqqi» və s. mətbuat orqanlarında ədəbi jurnalist fəaliyyəti göstərmişdir. 1911-14 illərdə İstanbulda yaşamış, «Tənin», «Sərvəti-fünun» redaksiyalarında işləmiş, görkəmli türk şairləri Tofiq Fikrət və Rza Tofiqlə tanış olmuşdur. İstibdad əleyhinə şeirlərinə görə Saloniki şəhərinə (Yunanıstan) sürgün edilmişdi. I Dünya müharibəsi illərində Azərbaycan müsəlman alayı ilə cəbhəyə getmişdir. Bu dövrdə yazdığı şeirlərdə vətən məhəbbəti ifadə olunmuşdur. 1918-20 illərdə Gəncə və Bakıda yaşamış, «Bəsirət», «Azərbaycan» və s. qəzetlərlə əməkdaşlıq etmişdir. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə şeirlər həsr etmişdir.

Məhəmməd Hadinin dünyagörüşü və yaradıcılığı ziddiyyətli olmuşdur. Ədəbi tənqidi və estetik görüşlərində ədəbiyyatın ideyalılığı, «sənət həyat üçündür» prinsiplərini müdafiə etmiş, xalq mənafeyinə xidməti yazıçının müqəddəs vəzifəsi saymışdır. Hadinin poeziyasında milli oyanış ideyaları qüvvətlidir («Qoymuş millət imzasını övraqi həyatə, yox millətimin xətti bu imzalar içində» və s.). O, bütün xalqların azadlıq mübarizəsinə rəğbət bəsləyirdi. Hadi İran və Türkiyə inqilablarına xeyli əsər həsr etmiş, Səttarxan və digər fədailərin şərəfinə nəğmələr qoşmuşdur. Onun yaradıcılığında maarifpərvərlik ideyaları mühüm yer tutur.

Muhammed Hadi (Agamuhammed Haji Abdulsalim oğly) was born in Shamakhi, 1879; died in Ganja, 1920.

Distinguished representative of romanticism in the Azerbaijani literature, Muhammed Hadi came from a merchant's family; his father died in Hadi's early childhood. Parentless, the boy was patronized first by his grandmother Teyibakhanum; later by his near relative Mustafa Lutfi, Shamakhi's famous man of letters and editor of "Burhanut-tereggi" newspaper; learnt Arabic, attended for 6 years a Shamakhi medrese where studied history, literature, law and Shari'a, classical

*Mohammed Hadi.
Hekəltoraşı Natiq Əliyev*

*Muhammed Hadi.
Sculpture Natiq Aliyev*

philosophical thought of the Orient. In the 1890s, he maintained friendly relations with Mirza Alekber Sabir, Soltan Madjid Qanizadeh, etc. After A Shamakhi earthquake of 1902 he had to move to Kurdamir, opened a school there. Since 1905, he collaborated with "Burhanut-tereggi" newspaper, and then edited it for some time. While at Baku, he collaborated with "Heyat" newspaper and "Fuyuzat" magazine; worked at "Teze heyat", "Hagigat", "Ittifag", "Taraggi" and other press media. In 1911-1914, he lived in Istanbul; worked at "Tanin", "Sarvati-funun" newspapers; got acquainted with prominent Turkish poets Tofik Fikret and Rza Tofik. For his anti-despotism views he was exiled to Salonika (Greece). During the World War I he went to the frontline as member of the Azerbaijani Moslem regiment. His poetry of this period was devoted to the motherland and patriotism. In 1918-1920, he lived in Ganja and Baku, collaborated with "Basirat", "Azerbaijan" and other newspapers. Hadi dedicated rhymes to the Azerbaijan Democratic Republic.

Hadi's world outlook and creativity was contradictory. In his literary criticism and aesthetic views he advocated idealism in literature, principle of "art for life" in holding that a writer's sacred duty was to serve interests of the nation. Pronounced in Hadi's poetry are the ideas of national awakening, respect for people's struggle for freedom. It was no mere coincidence that Hadi devoted lots of rhymes to revolutions in Iran and Turkey; wrote songs that glorified the movements of Sattarkhan and other patriots. Also, a distinctive feature of his creative work is ideas of enlightenment and education of the people.

Qənizadə Sultanməcid Hacı Murtuzəli oğlu 1866-cı ilin aprel ayında Şamaxıda doğulmuş, 1937-ci ildə vəfat etmişdir.

Azərbaycanın maarif xadimi, yazıçı Sultanməcid Qənizadə ilk təhsilini Seyid Əzim Şirvaninin «Məclis» məktəbində və Şamaxı şəhər məktəbində almışdır. 1883 cü ildə Tiflisdə Aleksandrovski Müəllimlər İnstitutuna daxil olmuş, burada oxuduğu illərdə gürcü sosial-demokrat dərnəkləri ilə əlaqə saxlamışdır. 1887-ci ildə institutu bitirib Bakıya gəlmiş, Həbib bəy Mahmudbəyovla birlikdə yeni tipli ilk rus-müsəlman (Azərbaycan) məktəbi (indiki 132 sayılı orta məktəb) açmışdır. 1905-ci ildə Qori seminariyası müsəlman (Azərbaycan) şöbəsinin müfəttişi, 1908-ci ildə Bakı quberniyası və Dağıstan vilayəti xalq məktəblərinin II rayonu üzrə müfəttiş, 1917-ci ildə isə vilayət xalq məktəblərinin direktoru təyin olunmuşdur.

Azərbaycanda ana dilində məktəblər açılması, dərsliklər yazılması, milli mətbuat və teatrın inkişafında Sultanməcid Qənizadənin xidmətləri var. Dörd hissədən ibarət «Samouçitel tatarskoqo yazıka», «Lügəti-rusi və türki» (1891), «Rus dilinin dilmancı» (1894), «Samouçitel russkoqo yazıka» (1896), «Kəlidi-ədəbiyyat» (1900, Ə.Cəfərzadə ilə birlikdə), «Lügəti-türki və rusi» (1904) və s. əsərlərin

müəllifdir. Sultanməcid Qənizadə bədii yaradıcılıqla da müntəzəm məşğul olmuşdur. Çar senzurası tərəfindən qadağan olunan «Qönçə xanım» (1891) faciəsi hələlik tapılmamışdır. «Məktubati-Şeyda bəy Şirvani» (1898-1900) dilogiyası («Müəllimlər iftixarı» və «Gəlinlər həməyili»), «Allah xofu» (1906), «Qurban bayramı» (1907) və s. hekayələrində xalqın ağır həyatı təsvir olunur, ictimai ədalətsizlik, cəhalət və mövhumat tənqid edilir. Sultanməcid Qənizadənin «Axşam səbri xeyir olar», «Dursunəli və Ballıbadı», «Xorxor», «Yadımdadır» və s. vodevilləri Azərbaycanın teatr truppalarının repertuarında mühüm yer tutmuşdur. «Tülkü və Çaqçaqbəy» (1893) mənşəməsi Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının ilk nümunələrindəndir. «Həyat», «İrşad», «Dəbistan», «Rəhbər», sonralar «Maarif və mədəniyyət», «Ədəbiyyat qəzeti» kimi qəzet və jurnallarda publisistik və pedaqoji məqalələr dərc etdirmişdir.

Sultanməcid Qənizadənin dini görüşləri 1918-19-cu illərdə «İttihad» partiyasının üzvü olması ilə nəticələnmişdir. Sovet hakimiyyəti illərində Sultanməcid Qənizadə xalq maarifi sahəsində fəaliyyətini davam etdirmiş, respublikanın Xalq Maarif Komissarlığının müfəttişi, Azərbaycanın Tədqiq və Təəbbö Cəmiyyətinin məsul katibi vəzifələrində çalışmış, Mirzə Ələkbər Sabir, Nəriman Nərimanov, Hüseyn Ərəblinski haqqında xatirələrini yazmışdır. Rus ədəbiyyatından (Lev Tolstoyun, V.A.Dyaçenkonun pyesləri və s.) tərcümələri də var.

*Sultanməcid Qənizadə.
Hekaltaraşı Natiq Əliyev*

*Sultanmejid Ganizadeh.
Sculpture Natiq Aliyev*

Ganizadeh Sultanmejid Haji Murtuzali oğly was born in April 1866 in Shamakhi; died in 1937. Prominent enlightener and writer of Azerbaijan, Sultanmejid Ganizadeh attended Seyid Azim Shirvani's school "Majlis" and Shamakhi city school. Joined the Alexandrovski Teachers Institute in Tiflis, 1883; maintained ties with Georgian social-democratic circles. In 1887, he finished the Institute and went to Baku where, in collaboration with Habib-bey Mahmudbekov, opened a school of new type - first Russian-Moslem (Azerbaijani) school (now

school Ns 132). In 1905, he worked as inspector of Azerbaijani department of Gori seminary; in 1908 as inspector of educational institutions of Baku province and Dagestan region; in 1917 as director of provincial people's schools.

Ganizadeh made a great contribution to the opening of schools in native language; writing of manuals and textbooks and development of national press and theatre. He is author of "Teach Yourself Tatar", "Russian-Turkic Dictionary" (1891), "Russian language" (1894), "Teach Yourself Russian" (1896), "Literature" (1900, in collaboration with A.Ja-farzadeh), "Turkic-Russian Dictionary" (1904), etc. Ganizadeh is author of belles-lettres as well. In particular, he wrote a tragedy "Gonce-khanum" (1891, yet-undiscovered); ambilogy "Mektubati-Sheyda-bey Shirvani" (1898-1900; consisted of two parts - "Muallimler iftihar" and "Gelinler hemaili"); "Allah khofu" (1906); "Gurban bayram" (1907), etc. In his literary works he described misfortunes of popular masses, social injustices, oppression, etc. Ganizadeh's vaudevilles "Ahsham sebri heyir olar", "Dursunali and Bal-libadi", "Khorkhor", "Yadimdir", etc. took important place in the repertoire of the Azerbaijani theater. His "Tulku ve Chaqchaq-bey" (1893) rhyme is the first example of this sort in the Azerbaijani children's literature. His publicist and pedagogical articles were published in "Heyat", "Irshad", "Dabistan", "Rahbar", "Maarif ve medeniyet", "Adabiyat qazeti" newspapers and magazines.

Ganizadeh's religious views arise from his membership (1918-1919) in "Ittihad" Party. In the Soviet period Qanizadeh continued his activity in the sphere of people's education; worked as inspector of the Commissariat of People's Education; wrote memoirs about Mirza Alekber Sabir, Nariman Narimanov, and Huseyn Arablinskiy; translated from Russian into Azeri (Lev Tolstoy, V. A. Dyachenko, etc.).

Mirza Məhəmməd həsən İsmayıl oğlu 1851-ci ildə Şamaxı şəhərində dabbə ailəsində anadan olub, 1917-ci ildə Şamaxıda vəfat edib.

İlk təhsilini mədrəsədə alan Mirzə Məhəmməd həsən fars və ərəb dillərini öyrənib. Xanəndəlikdə müəllimi Kərbəlayi Əkbər olub, ona muğam və təsnifləri öyrədib.

Mirzə Məhəmməd həsən gənc yaşlarında Şamaxının dini mərasimlərində fəal çıxış edir, dini mahiyyət daşıyan təsniflər oxuyur. Məhəmməd həsənin gözəl səsinə və musiqi istedadından xəbər tutan Mahmud ağa gənc xanəndəni öz musiqi məclislərinə dəvət edir. Məhəmməd həsən burada xanəndəlik sənətinin incəliklərinə bələd olur. Mahmud ağanın təşkil etdiyi müsabiqələrdə yaxından iştirak edir. O, bu müsabiqələrdə Hacı Hüsü, Əbdülbaqi Bülbülcan kimi xanəndələrlə bir sırada dururdu.

Seyid Əzim Şirvani, Cabbar Qaryağdıoğlu, Cəmo Cəbrayılbəyli Mirzə Məhəmməd həsənin səsinə və sənətkarlığına heyran olmuş, şeir və yazılarında ona

yüksək qiymət vermişlər. Mirzə Məhəmmədhasən 35 il xanəndəlik etmiş, "Şüştər", "Humayun", "Rast" və "Mənsuriyyə" muğamlarını məhəratlə ifa etmişdir.

Mirzə Məhəmmədhasənin həyatı və yaradıcılığı onun "Nalə" kitabında toplanıb. Kitab "Bir neçə söz" məqaləsi, 192 misralıq məsnəvi və 9 beytlik "Desinlər" rədifli qəzəldən ibarətdir.

*Mirzə Mehəmmədhasən.
Hekaltarası Natiq Əliyev*

*Mirza Muhammedhasan.
Sculpture Natiq Aliyev*

Mirza Muhammedhasan İsmail oğlu was born in Shamakhi, 1851, died in the same town in 1917.

He received his primary education at medrese where he learnt Persian and Arabic. It was Kerbalayi Akber who taught him mugham and tasnifs.

From his childhood Mirza Muhammedhasan took active part in religious events, performed tasnifs of religious nature. Having heard of Muhammedhasan's excellent voice and musical talent, Mahmud aga invited the young performer to attend his musical meetings. It was these meetings that helped Muhammedhasan to subtilize the performer's art. Since then Muhammedhasan became the most active participant of the meetings arranged by Mahmud aga. It should be noted that Muhammedhasan was ranked on the same plane with recognized authorities Haji Hüsü, Abdulbaqi Bulbuljan and others.

Seyid Azim Shirvani, JabbarQaryagdioglu and Jamo Jabrailbeyli were enraptured with Mirza Muhammedhasan's masterly performance, and highly appreciated his creative work in their poems and treatises. Note that Mirza Muhammedhasan performed for 35 years, and achieved particular success in executing "Shushter", "Humayun", "Rast" and "Mansuriyya" mughams.

Mirza Muhammedhasan's life and creative activity was mirrored in his book "Nale". The book consists of "A Few Words" preface, 192-line mes-nevi and 9-beyt "Desinler" ghazal.

Zivər bəy Əhmədbəyov 1873-cü ildə Şamaxıda ziyalı ailəsində anadan olmuşdur. O ilk təhsilini burada almışdır. 1902-ci ildə Sankt Peterburqda Mülki Mühəndislər İnstitutunu bitirmiş və ilk təhsilli Azərbaycan memarı olmuşdur.

Zivər bəy 1918-22-ci illərdə Bakının baş memarı olmuşdur, O, nəinki Bakının, həmçinin Şamaxı və Göyçayda inşa olunmuş binaların memarı olmuşdur. Göyçay məscidi, "İmam məscidi", Şamaxıdakı "Səadət" məktəbi kimi tikililəri Zivər bəyin şah əsəri kimi qiymətləndirmək olar. Onun təkrarolunmaz yaradıcılığı və bacarığını sadalamaq kifayət etmir. 1902-ci ildə Şamaxı zəlzələsi zamanı dağıntılara məruz qalmış Cümə məscidinin yenidən inşa olunması və 1919-cu ildə Şamaxının bərpası məqsədi ilə "Yeni Şirvan" cəmiyyətinin təşkili onun adı ilə bağlıdır.

Zivər bəy 2 fevral 1925-ci ildə Bakıda vəfat etmişdir.

*Zivar bəy Əhmədbəyov.
Hekəltorağı Natiq Əliyev*

*Zivar bek Ahmadbekov,
Sculpture Natiq Aliyev*

Ahmadbekov Zivar bek was born in 1873 in Shamakhi in the family of an intellectual man. He took his first study here. In 1902 he graduated the Institute Civil Engineers in S. Petersburg (Russia). He was the first educated architect in Azerbaijan.

Zivar bek was the chief architect of Baku in 1918-22. He was the designer of many building not only in Baku, but in Shamakhi and Goychay as well. Some buildings such as the mosque in Goychay, the mosque "Imam masjidi", the school "Saadat" in Shamakhi, etc. are the remembrance of this outstanding architect. It is impossible to enumerate all his charitable deeds and virtues. It was him, who re-restored the Grand Mosque after the earthquake in 1902 and organized the charity "Yeni Shirvan" to rebuild Shamakhi in 1919.

He passed away 2nd of February 1925 in Baku.

Elmi redaktor: Akademik Nailə Vəlixanlı

Fotolar Azertac, Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi, Şamaxı rayonu icra Hakimiyyəti, Şamaxı Tarix Diyarşünaslıq Muzeyi. Fariz Xəlilli, Mehmet Rıhtım. İskəndər Etibar, Ceyhun Eminli, Səbuhi Hüseynov və başqalarındır.

Mətnlərin hazırlanmasında Milli Azərbaycan Ensiklopediyası, Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası, Cümhuriyyət Ensiklopediyası, "Yeni Şirvan" və "Şirvan" qəzetləri, Qafqaz Arxeoqrafiya Komitəsinin Aktları, Dövlət Tarix Arxivinin sənədləri, www.president.az internet səhifəsinin materiallarından, Podpolkovnik Rüşti Bəy, professor Seyfəddin Qəniyev, professor Əli Rəcəbli, Dr. Mehmet Rıhtım, Dr. Gülzadə Abdulova, Dr. Ceyhun Eminli, Kənan Tağızadə və başqalarının yazılarından istifadə olunmuşdur.

Dizayn: Səbuhi Hüseynov

İngilis dilinə tərcümə: Əli Əfəndiyev

Editor: Academician Nailə Valıxanlı

Fotos by Azertaj, National Museum of History of Azerbaijan, Executive authority of Shamakhi region, Shamakhi History and Local Lore Museum. Fariz Khalilli, Mehmet Rihtim. Iskender Etibar, Jeyhun Eminli, Sabuhi Huseinov and others.

Preparing of the texts have been used materials of the National Azerbaijan Encyclopedia, Azerbaijan Soviet Encyclopedia, Republic Encyclopedia, newspapers of "New Shirvan" and "Shirvan", Acts of Caucasian Study Committee, documents of State History Archive, website of www.president.az, works of Lieutenant-colonel Rushtu Bey, professor Seifeddin Ganiyev, professor Ali Rejebli, Dr. Mehmet Rihtim, Dr. Gulzade Abdulova, Dr. Jeyhun Eminli, Kenan Tajizadeh and others.

Design: Sabuhi Huseinov

Translated by: Ali Afandiyev

S. Ə. ŞİRVANİ ADINA
ŞAMAXI TARİX-DİYARŞÜNASLIQ
MUZEYİ